

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI HARIDUSMINISTEERIUMI
PEDAGOOGILINE AJAKIRI
V AASTAKAIK

Nr. 7

JUULI

1947

Nõukogude Eesti seitsmendaks aastapäevaks.

Nõukogude Eesti tähistab 21. juulil nõukogude rahvaste perre astumise seitsmendat aastapäeva. 21. juulil 1940. a. sõlmis eesti rahvas uuesti sõprussidemed oma põlise liitlasega — suure vene rahvaga, mis juba vähem kui aasta pärast muutusid lahingsidemeiks. 21. juulil 1940. a. sai eestlaste maa esmakordselt vabaks ja iseseisvaks selle sõna kõige laiemas mõttes, ja eesti töötava rahva ees avanes selge ja avar tulevik.

21. juulil 1940. a., kuu aega pärast seda, kui töötav rahvas oli teinud otsuse asuda ise määrama ja juhtima oma saatust, võttis Riigivolikogu vastu otsuse kuulutada Eestis välja nõukogude kord ja järgnevail päevil deklaratsiooni Eesti NSV astumise kohta Nõukogude Liidu koosseisu.

Sellega oli Eesti astunud sotsialismi teele, sellega oli teostatud see ideaal, mille eest oli eesti töötav rahvas ja progressiivne intelligents võidelnud aastakümneid.

Kui 1917. a. toimunud Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon likvideeris Venemaal kapitalistide ja mõisnike võimu ja maailma ajaloos esmakordselt pandi maksma sotsialistlik riigikord, siis vabanes ka eesti rahvas koos teiste Venemaa rahvastega rahvuslikust ja poliitilisest rõhumisest ning sai ise oma peremeheks. Kuid juba kolm ja pool kuud hiljem okupeeris saksa keisririigi sõjavägi eesti kodanluse energilisel toetusel Eesti territooriumi ja noor nõukogude võim hävitati. Pärast keisrivõimu varisemist Saksamaal kuulutati 30. nov. 1918. a. Eesti teis-

kordselt nõukogude vabariigiks. Lääne imperialistide ja vene valgekaartlaste toetusega alustas eesti kodanlus kodusõda. Respekteerides rahvaste enesemääramise ja poliitilise lahkulöömise õigust, tegi Nõukogude Venemaa korduvaid rahuettepanekuid, kuid Eesti kodanlik valitsus, kes unistas koos valgekaartlike kindralitega „jagamatu“ Venemaa ülesehitamisest, lükkas need tagasi. Alles pärast valgekaartlaste lõplikku hävinemist oli ta sunnitud vastu võtma rahuettepaneku. 31. dets. 1919. a. sõlmiti vaherahu, millega Eesti sai „iseseisvaks“. Sellega algas uus ajajärk eesti töölisklassi võitlusloos, kuna selle näilise „iseseisvuse“ tõelisteks juurteks muutus imperialistlik väliskapital, kes kasutas eesti tööliskonda oma kukru huvides ja lõi „iseseisva“ Eesti ainult selleks, et seada puhver, õigemini raudne kardin nõukogude ja läänemaiste tööliste vahele. Ja selle raudse kardina osa, kust ei pidanud ühtki valguskiirt tungima läbi lääne-euroopa töölisteni, etendasid eesti kodanliku vabariigi juhid kuulekalt.

Imperialistide truude koerapoistena katkestati kõik elulised sidemed Nõukoode Liiduga ja kaotati Eestile kõik tema senised põllundussaaduste ja tööstustoodete turud. Kõik senised elujõulised suurtööstusharud hävitati, kuna nende toodangut ei vajanud Lääne-Euroopa, kel omagi tööstus kannatas tööpuuduse all, ja järele jäid ainult poolvabrikate tootvad pisikäitised, missugused valmistasid Läänele odavat toormaterjali.

Valitses alaline tööpuudus, mis kajastus kõigi lääne-euroopa tööstuskriiside aegadel Eestis mitmekordselt teravamini. Oma rasketööstuse likvideerimise tõttu oldi sunnitud sisse vedama tööstussaadusi ja seeläbi tekkinud valuutavõla likvideerimiseks andma põllundussaaduste hinna dikteerimise kapitalistlikele maadele.

Hariduselus, mis esimestel kodanliku vabariigi aastail elas läbi teatud tõusengu sel põhjusel, et vaja oli saavutada teatud, tööliste tööproduktiivsuse tõstmiseks vajalik haridusemiinimum, algas peagi piiramine. See ilmnes koolide sulgemises, kehvemate, proletaarsete klasside laste edasiõppimisvõimaluste piiramises mitmesuguste sammude teel. Saksa fašistliku jaburduse eeskujul kuulutas „isehakanud“ diktaator Päts eesti rahva „haigeks“ ja asetas ta „vaikivasse olukorda“, kelle eest mõtles diktaatorlik kodanuskliik. Sütemaatilisel töölisklassi parimate esindajate hävitamisprotsessile vaatamata ei suudetud aga siiski hävitada töötavas rahvas pesitsevat vabadustungi ja väsimatult töölisklassi teadlikkuse tõstmise ja tema võitlusvõime virgel hoidmise eest võitleva Eestimaa Kommunistliku (bolševike) Partei suunamisel jätkas eesti töölisklass võitlust kodanluse vastu.

1940. a. juunikuul kukutaski eesti tööliskond tagurlasvalitsuse ja see asendati rahva toetust leidnud J. Varese valitsusega.

Uus valitsus asus rahva demokraatlike õiguste taastamisele, andis õiguse EK(b)P legaalseks tegutsemiseks, kuulutas välja uue Riigivolikogu valimised.

Rahva demokraatlike jõudude poolehoidust „Töötava Rahva Liidu“ platvormil seisvate saadikukandidaatidele annab tunnistust see, et valimistest võttis osa 81% hääleõiguslikest kodanikest ja 92% antud häältest olid antud „Töötava Rahva Liidu“ kandidaatidele.

Uus Riigivolikogu oma esimesel kokkutulekul 21.—23. juulini võtiski vastu ajaloolised otsused, millega Eesti asus nõukogulikule teele. Pärast Eesti NSV vastuvõtmist Nõukogude Liitu 6. augustil 1940. a. algas noor Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik oma majanduslikku ja kultuurset elu üles ehitama sotsialistlikel alustel. Pärast pikka ja rasket võitlust oli eesti rahvas jõudnud kõrgeima arenguastmeni — nõukogude korrani ja võitnud endale vabaduse ning poliitilise sõltumatus. Hooga ja pingerikka ülesehitustöö katkestas aga reetlik sõda, mille vältel Eesti territoorium okupeeriti fašistlike röövsalkade poolt, kes koos kodanlike natsionalistidega asusid teostama julma terrorit ja maad rüüstama. Kümned tuhanded nõukogude inimesed hävitati koon- duslaagreis ja vanglais. Igasugune vaimne elu summutati, koolid muu- deti kättesaadavaks ainult fašismile ustavaile, ajakirjandus tehti musta laimu ja fašistliku rassi propagandavahendiks.

Vääramatust hukust, millele oli määratud eesti rahvas sakslaste poolt paari lähema aastakümne vältel, päästis ta võidukas Nõukogude armee.

Eesti rahvale on avatud uued ja avaramad väljavaated kui kunagi ennem. Plaanimajandusele põhinev nõukogude riigikord äratab unest kõik meie suikuvad loodusjõud, juhib kõik meie maapõue rikkused inimese teenistusse, suunab meie rahvas peituvat tööjõu ja ennast- salgava innu ennenähtamatu arengu teele. Meie tööstus tõuseb suure- male õitsengule kui kunagi varem. Meie põllundus, mis kiratses lääne- euroopa turu tujukuse ja kodanlike kurnajate käes, võib areneda vabalt.

Meie vabariigi kultuurielu on saavutanud niisuguse seisu, mis on ennenähtamatu meie ajaloos. Meie kirjanikest A. Jakobson on andnud meisterteoseid, mis on hinnatud Nõukogude Liidu kõrgeima tunnustu- sega — Stalini preemiaga. Meie muusikaline looming on Eugen Kapi näol leidnud samuti hindamist Stalini preemiaga. Meie vana koori- kultuuri on hinnatud G. Ernesaksale Stalini preemia andmisega. Need on tunnustused, mis meid kohustavad.

Meie rahvakunsti ja lauluarmastuse hiilgavaimaks väljenduseks kujunes XII üldlaulupidu, millega eesti rahvas näitas kogu maailmale, missugused määratud arenemisvõimalused on antud rahvuskultuurile nõukogude korras. Selle hiilgavalt organiseeritud massüritusega demonstreeris eesti rahvas stalinliku rahvuspoliitika kõikevõitvat jõudu.

Meie teadus on astunud uude arengujärku Eesti Teaduste Akadee- mia loomisega.

Nõukogude Eesti majandus- ja kultuurielu ülesehitamine nõuab kogu meie elanikkonnalt pingset ja ennastsalgavat tööd, eriti meie

haritlaskonnalt ja selle kõige suurema arvuliselt liikmelt — õpetajaskonnalt.

Kodanliku natsionalismi ja fašismi mürgid on jätnud veel jälgi meie ühiskondlikku mentaliteeti, meie vaimsesse ellu. Õpetajaskonna ülesandeks on võidelda otsustavalt selle eest, et eesti rahva teadvusest juuritaks välja kõik need pahaloomulised paised, mis teda takistavad sammumast sotsialistlikku ülesehituse teed ja ümber kasvamast nõukogude inimesteks.

Õpetajaskonnal tuleb likvideerida esijoones puudujäägid oma enese ideoloogilises pagasis ja põhjalikult omandada ideoloogiline võitlusrelv marksismi-leninismi aluste näol. Õpetajaskonna ülesandeks on kasvatada meie noored teadusliku maailmavaate alusel, anda neile õige kujutus ümbritsevast maailmast. Õpetajaskonna püha ülesanne on kustutada noorte teadvusest šovinismi vaimu ja rahvastevahelise vihavaenu eod, mis on päritud kodanlikust ja fašistlikust minevikust.

Erilist tähelepanu peame pöörama eesti ja vene rahvaste sõpruse kasvatamisele ja tihendamisele.

Õpetajaskonna ülesandeks on mobiliseerida kõik rahva loovad jõud meie majanduse ja kultuuri taastamiseks, suunata meie noorsoo ja kogu rahva sisemised jõud nõukogude korra, stalinliku rahvaste sõpruse süvendamiseks.

Nõukogude Eesti õpetaja on tegur, kellest suurel määral sõltub kõigi progressiivsete jõudude rakendamine, ta on tegur, kellel lasub vastutus meie maa noorsoo nõukogulikuks kasvatamise teel.

Õpetajaskonna ülesandeks Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi seitsmenda aastapäeva puhul on sisendada kasvavale põlvkonnale arusaamist, et nõukogude võim on meie töötavale rahvale andnud uut loomisjõudu, et ta on seadnud ühiskonna teenistusse eesti rahva progressiivsed tarmulätted, et eesti rahva tulevik on kindel ja lootusrikas ainult nõukogude vabariigina, võrdse ja täieõigusliku liikmena Suure Sotsialismimaa vabade rahvaste vennasperes.

Sotsialistlik Moskva.

ANATOLI LOGINOV.

Moskva... Meie nõukogude kodumaa kuulus pealinn, vene riigi häll.

Nelikümmend põlve lahutavad meid nendest kaugelest, aegade looriga kattunud aastatest, mil kiirejooksulise Moskva jõe järsul kaldal kostsid esimesed kirvelöögid ja männimetsad tegid ruumi siia asunud vene inimestele.

Kaheksa sajandit on möödunud sellest ajast, kui Kiievi vürsti Vladimir Monomahhi poeg asutas suure linna. Viiskümmend viis tuhat raamatut on selle aja jooksul kirjutatud Moskva kohta. Nii vana on Moskva linn.

Nõukogude Moskva on alles noor. Siin elavad veel praegugi tuhanded inimesed, kes ise võtsid osa Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist, mis sundis kapitalismi taganema maakerä ühelt kuuendikult ja andis Moskva töötajate kätte.

Iga aastaga aga kaob üha sügavamale minevikku vana Venemaa, vana Moskva. Nõukogude rahvas kasvab üles oma kodumaa, oma pealinna sangarliku ajaloo najal, selle ajaloo najal, mis jutustab nende isade ja esivanemate tööst ja võitlusest parema elujärje eest. Uus Moskva on tänulikuks järeltulijaks kõigele helgele, mida leidub linna 800-aastasest ajaloo. Ja austusega me vaatame tagasi möödunud päevade sündmustele. Ja uhkusega me veendume, et kõik see, mida on parimat selles minevikus, jääb maha nõukogude inimese suurtest võitudest, milledega vähem kui kolme aastakümnega kujundati ümber muistne Moskva ja tehti temast maailma tõeline pealinn.

Bolševike partei ja suure Stalini, Lenini kaastöölise, järeltuleja ja ta töö geniaalse jätkaja juhtimisel kahe sajandiljoniline paljurahvuseline nõukogude rahvas on töötanud väsimatult aastast aastasse, ja vanadest varemetest ongi nüüd kerkinud sotsialismi hoone, mis enne seda omas eluõiguse vaid inimeste unistustes.

Oktoobripäevade võitluste leekides uuenenud Moskva on tõusnud võimsa suurriigi geniaalseks staabiks, leninismi võitmatuks kantsiks.

Tänapäeva Moskva — see on kuuteistkümne nõukogude sotsialistliku vabariigi pealinn ja ühtlasi ka pealinn esimesele võrdsete hulgas selles liidus — Vene Föderatsioonile. Moskva on linn, kus asub meie riigi kõrgeim seadusandlik organ — Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Ülemnõukogu — ja nõukogude valitsus. Moskva on linn, kus töötab kommunistliku ülesehitustöö võimas jõuallikas — Bolševike Partei Keskkomitee. Moskva on linn, kus elab ja töötab inimkonna geenius — Stalin. Tahtmatu meelega ületatud haarab igaühte, kes astub Moskva pinnale.

Moskvasse kogunevad meie nõukogude rahva parimad pojad ja tütreid, et Ülemnõukogu istungjärgudel, Ministrite Nõukogus, Üleliidulise Kommunistliku Partei kongressidel otsustada tähtsaimaid riigiasju. Kohtumiseks seltsimees Staliniga, partei ja valitsuse juhiga saabub Moskvasse inimesi kogu riigist, samuti ka esindajaid maailma kõikidest riikidest ja rahvastest.

Tuhandete niitidega on Moskva seotud kogu ääretu maaga, mis laiub ta ümber sadu ja tuhandeid kilomeetreid. Pole olemas nõukogude inimesele armsamat linna kui Moskva. Lihtne vene inimene, seersant Aleksandr Voznjak väljendab hästi rahva suhtumist oma pealinna:

— Moskva! Ta kutsub edasi.
Ja temas kui elus on liitunud ühte
Armastus ja Önn, Stalin ja Rahvas,
Kodumaa au ja kodaniku vägitagu!

Me teame ajaloost, et kunagi valgustas inimkonna ajalugu Ateena antiikkultuuri paiste. Pimedal keskajal kujunes tsivilisatsiooni keskuseks Rooma. XIX sajandil oli tekkiva kodanluse lipukandjaks Pariis. Sotsialistlik revolutsioon Venemaal asetasko aga rahvaste sügavaima tähelepanu keskpunkti uue maa ja uue pealinna — Nõukogude Liidu ja Moskva.

Uletades paljude põlvete vabadusvõitlejate julgeimaid kujutlusi, Moskva muutusk „mõtte pealinnaks“, kõikide maade töötajaid ligi tõmbava ühiskonna õiglase ümberkorralduse mõtte pealinnaks. ... „Nagu varem Pariis oli tõusva kodanluse revolutsiooniliste esindajate pelgupaigaks ja kooliks, — rääkis seltsimees Stalin, — nika nüüd on Moskva pelgupaigaks ja kooliks tõusva proletariaadi revolutsioonilistele esindajatele.“

Asjatult püüavad piiritagused vaenlased summutada Moskva häält, „lahti ütelda“ kommunismist. Tõe hääl, kommunismi suured ideed murisevad maailma kohal tagasitõrjumatult. Kommunism pole enam Euroopa vaimukujutluseks — maailmas on olemas Moskva!

Nõukogude riik, Moskva on muutunud rahvaste rahu ja sõpruse kantsiks, tööliste ja talupoegade ülemaailmsete ajalooliste võitlussaavutuste kindlaks kaitsjaks. Mee-nutame V. M. Molotovi poolt öeldud eredaid kujukaid sõnu:

„Meie ei taha sõda, — seda teavad kõik. Meie võitlesime ja võitleme edaspidigi rahu eest. Milliseid tõestusi on siin veel tarvis?

Vaadake, kui rahulikult põlevad meie viisnursed tähed Kremli kohal. Nende kindel valgus paistab kaugele. Räägitakse, et need tähed on näha kõikjal Moskvask. Veelgi räägitakse, et nad oleksid nagu näha kõikjal Nõukogude Liidus.

Ent mis saab, kui tuleb sõda, kui algab sõjaline kallaletung Nõukogude Liidule?

Sellele võime vastata: sõjalise kallaletungi puhul Nõukogude Liidule kallaletun-gija saab tunda nii meie raudse kaitse jõudu kui ka nõukogude rubiintähtede val-guse jõudu, mis paistavad kaugele üle meie maa piiride.“

Tuligi sõda. 9. juunil 1941. a. Hitler soovis edu oma sõjaväe generaliteedile ja lubas nendega kohtuda Moskvask. Õöl vastu 22. juunit fašistlikud lennueskaadrid pommitasid rahulikke nõukogude linnu, 170 diviisi tungis reetlikult meie kodumaa piiridesse. Sügisel sakslased olid Moskva all.

Paljud Lääne-Euroopa pealinnad langesid mõne päevaga: Varssavi, Amsterdam, Kopenhaagen, Brüssel, Pariis, Belgrad, Ateen. Mitte ainult sakslased, vaid ka mõned meie liitlastest arvasid, et neile järgneb Moskva.

Kuid, nagu teada, kõik kujunes hoopis teisiti. Riikliku Kaitsekomitee üleskutse, Stalini sõnade peale tõusis üles kogu maa meie kodumaa ja Moskva kaitseks.

Pealinn saatis rindele eliidi tööliklassist ja intelligentsist. Lisaks regulaarväge-dele formeeriti mõne päevaga 11 diviisi rahvaväge; neist enamus olid kommunistid, Moskva parteiorganisatsiooni liikmed. Veerand miljonit moskvalast, peamiselt nai-sed, ehitas linna lähistele kaitsekindlustused, mille üldpikkus võrdub vahemaal Moskva ja Tbilisi vahel.

Nõukogude armee sangarliku vastupanuga kinnipeetud Hitler valmistas ette teise, veelgi tugevama pealetungi ja käskis: „Vallutada iga hinnaga pealinn Moskva“. Viiskümmend üks vaenlase valikdiviisi hakkas tungima Moskva poole ühtaegu mitmest suunast.

Polnud kerge vastu panna sellele elajalikule pealetungile vägede poolt, kes polnud veel kainenunud Euroopas saavutatud kergete võitude joobumusest ja kes omasid ülekaalu tankides ja lennuväes. Kuid seltsimees Stalin, meie armee, kogu rahvas ütlesid: Moskvat meie ära ei anna!

Pealinna kaitsjate võimsate mälestusmärkidena jäävad sajanditeks püsima Zoja Kosmodemjanskaja, Nikolai Gastello, Viktor Talalihhini, Aleksandr Sosnovski ja 28 kaardiväelase-panfiilovlase vägiteod.

Sakslaste purustamine Moskva all, see saksa armee esimene suur lüüasaamine Teises Maailmasõjas osutus reaktsiooni mustade jõudude ja suure vene rahva, vene vaimu, Stalini geeniuse kokkupõrke seaduspäraseks tagajärjeks.

Moskva-eelsetele legendikele jäi maha mitte ainult 300 tuhat hitlerlast, siia maeti ka valelik legend sakslaste võitmatusest.

Isamaasõda näitas meie raudse kaitse võimet kui ka nõukogude rubiintähtede valguse tugevust, mis hakkasid särama üle maailma heledamalt kui kunagi varem. Sakslased ei vallutanud Moskvat. Ja meie punatäheline armee purustas saksa sõjamatina, fašistliku riigi ja fašistliku Berliini.

Meie nägime nõukogude lippu saksa Riigipäeva hoonel, saksa vange Brandenburgi vāravate all, Hitleri purustatud kabinetti mõlkis gloobusega põrandal, valju tseremoniaalsusega allakirjutamist tingimusteta kapitulatsiooni aktile Saksamaa poolt ja Moskva tuhandesuurtükilist saluuti suure võidu auks.

Lābides julmima sõja raskeid katsumisi Moskva, meie kodumaa uuesti suundusid edasi oma teel lõpliku eesmärgi — kommunismi poole.

*

Juba kolmekümmendat aastat lehvib Lenini poolt heisatud punalipp halli Kremli kohal, meie maa kohal. Kuid iga kord, kui juhtume avama ajast kolletanud ajalehti ja ajakirju, mis ilmusid enam kui veerandsada aastat tagasi, — tõuseb meie ette kangelaslik Moskva nõukogude võimu sünniaastaist.

8. novembril 1917. a. väliradiojaam Moskva ääres osas võttis vastu ristleja „Aurora“ poolt edasiantud leninliku teadaande kogu maailma vapustanud sotsialistliku revolutsiooni võidust. Mõni päev hiljem Moskvast kinnitus nõukogude võim, kuna 11. märtsil 1918. a. siia asus ümber Leningradist Nõukogude valitsus.

12. märtsil, selgel jahedal keskpäeval Kremli Troitski vāravate juures peatus auto. Tunnimehed nagu tavaliselt hüüatasid: „Kes sõidab?“

„Rahvakomissaride Nõukogu esimees Vladimir Iljitš Lenin,“ vastati autost ja esitati pääsmed. Vahiposti ülem ja punakaartlased võtsid valvel-asendi, andes auvalitsuse juhile. Vladimir Iljitš naeratas ja pani käe mütsi äärde. Masin võttis sujuvalt tõusu ja Kutafjevi torni juures asuva silla kaudu sõitis vanaaegsetesse vāravatesse.

Mārgatavalt liigutatult vaatles Lenin üksikasjaliselt Kremli.

„Siin ta on, Kremli! Kui kaua ma pole teda näinud!“ ütles Vladimir Iljitš vaikselt.

Alles hiljuti siin oli vaikne ja tühi. „Nüüdisaegses Kremli, — kirjutati 1915. aastal, — peaaegu keegi ei ela, seal pole olemas eramaju ega kortereid. Päeval ta mõnikord täitub palvetajatega ja uudishimulikega, öösel ta on aga peaaegu tühi. Tornid on tühjad. Seinad vaikivad. Kreml meie päevadel, see on vaid mälestuste ja palvetamise kohaks.“

Möödus aga vaevalt kaks aastat ja Kremli ümber hakkasid murisema suurtükid, ülestõusnud rahvas ründas oma vaenlasi, kes olid peitu pugenud kindluse seinte taha. Ja sel päeval, kui Lenin, olles puhanud reisist mõned tunnid, soovis Kremli üle vaadata, siis igal pool veel paistsid silma lahingute värsked jäljed, kuna hoone-tes ja ühes tornis haigutasid suurtükimürskude tekitatud augud.

Ometi aga Kreml oli kuidagi eriti nägus. Kullana hiilgasid päikese käes peakirikute kuplid, sirged tornid seisid hambulise seina kohal valju, pühaliku valvkonnana. Kremli taga sädeles kinnikülmunud Moskva jõe tasandik ja avanes lai panoraam jõetaguselt linnaosast.

Vladimir Iljitš pani kõike tähele, tundis kõige vastu huvi. Selgus, et tänu punakaartlaste valvsusele oli korda läinud säilitada Kremli kõik arvatamatud väärtused — ta paled, Granovitaja palat, Oružeinaja, kuulus patriarhi riisnitsa ja raamatukogu, samuti ka keldrites hoitav kullatagavara.

Ülevaatusel lõpetades käskis Vladimir Iljitš:

„Viivitamatult heisake Kremli kohale punane lipp!“

Nii sai Moskvast Vene Vabariigi ametlik pealinn, Kremlist aga Nõukogude valit-
suse asukoht, revolutsiooni süda ja aju.

Moskvasse hakkasid saabuma talupoegadest „maakuulajad“, kompsud seljas, kes tulid Lenini jutule. Partei Keskkomiteesse, Rahvakomissaride Nõukogusse tulid töö-
liste esindajad pealinnast, Petrogradist, Uuralist, Donbassist.

Endise tsaaririigi koloniaalsete ääremaade delegaadid käisid Rahvasajade
Rahvakomissariaadis. Turkmeeni, baškiiri, kasahhi rahvaste saadikuid võttis vastu
rahvakomissar Stalin. Moskvasse sõitsid ettekirjutusi saama kõigi neljateistkümne
sõjalise rinde volinikud.

Ääretult rasket aega võitluses uue rahvavalitsuse eest elasid siis läbi meie maa
ja Moskva — need oli kaheksateistkümnes, üheksateistkümnes ja kahekümnes aas-
ta. Nõukogude Vene võitles välismaise halastamatu blokaadi rõngas ja oli aseta-
tud kõige tugevamate kodanlike riikide poolt väljapoole seadust. Igast küljest tun-
gisid peale määratu suured, hästi relvastatud valgekaartlaste ja interventide armeed.
Nad käristasid katki, rebisid tükki meid kodumaad.

Tsaari admiral Koltšak kuulutas ennast „Venemaa ülemvalitsejaks“ ja jõudis
tungida ida poolt peaaegu Volgani. Judenitš tungis Leningradi peale. Baltikumis ja
Ukrainas „peremehetsesid“ sakslased, Odessas prantslased, Arhangelskis inglased,
Kaug-Idas jaapanlased. Kindral Denikin surus Nõukogude armeed lõunast ja kirju-
tas Koltšakile: „Mitte peatuda Volga ääres, anda edasi hoope bolševismi süda-
messe, Moskvale!“ Langes Orjol, vaenlane ähvardas Tuulat. Donbassi kapitalistid
määrasid miljoni-rublalise auhinna sellele valgekaardi polgule, kes esimesena tungib
Moskvasse.

„Nõukogude vabariik on piiratud vaenlastest. Ta peab olema ü h e k s a i n s a k s
s õ j a l i s e k s l a a g r i k s,“ kuulutas Partei Keskkomitee. „Kõik rinde jaoks!“ —
oli Lenini poolt püstitatud päevaloosungiks.

Maa elas nagu sõjakäigul ja Moskva tagus relvi. Moskva saatis rindele võitlejaid ja väejuhte. Moskva organiseeris võitu. Pidades kõnesid Moskva Nõukogu palkonilt saatis Vladimir Iljitš rindele järjest uusi väesalku relvastatud kommunistidest ja parteitute töölistest.

Moskva proletaarlased tegutsesid „suure algatuse“ — rinde abistamiseks määratud kommunistlike laupäevakute eestvõtjatena.

Kogu ööpäeva käis pingeline töö Kremli. Kogu maa „elunärviks“ oli valitsuse telegraaf, mis oli üles seatud hoonesse, kus asusid Rahvakomissaride Nõukogu ja Lenini korter. „Kõik kiired ja salajased kõned, — räägib oma mälestustes L. A. Fotijev, — peeti Vladimir Iljitši poolt sellel telegraafil, kuna telegrafistideks siin olid kindlad inimesed, keda võis usaldada. Siiasamasse tulid tähtsateks kiireteks läbi-rääkimisteks seltsimehed Stalin, Sverdlov, teised KK liikmed ja rahvakomissarid... Siit pahempoolsete sotsiaalrevolutsionääride ülestõusu päevadel juulis 1918 anti edasi Stalinile, kes tol ajal viibis Tsaritsõnis, teateid sündmuste kohta Moskvast.“

Rahutu oli seekord Moskva. Vanal ajal siin oli hea elada vabrikute ja tehaste omanikkudel, mõisnikel ja börsitegelastel, liiakasvõtjatel ja rantjeedel, — inimestel, kes Lafargue'i väljenduse kohaselt nägid vaeva ainult käimlates, tootes iseseisvalt ainult sõnnikut. Tige viha oli neil nõukogude võimu vastu, kes raputas maha rahva õlgadelt kõik parasiidid. Kontrevolutsiooni sisemisi jõude abistasid välismaised luureasutused. „Juuksekarva“ kaugusel oli Nõukogude vabariik sõjast sakslastega pärast saksa saadiku Mirbach'i provokatsioonilist tapmist, mis organiseeriti vasakpoolsete es-eride poolt selleks, et saavutada Bresti rahu annulleerimist. 30. augustil 1918. a. kõlasid es-eri Kaplani paugud, kes tulistas mürgitatud kuulidega Lenini ja haavas teda raskelt. Revolutsiooni valvsa valvurina Dzeržinski tõi üksteise järel päevavalgele monarhistide, salakuulajate ja diversantide jõuke, avastades arvukaid vandenõusid.

Külma ja nälga kannatas pealinna elanikkond. Valgekaartlaste mässude tõttu oli Moskva ära lõigatud kõikidest tähtsamatest viljarajoonidest. Kaheksandik naela päevas või kahe päeva kohta, selline oli moskvalse tolleaegne leivanorm. Oli päevi, mil naised naasid järjekordadest süngete nägudega ja tühjade kätega, kuna leiba sel päeval üldse ei olnud.

Lenini üleskutsel töölised läksid toitluskadest ja ise, mõnikord surmaga saades kulakute kuulidest, varusid Moskvale leiba ja kartuleid; nad aitasid päästa pealinna elanikkonda näljasurmast.

Suurteks pidupäevadeks olid need, millal saabusid pealinna vilja ja jahuga laaditud ešelonid. Neid saatis kaugelt seltsimees Stalin, kes juhtis sõjategevust rinnetel ja hoolitses näljaste laste ja tööliste eest Moskvast ja Petrogradis.

Terav puudus oli kütusest. Tuiskudest mattus linn lumme.

Laostumine tabas ka pealinna tööstust. Seisma jäid tehased — polnud tooraineid, kütust. Tööliskollektiivid harvenesid — kes läks rindele, kes sõitis ära maale. Gužoni tehases (praegune „Sirp ja Vasar“) jäi 1919. aastal järele 4500 töölisest 800. Martäänid kustusid, töökodadesse tungis põhjavesi. Kuid töölised ei lubanud kerkida mõttel, et rahva omanduseks muutunud tehas võiks alatiseks seisma jääda. Mehaanikud, keevitajad, treialid hakkasid mustatööliseks, ajasid katustelt maha lund, puhastasid teid, pühkisid roostet tööpinkidelt. Vastuseks partei üleskutsel hoolitsesid töölised tehaste nagu raskelt haigete inimeste eest.

Lenin ilmus sageli tööliste koosolekutele, ergutas väsinud vaevatud inimesi, kinnitas usku võidusse.

Vaenlased lootsid Nõukogude vabariigi sõjalisele hävinemisele, riigi sisemise elu laostumisele ja seadsid valmis Denikinile „valget hobust“ Moskvasse sisse sõiduks. Kuid Moskva polnud selline linn ja bolševikud polnud sellised inimesed, et kaotada meelekindlust. Kogu rahva toetusel bolševikud purustasid üksteise järel valgekaartlaste kindrleid ja tõrjusid oma koju tagasi võõrasse majja tunginud intervente.

Veel enne vabastussõja lõppu, 1920. aastal Moskva kokku tulnud VIII Ülevenemaaline Nõukogude kongress võttis vastu Lenini juhatusel väljatöötatud Venemaa elektrifitseerimise plaani — stalinlike viisaastakute eelkuju.

Juba alates esimestest revolutsiooniaastatest partei ja valitsus, Moskva Nõukogu hakkasid teostama ulatuslikku plaani kultuuriliste ürituste alal, alustasid töid Moskva heakorra tõstmiseks.

Nõukogude valitsus võttis tarvitusele rea abinõusid, et kaitsta ja korrastada mineviku väärtuslikke mälestusmärke — Kremli, Minini ja Požarski ausammast, Vassili Blažennõi peakirikut jt. Inimvõimete piirideni koormatud Lenin leidis aega üksikasjalikult tundma õppida Moskva vaatamisväärsusi.

Lenin hoolitses selle eest, et parandati vanaaegne ajanäitaja Kremli Spasski tornis. Nn. „kurandid“ hakkasid uuesti töötama, Moskva uulitsate kohal hakkas kõlama „Internatsionaal“.

Moskva vanemad elanikud on uhked, et paljudel neist on olnud võimalik isiklikult kuulata suurt Leninit, kes lausub järgmised hingestatud sõnad:

„Siiani räägiti teile nagu muinasjutust, mida näevad teie lapsed, kuid nüüd, seltsimehed, teie näete selgelt, et teie poolt rajatud sotsialistliku ühiskonna hoone pole utopia. Veelgi hoolikamalt hakkavad ehitama seda hoonet teie lapsed.“

Need sõnad, mis avasid võitluse ja ülesehitustöö laiaulatuslikke perspektiive, ütles Lenin 1. mail 1919. a. Punasel väljakul — Moskva kõige vanemal väljakul.

Võib väita, et Punase väljakuga, mis asub Kremli kõrgete seinte ääres, on seotud Venemaa kogu ajalugu. Siin tunneme eriti võimsalt käesolevate päevade suurt tähtsust. Kremliga ja Punase väljakuga on seotud kõik see, mis on kõige kallimat, kõige tähtsamat nõukogude põlvkonna elus ja mõtetes. Meie rahvas toob siia oma rõõmu, oma mure ja oma viha.

Punasel väljakul 27. jaanuaril 1924. a. jättis meie maa jumalaga enneaegselt kustunud Vladimir Iljitšiga. Väljaku keskuseks on Lenini mausoleum. Ta on laotud ukraina punase graniidi ja karjala porfüüri poleeritud plaatidest. Mausoleumi vaikivas saalis seisab klaassarkofaag... Selles puhkab Lenin.

Mausoleumi taga kalmudes ja neli sajandit kindlalt seisvasse Kremli ürgsesse seina müüritud urnides puhkavad Sverdlovi, Frunze ja Dzeržinski, Kirovi, Kuibõševi, ja Ordžonikidze, samuti ka vene suure kirjaniku ja mõtleja Maksim Gorki põrmud. 1946. aastal maeti Kremli seina lähedale üks nõukogude riigi rajajaid ja juhte — Mihhail Ivanovitš Kalinin.

Oktoobri- ja maipidustuste päevadel täidavad ulatuslikku Punast väljakut pealinna töötajate suurejooneliste demonstratsioonide lained. Siin toimuvad ka Nõu-

kogude armee paraadid. Stalin tervitab Punasel väljakul rahvast ja rahvas tervitab vaimustatult Stalinit.

*

Moskva on võimsa riigi esimeseks linnaks. Kuid temal on töötaja ilme. Meie Moskva — see on eelkõige töö linn ja sellega ta erineb maailma kõikidest teistest pealinnadest. Moskvast väljenduvad nende sotsiaalsete ümberkorralduste kogu sügavus, mis on toimunud meie maal nõukogude võimu aastatel.

Omades täielikku teadlikkust oma kodaniku õigustest ja kohustest töötab pealinna kogu täisealine elanikkond — töölised, õpetlased, kunstitegelased, riigiasutuste teenistujad. Vaba loov töö, mis igakord pole kerge, annab neile sügava vaimse rahulduse, osutub nende elu mõtteks.

Nõukogude Liidus, Moskvast tööline ja teenistuja pole ainult treialiks või puusepaks, kontoriametnikuks või meistriks, kes valmistab ühiskonnale vajalikke tooteid; kasutades kommunistliku partei ja riigi poolt antud võimalusi nad üheaegselt tootva tööga võtavad aktiivselt osa ühiskondlikust elust, täiustuvad oma kutsealal, täiendavad haridust, koguvad mitmesuguseid teadmisi, muutuvad igakülgset arenenud inimesteks.

Töö ja isiklikud võimed avavad meil pääsu mistahes kohtadele riiklikus, ühiskondlik-poliitilises, teaduslikus ja majanduslikus tegevuses.

Kõige suurema kihituse pealinna elanikkonnas moodustavad tööstustöölised. See on ka arusaadav, kuna viisaastakute jooksul Moskva on kujunenud meie maa suurimaks tööstuslikuks keskuseks. Moskvast on üle tuhande tööstusettevõtte. Sõitke mistahes trammil või autobusel, ta toob teid tehase või vabriku juurde.

Stalini-nimeline Autotehas, Kuullaagrite Tehas, Mootoritetehas „Dünamo“, Elektri-tehas, tööpinkide tehased — Ordžonikidze-nimeline ja „Punane Proletaarlane“, Moskva Tööriistatehas, „Kaliiber“, „Frees“, Riiklik Trehgornaja Manufaktuur, Miko-jani-nimeline Lihakombinaat, Kondiitrisaadustetehas „Punane Oktoober“ — kuuaks tuleks loetleda suuri Moskva tehaseid, mis on seadistatud eesrindliku tehnikaga.

Lühikese aja vältel, 10—13 aasta jooksul pealinnas asutati üle 500 uue tööstusliku ettevõtte ja 150 vana ettevõtet rekonstrueeriti põhjalikult. „Chicagos ja New Yorgis ma ei kohanud ameerikalikke töötempo, kuid neid leidsin ma Moskvast,“ seletas üks nõukogude pealinna külasthanud välismaalane.

Moskva tööstuse toodang ületas 1940. aastal 21-kordselt 1913. a. taseme, kuna metallitöötlemise tehaste toodang tõusis 96-kordseks. Pealinna tööliste poolt valmistatavate masinate, autode, tööpinkide, riistade, riide hind ületab 30 miljardit rubla aastas. Moskva toodab nüüd tööstuskaupasid niipalju, nagu varemalt tootis kogu tsaari-Venemaa.

Moskva tehaste poolt väljalastavad masinad hõlbustavad tööd Donbassi kaevuritel, Bakuu naftatööstustel, Uurali rauasulatajail, abistavad sovhooside ja kolhooside töölisi, kindlustavad Nõukogude Liidu sõjaliste jõudude võimsust. Heakvaliteedilist villast, puuvillast ja siidriiet, mida kootakse Moskva vabrikutes, kannavad miljonid nõukogude inimesed. Igal pool võib kohata Moskvast valmistatud elektririistu, kellasid, raadiovastuvõtjaid. Pealinna ettevõtete kaubamärke kannavad laialt levivad Moskva paberossid ja konservid.

Moskva oli eesrindlaseks võitluses sõjaeelsete viisaastakute teostamise eest.

Suurt abi andis meie kodumaale, Nõukogude armeele Moskva tööstus Suure Isa-maasõja päevadel. Pärast sakslaste purustamist Moskva all arenes pealinnas õige suureks lennukite, lennumootorite, relvastuse ja iga liiki lahingumoonna tootmine. Automaate üksi lasti välja 3¹/₂ miljonit.

Palju võiks rääkida Moskva tööliste miljonilise-armee ennastsalgavast ja püüdlisust tööst, eriti sõjapäevadel. 400 tuhat töölist-moskvalast täitis siis vahetusülesandeid kahe- ja enamkordselt, end eest ja rindel viibiva seltsimehe eest.

Vastutusrikkad ülesanded on määratud moskvalastele uue sõjajärgse viisaastaku rahvamajanduse taastamise ja arendamise alal.

Nimetame vaid mõned arvud. 1950. aastal tuleb välja lasta 100 tuhat veoautot, tuhanded mugavad sõiduautod ZIS-110 ja uut tüüpi kiirekäigulised autobused, 40 tuhat üld-kättesaadavat väikeautot „Moskvitš“, 25 tuhat mootorratast, 12 tuhat metallitfeimise pinki.

3¹/₂-kordseks, võrreldes 1945. aastaga, tuleb tõsta riide ja jalanõude toodangut, suurel määral on vaja tõsta toiduainete, valmisriiete, mööbli tootmist. Üldsummana pealinnas tööstus viisaastaku viimasel aastal peab ületama sõjaeelse taseme ligikaudu 30% võrra ja peab suuresti edasi jõudma tehnilise täiustamise teel.

Täites enne tähtaega esimese aasta plaani moskvalased, nagu ka kogu maa, elavad vaid ühe mõttega: auga täita ülesanded kogu 4. stalinlikul viisaastakul. Sellele eesmärgile industriaalne Moskva pühendab kõik sõja vältel kogutud kogemused, kogu oma vaimustuse ja püsivuse võitluses ja töös.

*

Nõukogude võimu aastate jooksul Moskva on kujunenud meie maa suurimaks hariduse, sotsialistliku kultuuri ja kunsti keskuseks.

Vene rahvas on alati rikas olnud talentidest, on tunginud teadmiste poole. Kuid ainult väike osa nendest suutis tsarismi-ajajärgul ületada tõkkeid, milliseid kunstlikult püstitas reaktsiooniline ühiskondlik kord. Küllalt näiteid rikutud eludest ja hävinenud annetest võib tuua vanalt Venemaalt. Neil pole kohta Nõukogude Moskvast, NSV Liidus.

Suure Oktoobrirevolutsiooni esimestest päevadest alates partei ja valitsus avasid töötajatele avara juurdepääsu haridusele, kultuuri kõikidele rikkustele. Moskvast kehtib kõigile kättesaadav hariduse ja kasvatuse süsteem, alates algharidusest kuni kõrgeima hariduseni, aabitsast kuni ülikooli pingini ja iga ühel on võimalik rakendada oma teadmisi tegelikus elus.

1917. aastaks loeti Moskvast 400 tuhat kirjaoskamatut. Neid on õpetatud lugema ja kirjutama nende 40 miljoni kirjaoskamatu täiskasvanu hulgas, kellele anti õpetust kogu riigis esimese ja teise viisaastakute vältel. Tulemusena muutus Moskva juba ammu enne sõda niisuguseks linnaks, kus peaaegu kogu elanikkond oli kirjaoskaja.

Pärast seda kui meie maal pandi kehtima üldine koolikohustus, õpilaste üldarv pealinnas tõusis üle 500 tuhande. See on viis korda rohkem kui enne revolutsiooni ja rohkem kui on elanikke „Luksemburgi Suurhertsogiriigis“. Mõne sõjaeelse aastaga ehitati Moskvast ligi 400 uut koolimaja. Nii suureulatuslikku koolide ehitamist pole olnud üle maailma üheski teises linnas.

Nõukogude kool annab meie noortele kodanikele kindlad üldhariduslikud teadmised, mis rajanevad marksistlikul-leninistlikul, materialistlikul maailmavaatel, kasvatab lastes õilsat armastust kodumaa, bolševike partei, seltsimees Stalini vastu, karastab tahet ja iseloomu.

Moskva tütarlaste koolis nr. 201 veidi enne sõda lõpetas edukad õpingud Zoja Kosmodemjanskaja, kelle vägitegu ja traagiline surm äratasid tähelepanu kogu maailmas. Koolipingil, millel istus Zoja, ja kogu koolis on nüüd juba teised tütarlapsed, kuid nad hoiavad hoolikalt ja armastusega alal kõike seda, mis tuleiab meelde kuulsat ja kangelaslikku naispartisani: fotosid, raamatuid, milliseid ta luges, ta taskuraamatut. Noore patrioodi traditsioon süveneb kindlalt koolielu kõikides avaldustes.

„Kui Zoja hukkus, — kirjutab ta naisõpetaja L. Jurjeva, — koos noormeest, minu õpilased, astus vabatahtlikult Nõukogude armeesse. Nende hulgas oli Šura Kosmodemjanski — koos oma seltsimeestega tungis ta sellesama saksa diviisi asukohta, kelle ohvitserid ja soldatid piinasid Zoja surnuks, ja tasus kätte õe eest. Nende hulgas oli ka minu poeg, minu Volodja. 17-aastaselt ta juba lõpetas tankistide kooli ja sai leitnandiks, tanki komandöriks. Ta võitles vahvalt vaenlasega, sai autasuks kolm Isamaasõja ordenit ja nagu Šuragi, hukkus õige lühikest aega enne võitu.

Valus on sellest rääkida, valus on anda edasi sõnadega kaotuse valu. Kõik nad olid minu lapsed, õige lähedased, lõpmatult kallid minule. Pean neid meeles alati, kõik päeva, armastan neid, tunnen uhkust nende üle. See mure pole parandatav. Kuid ma tean: nad olid tõelisteks, ausateks, julgeteks inimesteks, nad elasid hästi ja helgelt ja surid mehiselt.“

Kuid on lõppenud sõda ja kodumaa hoolitsuse ja hellitustega on ümbritsetud meie kasvav vahetus, kes uuesti rahulikult õpib ja sirgub. Partei ja valitsus aga teevad kõik selleks, et keegi ei julgeks ette astuda meie juurdekasvava sugupõlve laiale eluteele.

Hariduse lõppastmeks on kõrgem tehniline ja humanitaarne kool. Moskvast on 112 tuhat üliõpilast, s. t. rohkem kui kogu Inglismaal. Pealinna kõrgemate õppeasutuste üksed on laialt avatud kogu maa noorusele. Nendes õpivad Nõukogude Liidu kõikide rahvuste esindajad. Sajad kuulsaks saanud andekad õpetlased, insenerid, ohvitserid ja kindralid, arstid, agronoomid, õpetajad, — need on Moskva kõrgemate õppeasutuste ja akadeemiate endised õpilased.

Pealinna kõrgemate õppeasutuste „patriarhiks“ on Lomonossovi-nimeline Moskva Riiklik Ülikool. 1945. aastal ta pühitses oma 190. aastapäeva. Ülikoolis õpib kuni 8000 üliõpilast, meie tulevased matemaatikud, filoloogid, juristid, keemikud, geoloogid, füüsikud. Ülikoolis on 12 teaduskonda, 150 kateedrit, 11 teaduslikku uurimisinstituuti ja üle 100 laboratooriumi.

Inimkonna poolt kogutud kogemusi ja teadmisi juhitakse massidesse mitte ainult kooli kaudu. Haridusala teenistuses on veel muuseumid ja näitused, ajalehed ja raamatud, raadio, klubid, teatrid, kino, — kõik see, mille poolest Moskva on nüüd rikas.

Kõikide nende kultuurhariduslike asutuste hulgas kerkib esile suurejoonelise mälestusmargina V. I. Lenini muuseum. Muuseumi saalides nende lõppematute külastajate ette kerkib Üleliidulise Kommunistliku Partei kangelaslik ajalugu, antakse ülevaade ülirikkalikust ideelisest pärandist, mille jättis meile bolševike partei ja

nõukogude riigi rajaja Vladimir Iljitš, tema elust ja tegevusest, Lenini ja Stalini suures sõprusest.

Pealinna 60 muuseumi on koonõtatud materiaalse ja vaimse kultuuri kõige hinnalisemad mälestusmärgid, alates ürgaegadest kuni praeguste päevadeni. Kõrvuti Ajaloo-Revolutsiooni ja Rahvamajanduse muuseumidega on avatud erimuuseumid Moskvas elanud silmapaistvate vaimutegelaste auks — Leo Tolstoi muuseum ja talu, Puškini, Dostojevski, Gorki ja Majakovski muuseumid. Pealinna muuseumid mängivad juhtivat osa kogu Nõukogude Liidus, paljud neist omavad ülemaailmalise tähtsuse.

Moskva on raadiolevi suurimaks keskuseks. Kolmkümmend raadiojaama hommikust kuni hilisõõni saadavad eestrisse teateid maa poliitilisest, majanduslikust ja kultuurilisest elust ja rahvusvahelist informatsiooni.

Moskvas töötavad meie maa kõige võimsamad kirjastused poliitilise, teadusliku, kunstilise ja lastekirjanduse alal. Siin asub marksistliku kirjanduse kirjastamise suurim keskus maailmas.

Moskvas ilmub hulk ajalehti, neist 40 üleliidulise tähtsusega, 2 oblastilist, üks linna-ajaleht, umbes 150 vabrikute-tehaste ja üliõpilaste ajalehte ja üle 9000 seinalehte, mis ilmuvad ettevõtetes, asutustes, üksikutes töökodades ja mõnikord ka tootmisbrigadides.

Moskvas on mitusada raamatukogu ja lugemissaali. Astuge sisse ükskõik millisesse neist, kõik lauad on kinni raamatusse süvenenud lugejatega. Moskvasse on asutatud üks maailma suurimatest raamatuhoidlatest — V. I. Lenini nimeline NSV Liidu Riigiraamatukogu. Marmoriga kaetud paljukorruseline raamatukogu hoone mahutab üle 10 miljoni kõite. Ulirikkalik valik vanadest käsikirjalistest raamatutest ja papüürustest, haruldasemad kirjanduslikud teosed trükikunsti tekkimise aegadest, kõik nüüdisaegsed väljaanded tõmbavad raamatukogusse üliõpilasi, õpetlasi ja hariduse täiendamise järele janunevaid töölisi ning teenistujaid. Ainult 1946. aastal külastasid raamatukogu 1 248 000 inimest ja neile anti välja 5 025 000 raamatut.

Moskva on uhke sellisele teaduslik-hariduslikule asutusele nagu planetaarium. Teda külastab iga aasta üle miljoni inimese.

Kogu õppe- ja haridustöö kasvatab nõukogude inimesi kommunismi kõrgete ideede vaimus, tõstab teadmiste tippude poole terveid rahvakihte, edutab uusi ja uusi tuhandeid andekaid tegelasi ühiskondliku elu, teaduse ja kultuuri alal.

Hariduse laiaulatuslik levimine kõikides ta vormides, tihe side sotsialistliku ülesehitustöö tegelikkuse ja teoreetilise mõtte vahel, igakülgne toetus parteilt ja riigilt on põhjustanud teadusliku töö ennenähtamatu õitsengu. Moskva on muutunud eesrindliku teaduse tunnustatud keskuseks.

Moskvas asub Pedagoogiliste Teaduste Akadeemia, Meditsiiniliste Teaduste Akadeemia, Põllumajanduslike Teaduste Akadeemia, Arhitektuuriakadeemia, Suurtüki-väe Akadeemia ja ligikaudu kakssada teaduslikku uurimisinstituuti ja -asutust teaduse kõikvõimalikel aladel. Neis toimub pingeline loov töö, tehakse erakordse tähtsusega avastusi, kasvavad ja tugevnevad nõukogude teadlaste kaadrid.

1934. aastal toodi Leningradist üle Moskvasse NSVL Teaduste Akadeemia. See, hiljuti oma 220. aastapäeva märkinud teaduste akadeemia kujutab endast praegu üli-

suurt teaduslikku organisatsiooni. Nõukogude võimu ajal ta instituutide arv on suurenenud erakordselt, temasse koondatud teadlaste arv — 20-kordseks.

22. detsembril 1939. a. valiti Teaduste Akadeemia auliikmeks sotsialismi geniaalne teoreetik Jossif Vissarionovitš Stalin. 1946. aastal üksmeelselt valiti sama akadeemia auliikmeks suurim riigitegelane ja teadlane V. M. Molotov.

Kujutus Moskvas kui sotsialistliku kultuuri keskusest poleks täielik, kui me ei meenutaks kunsti, mis heliseb Moskva lavadelt, ekraanilt, kunstigaleriides ja puhkeasutustes.

Kodanlik kunst kujunes välja sajandite vältel. Meie sotsialistlik kunst tekkis ja puhkes õitsele enneolematult lühikese ajaga. Kes ei tunneks Nõukogude Liidus ja ka välismaal Moskva Kunstiteatrit, Suurt Ooperi- ja Balletiteatrit, Väikest Teatrit, Vahtangovi-nimelist Teatrit, Ületamatu kunstilise jõuga ja erakorralise elutäiussega annavad nad lavalise kujutuse uuest nõukogude inimesest ja ta püüetest.

Moskvas on 30 alalist teatrit, 45 kino ja üle 200 kinoseadme klubides. Siin asub ka vanim ja teenelisim teaduslik muusikaasutus — Tšaikovski-nimeline Riiklik Konservatoorium.

Moskvas töötavad kümned klubid, mis on sisustatud kõigega, mis on vajalik kultuurhariduslikuks tööks ja puhkuseks. Tuntumatest olgu nimetatud Stalini-nimelise Autotehase ja metroo töötajate kultuuripaleed, Raudteelaste Keskkubi, Linna Pioneeride Maja, kirjanike, teadlaste, arhitektide, arstide, Nõukogude armee ohvitseride klubid.

Laialdaselt on tuntud Gorki-nimeline Kultuuri- ja Puhke-Keskpark ja ta Rohe-line Teater, mis mahutab 20 tuhat inimest; Stalini-nimeline Izmailovi park, mis pindalalt 8-kordselt ületab Londoni Hyde-pargi.

Moskva on kujutava kunsti suurimaks keskuseks. Vanaaegses hoones, vaikes Lavrušinski põiktänavas asub meie maa suurim vene maalikunsti koon-dus — kuulus Tretjakovi Galerii. Siin leiame kõike parimat: vanad vene maalid ja ikoonad, üle maailma tuntud Repini, Surikovi, Serovi, Levitani, Vereštšagini, Vas-netsovi maalid, nõukogude kunstnike ja skulptorite silmapaistvad teosed.

Erinevatel, lahkuminevatel teedel sammuvad kodanlik ja meie, nõukogude kunst. Nõukogude Liidus, Moskvas kunst ta kogu mitmekesisuses on kutsutud harima ja kasvatama rahvast, kaasa aitama elu kauniduse sügavamaks tundmiseks. Ta kutsub ja valgustab teed edasi, tõestab Lenini-Stalini kommunistlike ideede õigsust ja surematust.

*

Nõukogude valitsuse ajal muutus tundmatuseni meie pealinn. Määratud muu-tused toimusid ka ta väljanägemises, eriti pärast seda, kui seoses linna tormilise kasvamisega UK(b)P KK juunikuu pleenum 1931. aastal ja Moskva rekonstrueeri-mise üldplaan 1935. a. määrasid kindlaks suunad ja teed ta laiaulatuslikuks ümber-korraldamiseks.

Ennerevolutsiooniaegne Moskva oli kitsas ja puuduliku heakorraga: kõverad ja kitsad tänavad, mis olid täisehitatud puumajakestega, uskumatult mahajäänud linna-majandus, kõigal vana provintsiaalsuse ilme.

Ja korraga selle „hiiglasliku vene küla“ kohal kerkis esile nüüdisaegne Moskva — suure sotsialistliku riigi võimas pealinn. Grandioosete, linnade ajaloos enne-

nähtamatute rekonstrueerimistöde edukas teostamine meie kõikide silmade all muutis Moskva väljanägemise, kujundas temast puhta, valge, nägusa ja elanikele järjest rohkem mugavusi pakuva linna.

Ümberplaneerimise tulemustel muutus vabaks ja avaraks linna keskkohat Kremli ümber. Suured hooned Ohhotnoi Rjad'il ja ülikaunid vene arhitektuuri teosed mõõdunud sajanditest kaunistavad Punast väljakut, Maneeži, Sverdlovi väljakut. Esma-klassilisteks prospektideks muutusid Gorki tänav, Sadovaja ring ja kümned teised. Neist juba nähtub pealinna uute magistraalide iseloom — laiad, tasased, hästi valgustatud, täisehitatud kõrgete luksusmajadega.

Viisaastakute jooksul on ehitatud üle 5000 elamu üldise pindalaga üle 6 miljoni m². See moodustab peaaegu poole kogu ennerevolutsiooniaegse Moskva elamufondist. Poolteise aastakümne vältel linnas, mis kujunes välja sajandite vältel, üks kolmandik hoonetest on püstitatud uutena, — tööpoolest imestust äratav tempo.

Uusi maju ehitatakse nii kesklinnas kui ka äärel, kogu linnas.

Suurimaks uusehitiseks osutus 1937. a. avatud Moskva-Volga kanal, mis oma pikkuselt ja tehniliselt ehitusviisilt ületab kuulsa Panama kanali; ta juhtis suure vene jõe selged veed pealinna ja kutsus ellu merest kaugel asuvas Moskvas iseloomulikkud sadama-rajoonid. „Vana üldtuntud tõde sellest, et Volga suubub Kaspia merre, — rääkis kadunud A. S. Štšerbakov, — pole täiel määral õige. Bolševikkude ajal Volga suubub mitte ainult Kaspia merre, vaid ka Moskva jõkke ja isegi Jauzasse.“

Moskva jõgi ja Jauza võtsid vastu Volga veed uutes kivikaides; üle jõe on ehitatud suured kaarjad raudsillad, nende alt pääsevad vabalt läbi mitmetekilised mootorlaevad. Varemadel aegadel madalaks jäänud ja hooletusse jäetud Moskva jõgi on muutunud pealinna kaunistuseks, ta jahedaks siniseks prospektiks.

Moskvasse on ehitatud metroo, mis üldtunnustatult loetakse parimaks selleaegsete ehituste hulgas. 1945. aastal Moskva metroo tähistas oma kümneaastast tegevust. Selleks ajaks olid kasutamisel 40 km maa-alust kahekordset teed 29 paleetaolise jaamaga. Metroo liinid praegu suunduvad kesklinnast äärtele kuue kiirena ja päevas veavad ära kuni 2 miljonit inimest. Moskva küngaste alla rajatakse praegu uut ringliini pikkusega 20 km. See hakkab ühendama 7 vaksalit maa-aluse „pärjana, mis punutud graniidist ja marmorist“.

Nõukogude võimu aastatel täienduseks trammile on Moskvas loodud trolleibuse, autobuse ja taksoautode liiklemine tuhandete masinatega. Reisijateveod on pealinnas suurenenud 10-kordseks.

Iga aastaga pealinnas järjest suureneb imekaunite ehitiste arv. On püstitatud sellised silmapaistvad ehituskunsti teosed, nagu Lenini mausoleum, Moskva nõukogu sametpunane hoone, riigiasutuste rangejooneline valge hoone Ohhotnoi Rjad'il, Siseasjade Ministeeriumi uued hooned, Tšaikovski-nimeline kontsertsaal, Nõukogude Armeeteater, kino „Rodina“ jt.

1939. aastal avati Moskvas Uleliiduline põllumajanduse näitus. Lisaks oma otsele ülesandele avaldas ta suurt mõju uue linna väljanägemise kujunemisele. Vähe oleks rääkida ainult sellest, et näitus muutis Moskva põhjapoolse linnaääre õitsevaks aiaks. Vaba sundimatu hoonete asetusega, arhitektooniliste vormide rahvusliku ilmega, purskkaevude ja varjurikaste puisteede küllusega kujunes ta näitlikuks eeskujuks selle kohta, milliseks muutub Moskva lähemas tulevikus.

Sõda pidurdas Moskva rekonstrueerimist, kuid neilgi kõikide materiaalsete ressursside erakorralise pingutuse aastatel mahutati ligikaudu miljard rubla pealinna elamute ja kultuuriliste asutuste korrashoiuks ja taastamiseks. Jätkati metroo ehitamist ja linnalähedaste raudteede elektrifitseerimist, paljude tänavate ja maanteed heakorrastamist. Suured restaureerimistööd viidi läbi Kremli.

Nüüd aga lõppes sõda, linna sünge sõjaaegne ilme kadus järk-järgult minevikku ja moskvalased rullisid uuesti lahti pealinna rekonstrueerimise plaanid. Juba uue viisaastaku teisel aastal need tööd võtavad ulatuse, mis ligineb ennesõjaaegsele.

Peamine tähelepanu keskendub elamute ehitamisele. 1946.—1950. a. vältel on ette nähtud ehitada Moskvast 3 miljonit m² elamispinda, s. t. poole rohkem kui viie viimase eelsõjaaegse aasta jooksul.

Avatakse uusi koole, teatreid, klubisid, haiglaid, võõrastemaju, parke, staadione. Kümnekordseks, võrreldes 1940. aastaga, suureneb gaasi tarvitus, 50% võrra suureneb veevärgi võimsus, asfalteeritakse veelgi 3 miljonit m² tänavaid. Linna maa-pealset transporti täiendatakse üle tuhande uuetüübilise trolleibusega ja 2800 tak-soga. 3000 masinani suureneb autobuste park.

Käesoleva viisaastaku vältel kulutatakse Moskvast kapitalitöödele vaid tsentraliseeritud assigneerimiste järgi määratud summa — 9 miljardit rubla. Partei ja valitsus vaatavad pealinna rekonstrueerimisele kui suurele üleriigilise tähtsusega asjale.

* * *

Kõikide suuremate tööde vaimustajaks ja igapäevaseks osavõtjaks, mis on toimunud Moskvast pärast V. I. Lenini surma, on olnud seltsimees Stalin. Toome vaid mõned näited seltsimees Stalini hoolitsemisest moskvalaste eest, ta tähelepanust linna heakorrastamisele ja kaunistamisele.

„Asi algas sellega, — kirjutab L. M. Kaganovitš, — et seoses mõningate häiretega elanikkonna kütusega ja veega varustamise alal seltsimees Stalin võttis Poliitbüroo päevakorda küsimused elanikkonna varustamisest kütusega, veega, elamumajandusest ja sillutise halvast seisukorrast Arbati väljakul...“

Moskva linnamajanduse küsimuse läbitöötamiseks kujundati KK erikomisjon seltsimees Stalini osavõtul. Komisjon käis regulaarselt mitu korda koos ja seltsimees Stalin võttis järjekindlalt osa komisjoni igast istungist. Seltsimees Stalin tegi ettepaneku välja kutsuda komisjoni koosolekutele eriteadlasi, kes tunnevad linnamajandust, ja tundide viisi kuulas ja arutas ta küsimusi veest, tänavsillutistest, tänavate ja väljakute tasandamisest, elamute ehitamisest. Ja küsimuse arutamisel, kuidas likvideerida häireid veega ja kütusega varustamises, kasvasid välja küsimused Moskva-Volga kanalist, veepumpamisjaamade ehitamisest, Jauza jõe veehulga suurendamisest, uute sildade ehitamisest, metroo ehitamisest... ja kõige selle lõpptulemusena valmis stalinlik plaan Moskva rekonstrueerimiseks.“

Nüüd on kõikidele vastuvaidlematult selge see tee, mida mööda on vaja minna sotsialistliku Moskva ülesehitamisel, kuid seda ei leitud korraga. Omal ajal esitati valitsusele kümneid väga erinevaid projekte formikalt kasvava linna elu korrastamiseks.

1934. a. suvel seltsimees Stalin, partei ja valitsuse juhid võtsid vastu arvurikka rühma arhitekte, plaanijaid, insenere, kes kandsid ette linna rekonstrueerimise plaani koostamise käigu.

Seltsimees Stalini kaasabil lahendati kõik ebaselged küsimused, kaotati kõik kõikumised pealinna rekonstrueerimisviiside alal.

Seltsimees Stalin näitas, et meile pole vastuvõetav ei nende seisukoht, kes eitavad linna enda põhimõtet, kes küsivad meid sinnapoole, et jätta Moskva suureks külaks, ega ka urbaniseerimise liialduste pooldajate seisukoht, kellede ettepaneku järgi oleks tulnud ehitada linna kapitalistlike linnade eeskujul elanikkonna üleliigse tihendamisega.

Nagu teada, on UK(b)P KK ja valitsuse poolt vastu võetud pealinna rekonstrueerimise üldplaanis leidnud täiel määral kajastust seltsimees Stalini juhatused: Moskva ümberkorraldamisel tuleb väljuda ajalooliselt kujunenud linna põhialuste säilitamisest, kuid on tarvilik põhjalik ümberplaneerimine koos igakülgse heakor-rastamisega.

Seltsimees Stalin jälgib päevast päeva Moskva rekonstrueerimist, sõidab ringi tänavatel, tähelepanelikult vaatleb linna elu, kutsub enda juurde arhitekte, Moskva nõukogu töötajaid, juhib tähelepanu kõige tähtsamale, mida on vaja teostada viivitamatult, edasilükkamatult.

Tähele pannes, et maju ehitati sageli rajoonides, millel puudus vahetu transpordühendus kesklinnaga, Jossif Vissarionovitš andis juhatase Moskva organisatsioonide juhtidele: „Ehitage täis peamagistraalid ja jõekaldad“.

Ükski detail ei jää tähele panemata seltsimees Stalini poolt. Sõites läbi Lenini mägede märkas Jossif Vissarionovitš, et maantee ääres kasvavate pärnade hulgas on tekkinud näotu „aken“ — mõned puud olid välja kaevatud ja ära viidud. — „Siin olid puud, kuhu nad on kadunud?“ küsis seltsimees Stalin. Samal õhtul ta helistas Moskva Nõukogusse ja soovitas hoolikalt hoida pealinna haljasrikkusi.

Kui Moskvast hakkas puudu tulema veest, töötati välja mitu projekti: ehitada 100 km pikkune veetorustik Oka jõest vee kohale juhtimiseks; ehitada Moskva lähisel veemahuti ja koguda sinna kevadised veed. Seltsimees Stalin luges seda ebaküldaldaseks. Ta tutvus Moskva jõe seisukorraga, sõitis jõetrammil läbi kogu ta alamjooksu ja tegi ettepaneku lahendada küsimus radikaalselt — juhtida Moskva jõkke Volga.

„Moskva-Volga“ kanali ehitajad nimetasid seltsimees Stalinit enda esimeseks töödejuhiks. Seltsimees Stalin vaatas üle kanali sihi projektid, süvenes kõikidesse tehnilistesse detailidesse, ergutas inimesi rasketel minutitel. Korduvalt nähti teda tööde kõige vastutusrikkamates kohtades.

Kuulsas „Sügavkaevendis“, mis asub kolme jõe veelahkmel ja kus aurikud praegu sõidavad kuuekorruselise maja kõrguse kanali kallaste vahel, hoitakse muruga kaetud kallakul hoolikalt alal puutreppi, mille astmetel seisis seltsimees Stalin ja jälgis inimeste ja masinate hiiglaslikku tööd, millega tehti teed Volga veele.

Pärast kanali avamist seltsimees Stalin külastas üht ta tähtsamatest ehitistest — Pererva lüüsi. Ta vaatas üksikasjalikult järele keerulise lüüsiseadise, tuhandepuudalised lüüsiväravad, mis vaikselt sulgevad lüüsi. Jossif Vissarionovitši tundsid ära ekskursandid, kes hulgana seisid lüüsi sissetulnud aurikute tekil. Sajad inimesed vaatasid teda läikivate silmadega, viibutasid kübaratega, rätikutega. Seltsimees Stalin läks lüüsi käsipuude juurde ja hakkas ka aplodeerima, just nagu ümber suunates tervitusi kanali kõikidele ehitajatele.

Kui tekkis vajadus ühendada Jauzat Himki veemahutiga ja arutati suure kanali ehitamise küsimust, mis oleks tulnud maksma pool miljardit rubla, küsis seltsimees Stalin, kas on vaja ehitada seda kanalit või saab lahendada ülesannet teisiti, odavamalt. Selline võimalus tõesti leiti: kanali jaoks kohandati jõekese Lihhoborka loomulik säng, mis jookseb läbi Himki veemahuti lähedalt.

Vesteldes teede alal töötajate rühmaga seltsimees Stalin muuseumis küsis neilt: millega on kavatsatud vooderdada Moskva jõe kaldad. Teada saades, et kavatakse vedada Ukrainast graniiti, Jossif Vissarionovitš võttis taskust karbi nägusa helehalli kivi proovidega ja ütles: „Vaadake, mida ma teile soovitaksin. Selle graniidi ma töin Valgemere-Balti kanali lähedalt. Odava veeteega nüüd on võimalik sealt vedada hinnalisi graniidiliike.“

Seltsimees Stalini vahetul juhtimisel ehitati Moskva metrood. Seltsimees Stalin õpetas metrooehitajaid kasutama kogemusi, mis olid kogutud esimese viisaastaku ehitustel, rääkis vajadusest valmis ehitada metroo nõukogude tööliste ja eriteadlaste jõul ning kodumaal toodetavatest materjalidest. Seltsimees Stalini kätest käisid läbi jaamade, vestibüülide ja vagunite projektid. Seltsimees Stalin laskus korduvalt metroo šahtidesse.

Iseloomustav episood juhtus metroo esimese järjekorra ehitamise viimastel päevadel. Metroo ehitusvalitsuse kollektiiv püüdis lõpetada töid Nõukogude VII kongressi avamise päevaks. Kõik olevat valmis, nii teatati valitsusele. Metrood vastu võtma tulid seltsimees Stalin, Poliitbüroo liikmed. Kõikide metrooehitajate poolt soojalt vastu võetud Jossif Vissarionovitš istus vagunisse koos Moskva ettevõtete lööktöolistega, kes olid kutsutud proovisõidule. Rong hakkas liikuma ja, sõitnud meetrit kakssada, peatus tunnelis. „Mis teil on juhtunud?“ küsis Stalin Metroo ehitusvalitsuse juhilt. — „Veidi tõrgub,“ vastas see kohmetunult huupi. Nagu selgus hiljem, oli peatuse põhjuseks mitte-küllaldaselt reguleeritud blokeering.

Jaamas „Punased Väravad“ seltsimees Stalin väljus vagunist ja suundus eksklaatorite poole. Liikuva trepi juurde jõudes ta küsis metroo juhatajalt temale omase pehme huumoriga: „Kas aga teil siin ka midagi ei tõrgu?“— Pärast seda Poliitbüroo istungil seltsimees Stalin ütles metrooehitajatele: „Teile antakse veel poolteist kuud, on tarvis veel kõik läbi kontrollida ja viia nii kaugele, et kuskil midagi enam kinni ei jää.“

Seltsimees Stalin käis metros ka nendel süngetel päevadel, kui jaamad ja tunnelid olid pommivarjenditeks. Areval novembriööl 1941. aastal, kui üleval Moskva kohal toimus järjekorraline õhulahing, Jossif Vissarionovitš koos seltsimeeste Molotovi ja Beriaga saabus Majakovski jaama. Jaama läbi käies ja vesteldes moskvalastega, kes olid erutatud ootamata kohtumisest, seltsimees Stalin ainuüksi oma kohalolekuga vaimustas inimesi, sisendades neile uut jõudu.

„Vaata, lapsuke, see on Stalin. Stalin on meie juures!“

Seltsimees Stalini isikliku korralduse kohaselt metroo ehitamist ei katkestatud sõjapäevadelgi. Seltsimees Stalini ettepanekul juba siis hakati ehitama praegu töötavat Saraatov-Moskva gaasijuhet. See gaasijuhe, mille pikkus on 850 km, kindlustab lähematel aastatel odava ja mugava gaasiga 70% pealinna elanikkonnast.

Seltsimees Stalini tõeliselt isalik hoolitsemine määratu jõuga vaimustab nüüd moskvalasi ennastsalgavale võitlusele kogu maa ja pealinna uue stalinliku viis-aastaku eest.

Prantsuse kirjanik Jean-Richard Bloc ütles veel 1935. aastal nõukogude inimestest ja moskvalastest: „Nende suurte ehitajate tegevus on tõepoolest kadestamisväärne. Nende saatust võiks tuletada meelde vana aja linnade ja riikide suurte asustajate saatust, kuid selle rahvarevolutsiooni võimsas ajaloos pole midagi sellist, mis meenutaks meile mingi Kyrose, Augustuse, Napoleoni kapriise, kuigi need ehk olidki suurelaadilised. Moskva oli labaseks linnakeseks, lõppematuks külaks, ilma selge plaanita, ilma mingi stiilita. Need hiiglased aga sundisid teda pöörduma ümber oma telje.“

Meil pole vaja kadestada meie poja-pojapoegi ega poja-pojapoegi, meil on osaks saanud elada mittekergetel, kuid kangelaslikel aegadel. Siin seisab Moskva, mis on ümbritsetud nõukogude rahva armastusega, kes on kogu eesrindliku inimkonna imetusobjektiks. Meie näeme mittekauge tuleviku Moskvat, kes on valmis ehitanud kõige selle, mis kavastatud ja kästud stalinliku plaaniga.

Ja ka siis saavad punaselt põlema Kremli kustumatud tähed, ka siis saavad seisma sajanditevanused Kremli seinad. Kuid otsast otsani ümberkujundatud linna kohale tõuseb 400-meetriline Nõukogude Palee torn, mis tõstab pilvede alla Lenini hiiglasliku kuju. Kui Moskva kohal tekivad õhtused varjud, Lenini kuju jääb veel kaua helkima loojangu punastes kiirtes. Ja hommikul maa pealt veel nähtamatu päikse tulised kiired heidavad kulda taeva sinistesse kõrgustesse tõusnud Lenini kujule, ta esimesena näeb päikesi.

Meeltpöörivalt kõrguselt suur Lenin kutsuvalt sirutab käe üle Moskva, üle kogu meie määratu maa. Ja võib olla, et samal hetkel Kremli asuvast töötoast pöörduv siia vaikne ja tark pilk sellelt, kellele Lenin volitas juhtida rahvaid kommunismi kõrguste poole...

Igaüks meist oma tööga täna ja homme lähendab seda tulevikku. Suur rõõm ja au on olla osavõtjaks nendest suurtest töödest.

Poliitika ja pedagoogika.

N. GONTŠAROV.

Noorsoo kasvatamise teooria ja praktika küsimused pole kunagi seisnud väljaspool poliitikat. Poliitika on avaldanud ja avaldab mõju ühiskondliku elu kõigile külgedele, sealhulgas ka koolile ja kasvatusele.

Kodanlus esineb oma ülevõimu teostades sageli kinnitusega, nagu tema poliitika olevat väljaspool klasse seisva, üldrahvusliku, üldrahvaliku iseloomuga. Eriti rohkesti lobiseb kodanlus sellest, kui jutt on ideoloogiast ja eriti noorsoo kasvatamisest. „Haridusalal...“ kõneles Vladimir Iljitš Lenin, „... mida kultuursem on olnud kodanlik riik, seda peenemalt ta on valetanud, väites, et kool võib seista väljaspool poliitikat ja teenida ühiskonda tervikuna.“¹

¹ V. I. Lenin. Teosed, XXIII k., lk. 199.

Kuid kool pole kunagi seisnud väljaspool poliitikat ja kodanlus on alati kooli kaudu teostanud ja teostab just oma kodanlikku poliitikat.

Pedagoogika kui teadus kasvatuses on alati väljendanud kindla-piiriliste ühiskonnaklasside poliitilisi vaateid ja lootusi.

Feodaalse korra vastu võitlemise perioodil tõstis kodanlus üles terve rea demokraatseid loosungeid, sealhulgas ka tasuta ja üldise õpetuse loosungi. Rahvahariduse süsteemi mõeldi kui ühtset kogu elanikkonnale. Need põhiväited formuleeriti kodanliku revolutsiooni ajajärgul, kuid praktilist lahendust need ei leidnudki. Kodanlus ei teostanud paljusidki demokraatlikke loosungeid, sealhulgas ka loosungeid rahvahariduse küsimustes. Tõsi küll, kodanlik klassi-kool oli samm edasi võrreldes keskaegse seisusliku kooliga, kuid töötavad hulgad jäid ka kodanluse ülemvõimu ajal haridusküsimustes paljaks-riisutuks.

Seisuslik kool oli määratud valitsevaile ühiskondlikele rühmitustele. Nende ühiskondlike rühmituste lastele kehtestati eelised, mis olid sageli kinnitatud ka juriidiliselt. Koolidesse, mis olid määratud valitsevate seisuslike rühmade lastele, ei võetud vastu teiste ühiskondlike rühmituste ja klasside lapsi. Eksisteerisid spetsiaalsed õppeasutused aadlikele (Venemaal säilisid nad kuni Suure Oktoobrirevolutsioonini), kuhu võisid astuda ainult aadlike lapsed.

Haridussüsteemi seisuslikkus, nagu teisedki feodaalsed igandid, takistasid kodanlust tema püüdeis ühiskondliku elu juhtivate kohtade vallutamisel. Kapitalistid vajasisid hästi ettevalmistatud administraatorite, spetsialistide kaadreid, kuid nad ei saanud oma lapsi saata vastavaisse õppeasutustesse. Lisaks ei rahuldanud olemasolevad õppeasutused kodanlust ka õpetuse siult. Sellepärast tõstiski kodanlus feodalismi vastu suunatud võitluses üles üldise hariduse loosungi.

Klassi-kool erinebki seisuslikust koolist sellega, et klassi-koolis on „haridus ühetaoliselt organiseeritud ja ühtviisi kättesaadav kõigile jõukaile ... Klassi-kool ei tunne seisusi, ta tunneb ainult kodanikke. Ta nõuab kõigilt ja igalt õpilaselt ainult üht: et nad maksaksid oma õpetuse eest. Vaestele ja rikastele määratud koolide programmide erinevus pole klassi-koolis üldse vajalik, sest neid, kel pole varandust õppemaksuks, õppevahendite muretsemiseks, õpilase ülalpidamiseks kogu õppeperioodi kestel, — neid klassi-kool lihtsalt ei lase keskharidusele.“¹

Nõnda iseloomustas kodanlikku klassi-kooli V. I. Lenin. Juriidiliselt antakse õppimisevõimalus kõigile; faktiliselt omavad õppimisevõimaluse ainult need, kel on varandust, s. o. ekspuataatorlike klasside ja kõrgepalgalise intelligentsi lapsed.

Kodanlik klassi-kool seab sel viisil tõkked varanduseta inimesile. Kuid rööpselt sellega on kodanlikus riigis rida teisigi tõkkeid —

V. I. Lenin. Teosed, II k., lk. 281—282.

rassilisi, rahvuslikke, religioosseid jne., mis lisaks raskendavad töötavate klasside lastel ligipääsu teadmistele.

Kodanlus jätab töötavad hulgad rumalusse, suleb neile ligipääsu kesk- ja kõrgemaisse õppeasutustesse ja annab algkoolis võltsitud teadmised. Kuidas ka kodanlus ja tema teoreetikud tõestaksid, et kodanlikes maades eksisteerib ühtne rahvaharidussüsteem, faktiliselt niisugust süsteemi kogu rahvale ei ole ega võigi olla.

Igas kodanlikus riigis on olemas eri koolid töötajate lastele ja eri koolid ekspluataatorite lastele. Kas võivad siis õppida töötajate lapsed neis samades koolides, kus nõutakse kõrget õppemaksu, kus on vaja raha õpikute ostmiseks jne? Haridussüsteem on kodanlikes riigis kohandatud kodanluse huvidele. Kapitalistide lastele määratud õppeasutused seavad enesele eesmärgiks ette valmistada tööstuse ja rahanduse juhte ja komandöre.

Kapitalistlike maade kõrgemais õppeasutustis õpivad peamiselt valitsevate klasside lapsed. USA-s, kus koolisüsteem on demokraatlikem võrreldes teiste kapitalistlike maadega, koostub umbes 80% kõrgemate õppeasutuste üliõpilastest pankurite, töösturite, kõrgete ametnikkude lastest. Saksamaal moodustasid nende sotsiaalsete rühmituste esindajad 95% kogu üliõpilaskonna koostisest.

Kui õpilased on vabastatud õppemaksust, siis reeglipärased kriisid, tööpuudus ja samuti laste ja noorukite varajane suunamine kapitalistlikku tootmisse teevad keskkooli töötajatele massidele kättesaamatuks. Töötajate laste hulgas on üsna suur protsent neid, kes pole lõpetanud algkooli või on täiesti kirjaoskamatud. Ja see on vaatamata sellele, et reas kapitalistlikes riigis on juba ammu kehtestatud üldine kohuslik algõpetus. Selleks, et käia ettenähtud aega koolis, on vaja raha. Töölisil seda raha pole ja nad on sunnitud lapsed koolist ära võtma enne õppeaja lõppu.

Haridussüsteem pole kapitalistlikes riigis ühtne ka sellepärast, et riigikoolide kõrval on seal olemas ka kiriku ja erakoolid. Paljud koolid peetakse ülal religioosete organisatsioonide poolt. Erakoolidel on eriti suur koht Inglismaal, P.-Ameerika Ühendriigis ja Prantsusmaal. Neis võetakse suurt maksu õppimisõiguse eest ja seepärast võivad niisugustes koolides õppida ainult ekspluateerivate klasside lapsed.

Kodanlus võitles oma arengu koidiku ajal ilmliku kooli eest, s. o. niisuguse kooli eest, mis oleks sõltumatu kirikust ja religioonist. See oli mõistetav, kuna tollal vaimulikkond toetas feodaal-ühiskonda. Kuid faktiliselt ei eksisteeri üheski kodanlikus riigis ilmlikku haridust ja kümneid miljoneid noori mürgitatakse varajasest noorusest alates regulaarselt ja süstemaatiliselt religioosse mürgiga.

Terves reas kapitalistlikes mais on seadusandlikus korras kindlaks määratud usuõpetuse kui kohusliku aine õpetamine. Kõigis kapitalistlikes mais vaimulikkond organiseerib oma enese küllaltki arvukaid koole. Inglismaal kuulub umbes 50% algkoole vaimulikkonnale. Hol-

landis õpib $\frac{1}{3}$ lapsi ilmlikes kooles, $\frac{2}{3}$ aga religioossetele organisatsioonidele kuuluvais kooles.

Kodanlik haridussüsteem on üks vahendeid koloniaal- ja poolkoloniaalsete rahvaste rõhumiseks, rahvusliku vaenu õhutamiseks, rassismi ja inimesevihkamise jutlustamiseks, rahvusvähemuste tagakiusamiseks. Emakeelse õpetuse keelamine on tavaline nähe kapitalistlikes mais. Ameerika Ühendriiges elab üle 10 miljoni neegri. Neegrite lastel pole õigust õppida koos valgete lastega. Neile on erikoolid. Need koolid on halvemais tingimuses kui valgete lastele määratud koolid. Neegrikoolides töötavad õpetajad on vähema kvalifikatsiooniga, koolihooned on väliselt armetud.

Haridussüsteemi struktuuri kapitalistlikes maades iseloomustab see, et seal luuakse kunstlikud tõkked üksikute lülide vahele — alg- ja keskkooli vahele, kesk- ja kõrgema kooli vahele. See kõik tehakse eesmärgiga takistada töötajate lastel kõrgema hariduse saamist.

Endastmõistetav on, et keskkool peab olema algkooli jätkuks. Alg- ja keskkooli kavad peavad olema omavahel kooskõlastatud. Aga ometi pole seda enamikus kapitalistlikes mais. Algkoolist ei saa seal vahetult astuda keskkooli, kuna selleks nõutakse niisuguseid teadmisi, mida ei anta algkoolis.

Keskkooli õpilaste kontingentide ettevalmistus toimub sageli väljaspool algkooli — kas keskkooli juures asuvate ettevalmistusklasside kaudu või era-ettevalmistuskoolides, kui töötajate lapsed tahavad oma haridust jätkata pärast algkooli lõpetamist, ei saa nad astuda mitte keskkooli, vaid nn. täienduskooli.

Sel moel, kui kapitalistlikes mais küll kõneldaksegi ühtse haridussüsteemi eksisteerimisest, on seal ühtsusel ainult puht väline ilme. Kapitalistlike maade haridussüsteemis ei saa jääda peegeldumata klassi vastuolud ja klassivõitlus. Kodanlus kasutab haridussüsteemi oma egoistlikes klassi eesmärkides töötajate masside vastu. Demokraatseimadki kodanlikud riigid ei moodusta ses suhtes erandit.

Igasugused muudatused haridussüsteemis selle demokratiseerimise poole sõltuvad töötajate võitlusest kodanlusega, kuid senikaua kui riigivõim asub kodanluse kätes, teenib haridussüsteem ka tema huvisid. See ei tähenda sugugi, et töötajad ei peaks kapitalistlikes mais võitlema haridussüsteemi demokratiseerimise eest. „Kõigi rahvuste töötajate koolipoliitika on ühtne: emakeele vabadus, demokraatne ja ilmlik kool.“¹

Kodanlus seab oma ülesandeks kasvatada koolis alandlikke ja kärmeid teenreid, kes peaksid kodanlikku korda igaveseks ja muutmatuks. Kõik see sooritatakse apoliitilisuse lipu all, kaetakse kinni kõikvõimalike demokraatlike loosungitega. Kuskil vististi ei ilmne nii palju valet ja silmakirjalisust kui laste kasvatamise küsimuses.

¹ V. I. Lenin. Teosed, XVII k., lk. 329.

Seejuures lastakse käiku igasugused teooriad selle kohta, et lapsi ei võidavat kasvatada oma olemuselt kindlas poliitilises suunas, et nende arenemisprotsess toimuvat puhtalt „spontaanselt“ ja poliitiline suunamine kasvatuses olevat jäme segamine lapse puhtaisse kavat-susisse. „Üheks sääraseks kodanliseks silmakirjatsemiseks,“ ütles V. I. Lenin, „on väide, et kool võib olla väljaspool poliitikat. Te teate hästi, kuivõrd väär on see väide. Ja kodanlus, kes on ise selle väite püstitanud, on kooliasjanduse nurgakiviks seadnud oma kodanliku poliitika ja on püüdnud kooliasjandust juhtida selleni, et drillida kodanlusele alandlikke ja kärmaid ümmardajaid, tahte täitjaid ja kapitali orje, iialgi mitte hoolides sellest, et kooli teha inimisik-suse tööriistaks väljaspool klassi.“¹

Mida reaktsioonilisem kodanlus, seda reaktsioonilisem ja viimisteldum on tema poliitika hariduse ja kasvatuses küsimustes. XIX sajandi lõppu ja XX sajandi kõiki aastaid iseloomustab urte kasvatus-teooriate ilmumine, millede kõrvuti apoliitilisusega jutlustatakse igasuguseid antirahvalikke ideesid, mis on suunatud kodanliku ühiskonna tugevdamisele. Saksa pedagoog Paulsen nõuab laste ideaalse, üldinimliku kasvatamise arutelu katte all kasvatuses ümberkujundamist nõnda, et noorsool „areneks rahvuslik huvi ühiskondliku elu vastu, et noorsugu oleks uhke oma riigile ja samuti kaasaegsele riigikorrale“.

Kaasaegse riigikorra vormi all mõistab Paulsen loomulikult kodanlikku riiki, nõndasamuti nagu rahvusliku teadvuse all kodanlik-„rahvuslikku, šovinistlikku“ teadvust.

Veelgi peenemalt jutlustab kodanlikke ideesid kasvatuses alal ameerika pragmatismi teoreetikuid ja tugesid John Dewey. Dewey kinnitust mööda on tõeline kasvatus niisugune kasvatus, mis teostatakse lapse jõudude stimuleerimise teel selle sotsiaalse kekkonna poolt, milles laps elab. Ja see keskkond peab vastama „demokraatlike“ traditsioonide huvidele, mitte aga ühe klassi huvidele. Demokraatlikud printsiibid kasvatuses tingivad ka eetilised tulemused. Missugused eetilised tulemused peab siis saadama kasvatuses tulemusena?

Ilmneb, et laps peab tunnetama end selle ühiskonna, selle riigi liikmena, milles inimesed on ühendatud töötava elu ühtsuses. Aga kuna selles töötavas elus esineb „domineerivad tavad ja reeglid“, siis peab laps austama ja arendama neid „domineerivad kombeid ja reegleid“. P.-Ameerika Ühendriiges on domineerivad tavad ja reeglid läbinisti kodanlikud; järelikult kutsub Dewey üles neid kõvendama ja täiustama.

Kuid Dewey soovib seda teha osavasti ja ettevaatlikult. Lapsele ei tule midagi peale sundida, vaid tuleb valida niisugused mõjud, et tal kujuneks välja imetus kodanliku demokraatia ees. „Õpetaja ei ole koolis mitte selleks, et lapsele peale sundida teatud ideid või ku-

¹ V. I. Lenin. Teosed, XXIII k., lk. 474—475.

jundada tal teatud harjumusi, — väidab J. Dewey. — Ta on seal kui kollektiivi liige, selleks, et välja valida mõju, mis mõjub lapsele ja aidata tal õigesti reageerida neile mõjudele." Õpetaja ei või Dewey väidet mööda lapsele peale sundida oma vaateid ja veendumusi, seejärel et ta on „sõbralik kaastööline ja teejuhtija ühises ettevõttes".

Kooli rahvalikuks tegemise vajaduse, kasvatuses rahva kui terviku huvidest lähtumise juttude kätte all soovib Dewey tegelikult õpetajail valida säärased mõjutegurid, mis kindlustaksid ameerika monopolistliku kapitali ülevõimu ja selle ideoloogiat noorsoo kujundamisel. Dewey kõneleb otsekohe sellest, et kui kasvatuses süsteemi ei kujundata ümber vastavalt tema printsiipidele, siis saabub kaos. Kaose all mõistab ta aga ameerika kodanliku ühiskonna traditsiooniliste vormide ja harjumuste muutmist.

Dewey ja temataolised pedagoogika teoreetikud peavad otsustavaimat võitlust kodanlike mõjude säilitamisega mitte ainult ökonomias, vaid ka ideoloogias. Pedagoogika rakendavad need teoreetikud täielikult ameerika reaktionäärade poliitiliste huvide teenistusse. Sellele kodanliku pedagoogika teoretikute rühmale sobib täielikult see iseloomustus, mille on andnud V. I. Lenin kodanlikele professoritele. V. I. Lenin kirjutab:

„... professorite ühiskondlik seisund on kodanlikus ühiskonnas säärane, et laseb sellesse ametisse ainult neid, kes annab teaduse kapitali huvide teenistusse, ainult neid, kes nõustuvad sotsialistide vastu kõnelema uskumatuimat valet, sisetundetuimat rumalust ja lora. Kodanlus andestab selle kõik professoritele, kui nad aga ainult tegeleksid sotsialismi „hävitamisega“.“¹

Faktid, mis iseloomustavad kodanluse poolt haridusalal teostatava poliitika reaktsioonilisust, on seevõrd arvukad ja ilmsed, et neid on raske varjata. 1943. a. ilmus Londonis S. Greeni raamat „Kasvatus uuele ühiskonnale“. Autor näitab, et kasvatus ei mõjuta mitte ainult indiviidi käitumist ja iseloomu, vaid puudutab ka ühiskonna majanduslikku ja sotsiaalset elu. Peatükis „Kasvatussüsteemi ajalugu“ püüab Green tõendada, millist määratud progressi on kool ja kasvatus läbi teinud Inglismaal. Kuid ta on sunnitud tunnistama, et kool asub kahekordse — kiriku ja riigi kontrolli all. Inglise kasvatussüsteemile vastandatakse šoti süsteem kui demokraatsem. Šotimaal pole Greeni kinnitust mööda erinevust alg- ja keskkoolide vahel, õpetajad omavad ühesuguse hariduse, puuduvad era- ja kirikukoolid. Autor konsstateerib meelegibedusega, et Inglismaa haridus- ja kasvatussüsteem jääb maha Šotimaa kasvatus- ja haridussüsteemist.

S. Green pole radikaalsete vaadete ja veendumustega inimene, kuid aus lähenemine faktidele ja nende analüüs viisid ta järeldusile, et kool Inglismaal peegeldab ja viib ellu inglise reaktsiooniliste ringide poliitikat.

¹ V. I. Lenin. Teosed, XVII k., lk. 243.

Väikekodanlaste erakonnad kapitalistlikes mais tavaliselt toetavad kodanlust tema reaktsioonilise poliitika elluviimisel kõigis sotsiaalse elu avaldusis, sealhulgas ka kasvatuses ja hariduses. Nad toetavad töötavaid massides illusiooni, et kodanlus teostab kasvatust ja haridust kogu rahva huvides, rahvuse terviku huvides, millega nad aitavad valitsevail klassidel varjata rahva eest kodanliku ühiskonna ekspluataatorlikku iseloomu. Taevani ülistavad nad kodanlust seepärast, et üksikuil isikuil rahva seast õnnestub omandada tõsist haridust ja välja pääseda oma keskkonnast. „Kapitalistide klassi huvi, kogu kodanluse huvi,“ kirjutab V. I. Lenin, „seisneb selles, et jätta töölised rumalaiks ja killustatuiks, et eemaldada rutem need töölised, kes on teistest arukamad ja kes ei kasuta oma aru ja oma teadmisi mitte selleks, et saada töölisvõitluse reetjaks, vaid kasutavad seda selleks, et aidata ka teistel töölistel omandada rohkem teadmisi ja õpida ühiselt seisma töölisasja eest.“¹

Bolševike partei, Nõukogude riigi poliitika on kommunistliku ühiskonna ülesehitamise poliitika. Meil pole vajadust varjata neid sihte ja ülesandeid, mis me enese ette seame ja teostame. Vastupidiselt, me kõneleme avalikult ja otsekohele oma poliitikast. Enam veel, me oleme sellest huvitatud, et meie poliitika saaks kogu rahva pärisomaks, sest ta väljendab rahva huvisid ja on tõeline demokraatlik poliitika, rahva poliitika.

Lenin ja Stalin õpetavad, et poliitikat võivad teha ainult massid. Kuid selleks, et massid tõepoolest teostaksid poliitikat, peavad nad olema organiseeritud ja juhitud partei poolt. Meie partei on teinud ära titaanilise töö masside organiseerimise ja liitmise alal, meie rahva teadlikkuse arendamise alal, tema poliitilis-moraalse ühtsuse loomise ja kõvendamise alal. Töölishulgad käivad bolševistliku partei järele sellepärast, et partei poliitika peegeldab kõige täielikumalt nende huvisid.

Nõukogude ühiskonna noorsoo kasvatamine bolševistliku partei poliitika vaimus on seepärast meie pedagoogikas kõrgeim printsip, sest selles poliitikas leiame me kõik otsustavad elemendid, mis teevad meie pedagoogilise teaduse ja praktika ideelises ja teaduslik-metoodilises suhtes maailmas eesrindlikumaks, progressiivseks, tõeliselt demokraatlikuks.

Nõukogude riigi ülesehitamise esimestel etappidel määratles geniaalne Lenin uue pedagoogika ülesanded järgnevalt: „Vene pedagoogika ülesanne on siduda õpetajate tegevus ühiskonna sotsialistliku organisatsiooni ülesannetega.“²

¹ V. I. Lenin. Teosed, II k., lk. 563.

² V. I. Lenin. Teosed, XXIII k., lk. 66.

See tähendab, et õpetaja peab valmistama noorsugu nagu tulevase aktiivseid kommunistliku ühiskonna ülesehitajaid. Kasvatamise ja harimise küsimused tulid alistada uue ühiskonna ülesehitamise ülesandele. Kool ei tohi ega pea olema lahutatud elulistest igapäevase elu küsimustest. „Meie ei usuks õpetusse, kasvatusse ega haridusse, kui see oleks kooli ainult sisse topitud ja oleks lahti kistud kodanlisest elust.“¹

Meie partei poliitika rahvahariduse küsimuses on lühikeses ja selges vormis avaldatud parteiprogrammis.

ÜK(b)P programm, mis vastu võetud 1919. a. VIII parteikongressil, tegi koolile ülesandeks kasvatada põlvkond, kes on võimeline lõplikult maksma panema kommunismi; kool peab olema tööliklassi mõjutamisvahendiks pool- ja mitteproletaarsete rahvakihtide suhtes.

Lähima ülesandena märkis partei järgmiste sammude teostamise:

„1. Maksuta ja kohustusliku üld- ja polütehnilise (tutvumine teoorias ja praktikas kõigi peamiste tootmisharudega) hariduse teostamine kõigile mõlemast soost lastele kuni 17 eluaastani.

2. Eelkooli kasvatusasutuste võrgu: sõimede, lasteaedade, lastekodude jne. loomine ühiskondliku kasvatusparandamise ja naiste orjusest vabastamise eesmärgil.

3. Ühtse töökooli printsiipide täielik teostamine . . . , mis peab olema emakeelse õpetusega, tingimata ilmlik, s. o. vaba igasugusest religioosusest mõjust, mis teostab tihedat sidet õpetuse ja ühiskondliktootvate jõudude vahel ja mis valmistab ette kõigekülgsest arenenud kommunistliku ühiskonna liikmeid.

4. Kõigi õpilaste varustamine toiduga, rõivastusega, jalatsitega ja õppevahenditega riigi arvel.

5. Kommunismi ideedest läbiimibunud uute haridusala kaadrite ettevalmistamine.

6. Tõmmata töötav elanikkond aktiivsele osavõtule haridusküsimustest („rahvaharidusnõukogude“ arendamine, kirjaoskajate mobiliseerimine jne.).

7. Kõigekülgne riiklik abi tööliste ja talupoegade eneseharimiseks ja enesearendamiseks (raamatukogude, täiskasvanute koolide, rahvamajade ja rahvaülikoolide, kursuste, loengute, kinode, stuudiote jm. väliskooli hariduse võrgu arendamises).

8. Laialdane kutsehariduse arendamine 17-aastasile ja vanemaile isikuile seoses üldise polütehnilise haridusega.

9. Laialdase sissepääsu avamine kõrgemate koolide auditooriumidesse kõigile õppida soovijaile ja esmajärjes töölistele; kõigi nende tõmbamine kõrgemate koolide õppetegevusse, kes suudavad seal õppida, kõikide ja igasuguste kunstlike tõkete kõrvaldamine värske teaduslike jõudude ja kateedri vahelt; õpilaste materiaalne kindlus-

¹ V. I. Lenin. Teosed, XXX k., lk. 413.

tamine eesmärgiga anda proletariaadile ja talupoegadele faktiline võimalus kasutada kõrgemat kooli.

10. Võrdsel viisil tingimatult avada ja teha kättesaadavamaks kõigile töölisile kõik kunstivarad, mis on loodud nende jõu ekspluateerimise abil ja mis asuvad senini eranditult ekspluataatorite kasutuses.

11. Kommunistlike ideede ja kõige laialdasem propaganda arendamine ja selleks eesmärgiks riigivõimu aparadi ja vahendite kasutamine.“

Nõnda on formuleeritud meie partei poliitika kasvatus- ja hariduse küsimustes.

Suur osa neist programminõudeist on juba teostatud. Meie kool on saanud sotsialistlikuks oma sisult. Tema osatähtsus on tõusnud usumatult, tema kaudu käib läbi kogu meie maa noorsugu. Nõukogude riik kasutab kooli kui sotsialistliku ühiskonna inimese võimsat kasvatust vahendit.

Sotsialistliku ühiskonna areng ei toimu mitte stiihiliselt, vaid seda suunab inimeste teadlik tegevus. Nõukogude sotsialistlik riik, väljendades rahva huvisid, suunab mitte ainult ökonomia, vaid ka ideoloogia, eriti pedagoogika kui teatud kindlate omadustega inimeste kasvatamise teaduse arengut. On iseendast mõistetav, et kasvatus- ülesannete ja eesmärkide määratlemine, mis tulenevad uue ühiskonna põhilistest huvidest, pole mitte meelevaieldus, vaid lähtub sotsialistliku ühiskonna arengu elulisist nõudeist.

XVIII parteikongressil määratles seltsimees Stalin hariduse ülesanded järgnevalt: „Me tahame teha kõik töölised ja talupojad kulturseiks ja me teemegi seda ajajooksul.“ Kommunistliku ühiskonna ülesehitamine nõuab suuri pingutusi, kõrget teadlikkust, kultuuri ja teadmisi igalt inimeselt, sõltumatult tehtavast tööst. Koolil lasuvad vastutavad ülesanded meie riigi poliitika teostamisel noorsoo kasvatus- ja hariduse küsimustes. Koolis antakse teaduse alused, rajatakse maailmavaatelised alused, kasvatatakse laialdased ühiskondlikud huvid. Pedagoogiline teadus on kutsutud andma teoreetilised alused hariduseks, läbi töötama teaduslikult põhjendatud õppe- ja kasvatusmeetodid, juhindudes sellest, mis moodustab nõukogude korra poliitika elulise aluse.

Mis tähendab nõukogude pedagoogikale juhinduda nõukogude korra poliitikast? See tähendab eelkõige, et meie nõukogude pedagoogika peab lähtuma kõigi hariduse ja kasvatusküsimuste lahendamisel kommunistliku ühiskonna ülesehitamise ülesannetest. Kommunistlik ühiskond ehitatakse eesrindlikema Marxi-Engelsi-Lenini-Stalini teooria alusel. Nõukogude pedagoogika kui tõeline teadus võib areneda ainult tugeles oma aluse sellele teooriale kui terviklikule maailmavaatele, kui eesrindlikemale teadusele ühiskondliku arengu seadustest. Marksistlik-leninlik teooria võimaldab meil mõista pedagoogika kohta ja osatähtsust sotsialistliku ühiskonna arengus, noorsookasvatuses, ja järelikult ka üldistada nõukogude kooli rikkalikemaid koge-

musi. Nõukogude kool käib oma arengus uusi, senirajamata teid. Nõukogude pedagoogika on kutsutud mitte ainult uurima ja üldistama kogemusi, vaid ka rajama uusi kasvatus- ja hariduse arenguteid.

„Poliitikas nõndasamuti nagu kogu ühiskondlikus eluski tähendab mitte edasi minna — olla tagasi paisatud.“¹ Edasi minna tähendab nõukogude pedagoogikale pidada sammu meie sotsialistliku riigi arenemisega.

Nõukogude pedagoogilises teaduses on olnud paljugi fantaseerimist ja tõsiseid moonutusi, mis on seganud tema arenemist, kõnelemata koguni kahjulikest „teooriaist“. Kodanlikud moonutused pedagoogika alal seisnesid selles, et viimast vaadeldi kui mõnd autonoomset, ühiskonnast ja ühiskondlikust arengust, poliitika-st sõltumatut teadust, kuigi nende „teooriate“ autorid algasid muutumatult kinnitamisega, et pedagoogika on ajalooline ja klassiline teadus. Nad väitsid, et kasvatus ei suuda luua uusi käitumisomadusi, mis pole varem ühiskonnas eksisteerinud, ja kui juba nõnda, siis ei saa kasvatada sotsialistliku ühiskonna inimest, kuna selle inimese omadusi, tema käitumise tunnuseid varem ei eksisteerinud. Sisuliselt oli see kodanliku kasvatusüsteemi kaitse.

Juhinduda Nõukogude Liidu poliitikast pedagoogika teaduse arendamisel tähendab läbi töötada niisugune kasvatus- ja hariduse süsteem, mis tagaks kõigekülgse isiksuse arengu. Kõigekülgne isiksuse areng nõukogude tingimuses, see pole mitte kauge tuleviku ideaal, vaid tänapäeva ülesanne. Inimkonna parimad pead on unistanud niisugusest kasvatus- ja õpetusest, mis tagaks inimese kõigekülgse arenemise. Kuid enne Marxi ja Engelsit oli see üksikute (Thomas More, Campanella) utopiline fantaasia või pedagoogide heasüdamlik, tegelikkusest kaugel asuv unistus. Alles Marx ja Engels lahendasid selle probleemi teaduslikult. Kuid ometigi nende elu ja tegevuse perioodil kodanluse võimul olles ei saadud praktiliselt teostada kasvatus- ja õpetussüsteemi, mis oleks taganud kõigekülgse isiksuse arengu. Nimelt siis, kui Lenini ja Stalini geenius lõi maailmas esimese sotsialistliku riigi, kus igal inimesel on õigus tööle, puhkusele ja haridusele, ja ühiskondlik-majanduslikud tingimused ise nõuavad inimeselt kõigekülgseid teadmisi, kõigekülgset arenemist, on pedagoogiline teooria kõigekülgsest arenenud inimesest lakanud olemast fantaasia. Ta on saanud teaduslikult põhjendatud õpetuseks, mida teostab praktikas Nõukogude riik, kes kindlustab noorsoo kõigi füüsiliste ja vaimsete jõudude arenemise.

Juhinduda Nõukogude riigi poliitikast tähendab samuti kasvatada kooliõpilasil uusi iseloomujooni, uusi kõlbelisi omadusi. Uued iseloomujooned ja kõlbelised omadused avalduvad eelkõige sotsialistlikus teadlikkuses, maa ees seisvate ülesannete mõistmises.

Lapse teadvus kujuneb järk-järgult, kuid see pikkamisi kujunev

¹ V. I. Lenin. Teosed, IX k., lk. 72.

teadvus peab olema sotsialistlik. Sotsialistlik teadlikkus meie tingimustes peab eelkõige avalduma isikliku ja ühiskondliku suhte mõistmises.

Iga sotsialistliku ühiskonna liikme esmaseks ja tähtsaimaks kohustuseks on tema suhtumine riigi huvidesse kui kõige pühamaisse huvidesse. Sotsialistliku ühiskonna hüvang ja huvid on kõige kõrgemal, kõrgemal kõigist muist huvidest. Isiklikud huvid võivad saada rahuldatud paremini ja kõigekülgsemalt ühiskonna huvisid terviklikult silmas pidades. Kõigile on arusaadav, et kui meie inimesed oma verega ei oleks kaitsnud sotsialistliku riigi sõltumatust saksa-fašistlike jõudude vastu, siis oleksime me kaotanud oma iseseisvuse, oma vabaduse ja saanud võõraste vallutajate orjadeks. Kõrge kultuur ja kõrge töötotlikkus on meie kommunismi poole liikumise, meie kodumaa edaspidisi tugevnemise ja õitsengu tingimatuks eeltingimuseks. Samal ajal on selleta võimatu iga üksiku sotsialistliku ühiskonna töötaja seisundi paranemine, meie liikumine õnneliku ja rõõmsa elu suunas. Selletaoline ühiskondlike ja isiklike suhete mõistmine peab tungima noorsoo teadvusse kui vastuvaidlematu tõde.

Kas võib sellist teadvust külge pookida koolis? Mitte ainult võib, vaid see on vajalik. Algul kõige elementaarsemas ja näitlikumais vormes, hoolikas suhtumises kooli varandusse, õpikuisse, austamistundes täiskasvanute ja esijoones õpetaja töö vastu, austuses koolikollektiivi vastu. Õppetöösse suhtumine meie tingimustes pole mitte ainult iga õpilase isiklik või tema perekonna, vaid kogu ühiskonna asi.

Kasvatada noorsoos sotsialistlikku teadvust on võimatu ilma sügava ja kindla loodust ja inimühiskonda vaatlevate teaduste aluste tundmiseta.

Seepärast on meie noorsoo kõige teadlikkuse ja ideelisuse kasvatamine seotud õpetuse taseme kvaliteedi tõusuga, eelkõige õppeplaanide, programmide, õpikute teaduslikus läbitöötamises, mis on nõukogude pedagoogika üks esmajärjelisemaid ja tähtsamaid ülesandeid.

Riigi poliitika, valitsev ideoloogia noorsoo kasvatamises avaldub kasvatuse eesmärkides ja hariduse sisus. Hariduse sisu avaneb aga õppeplaanides, programmides ja õpikuis.

Toome illustreerimiseks järgmise näite. Peaaegu kõigis ennerevolutsioonaaegse Venemaa algkooli lugemikes oli luuletus, mis algas sõnadega: „Kulupäine, valge habemega vanake istub. Ta ees seisab kauss vee ja leivaga jne.“ Selles luuletuses kõneldakse, et vanakesel on elus vaja üsna vähe: punuda viiske ja neid müütada. Missuguse sisemise maailmaga elab vanake? Ilmneb, et tema olulisemaks vaimseks vajaduseks on kirikus käia ja kõige hädade eest tänada jumalat.

Vanakesel oli elus palju tulnud kannatada. Tal oli surm hauda kandnud lapsed ja lapselapsed, kuid ta kannatab kõiki ja tänab kõige eest jumalat, tunneb end julgena ja suurepäraselt. See üldkasutatav luuletus jättis teatud mulje. Niisugused teosed kasvasid lapsi reli-

gioosses suunas, viisid illusioonidesse, teise maailma, mis vastas täielikult tsaarivalitsuse poliitikale noorsoo kasvatamise alal. Isegi Ušinski raamatus „Emakeel“ ja „Laste maailm“, mis on metoodiliselt osavasti koostatud, olid tugevad tendentsid religioossele kasvatusele.

V. I. Lenin, paljastades kasvatus ja hariduse sisu vanas koolis, kirjutab: „Vana kool kuulutas, et ta tahab luua kõigekülgselt haritud inimese, et ta õpetab teadusi üldse. Me teame, et see oli tervenisti vale, sest kogu ühiskond oli rajatud ja püsis inimeste jagamisel klassidesse, ekspluateerijaiks ja rõhutuiks. On loomulik, et kogu vana kool, olles tervenisti läbi imbunud klassivaimust, andis teadmisi ainult kodanluse lastele. Iga tema sõna oli võltsitud kodanluse huvides.

Neis koolides tööliste ja talupoegade noori mitte niivõrd ei kasvatatud, kuivõrd „utsitati“ sellesama kodanluse huvides. Neid kasvatati nõnda seepärast, et luua endale sobivaid teenreid, kes oleksid suutelised tooma neile kasu ja koos sellega ei häiriks nende rahu ega jõudeolu.“¹

Hariduse sisu nõukogude koolis rajaneb täiesti teistele printsiipidele kui eelrevolutsiooniaegses Venemaal või kaasaegses kodanlikes riiges. Meie haridus on teaduslik. Ta annab õpilastele tõsiseid teadmisi looduse ja inimühiskonna arenemise kohta. Ta annab õpilasele õiged kujutelmad neid ümbritsevast elust, kasvatab neist teadlikke ja aktiivseid võitlejaid rahva tõelise õnne eest, oma sotsialistliku riigi huvide ja õitsengu eest, progressiivsete ideaalide eest. Teadlikkuse kasvatamine noorsoole dikteerib kõik meie elu tingimused, sest kogu tegevus meie maal ühiskonna edasiseks arendamiseks on teadlik tegevus.

Ei saa olla väljaspool poliitikat ka ajaloolis-pedagoogilised uurimused. Senini pole meil loodud pedagoogika ajaloo kursust järjekindlas marksistlikus valgustuses. Pedagoogilisi ideesid käsitatakse ajaloolis-pedagoogilistes töis sageli ilma küllaldase autori sotsiaal-poliitiliste vaadete väljaselgitamiseta. Toome selle illustreerimiseks ainult ühe näite. Igale pedagoogile on tuntud saksa filosoof-pedagoog Herbart, reaktioonäär oma ühiskondlik-poliitiliselt vaadetelt. Aga ometigi vaadeldakse Herbartit kui kaasaegse kodanlik-teadusliku pedagoogika rajajat. Selle ajajärgu esindajad, kui kodanlus oli alles progressivne klass, tõstsid tõesti esile terve rea progressiivseid teooriaid. Sellise progressiivse kasvatussüsteemi ideoloogideks tuleb pidada Rousseau'd, Helvetiust, Diderot'd, Pestalozzit. Saksa pedagoogika aga — Kant, Herbart jt. — oli saksa aadlilkonna pedagoogika ja oli oma-moodi aristokraatseks kaitseks prantsuse kodanlik-demokraatliku pedagoogika vastu. Saksa pedagoogika peegeldas saksa aristokraatia reaktioonilist poliitikat ja võis olla ainult reaktiooniline pedagoogika.

¹ V. I. Lenin, Teosed, XXX k., lk. 405.

Tõsi küll, Suure Isamaasõja ajal ilmus rida artikleid, mis paljastasid saksa pedagoogika reaktioonilisust, kuid ei paljastanud selle reaktioonilisuse sotsiaal-poliitilisi lähteid.

Apoliitilisuse avaldumine ajaloolis-pedagoogilises uurimises ilmub ka ajaloolise tõe võltsimises. Paljud mineviku pedagoogilised tegelased olid progressiivsed. Kuid nende üldiselt küll progressiivseis õpetus esinesid sageli ekslikud väited. Neist ekslikest väiteist kas ei kõnelda üldse või vaadeldakse neid progressiivseina.

Toome näite. Ajakirjas „Sovetskaja Pedagogika“ nr. 4, 5 — 1945. a. ilmus P. N. Gruzdevi artikkel pealkirja all „Seaduse, printsiibi ja reegli mõiste pedagoogikas“. Analüüsivõime artikkel tervikuna, tahame ainult näidata, kuidas autor läheneb poliitiliselt ebaõigesti mineviku pedagoogika progressiivsele pärandile. Artiklis kinnitatakse, et humanism ja demokratism, rahvalikkus ja vabadus on vene progressiivse pedagoogika põhialused, mille suurimad esindajad on Belinski, Pirogov, Dobroljubov, Ušinski, Pissarev, Tolstoi, Tšernõševski. Need printsiibid tulid pärast revolutsiooni akadeemik V. P. Potjomkini piltliku väljendust mööda kullafondina nõukogude pedagoogikasse. Ülalnäidatud printsiibid määratlevad üldise suuna, kasvatustöö üldise tee ja esindavad sealjuures kasvatuse põhiülesandeid, mis teostatakse mitmesuguste vahenditega.

Kõnelemata juba sellest, et kõiki neid inimesi ei saa asetada ühte ritta ega ühendada nende arvamuseavaldusi kasvatuse- ja hariduseküsimustes, pöörame tähelepanu tõsisele veale, mille on teinud P. N. Gruzdev. Kas lähtub meie kool oma kasvatuse- ja haridustöö nimetatud tegelaste teooriaist? Meie kooli õppe- ja kasvatustöö printsiibid määrab bolševike partei poliitika, Lenini-Stalini poliitika. Nõnda viisi käsitleda meie kooli arengu printsiipide ja seaduste küsimust, nagu seda teeb P. N. Gruzdev, tähendab meie poliitikast eemaldumist. Meie suhtume suure austusega kõigesse progressiivsesse, mis oli minevikus, kasutame mineviku saavutusi ja kogemusi, peame endid kõige eesrindliku järglasiks, kuid ometigi ei või nimetada mineviku õpetust meie tegevuse aluseks käesoleval ajal.

Poliitiline lähenemine kasvatusele ja haridusele mitte ainult aitab, vaid vastupidiselt eeldab lapse vaimsete ja füüsiliste arenguseaduste tundmise vajalikkust. Meie kõigekülgset arenenud isiksuse kasvatamise süsteem eeldab lapse kõigekülgset pedagoogilist uurimist. Mineviku parimad pedagoogid võisid ainult unistada lapse kõigekülgsest uurimisest.

Kodanlik pedagoogika, täites oma isandate sotsiaalset tellimust, rakendab antiteaduslikke uurimismeetodeid testide ja ankeetide kaudu. Neid meetodeid „täiustavad“ kodanlikud pedagoogid käesoleval ajal. Nõukogude pedagoogidele on hästi teada, et testide varal kodanlik

pedagoogika tõestab töölislaste intellektuaalset alaväärtuslikkust eesmärgiga neile mitte anda võimalust saada niigi piiratud haridust.

Käesoleval ajal tehakse katseid sisse tuua uut „metodoloogiat“ selle vahendi nime all. Nõnda näiteks 1944. aastal ilmus „Göteborgis“, „Handelstidningar'is“ mitu artiklit, mis olid suunatud esimesel pilgul testide vastu, kuid tegelikult esitasid uusi põhjendusi laste jaotamiseks „täisväärtuslikeks“ ja „mitte-täisväärtuslikeks“. Artiklis „Uus erinevus õpilaste vahel“ väidab Martha Berquist, et käesoleval ajal „majanduslikest tingimustest sõltuvad erinevused õpilaste vahel kaovad järk-järgult, kaasaegses ühiskonnas tekib nende vahel teine erinevuski. See on laste jagamine rahvakoolides nende andekuse seisukohalt, jagamine, mis on pärast abiklasside asutamist levinenud kogu maal“. Autor tuli järeldusele, et Rootsis on töötajate ja ekspluateerijate laste majanduslik seisund ühesugune (!) ja seepärast arvab, et laste jagamine testide alusel võimete kohaselt on ohtlik asi, kuna see puudutab laste vaimset sfääri ja kutsub esile vanemate rahulolematuse. Kuid tema järeldus on täiesti ootamatu. Ta esitab „mõistlikuma“ tee — jagada lapsed klassidesse arengu järgi. Teste ei kritiseerita mitte seepärast, et nad on printsiipiaalselt kahjulikud, vaid ainult seepärast, et nad pole viimisteldud.

Kodanliku pedagoogika uurimismeetodites avaldub valitsevate klasside poliitika, mis püüab teaduslikult tõestada töötajate laste vaimset väheväärtuslikkust.

Meie maal määritleb teaduslik-pedagoogilised uurimismeetodid pedagoogilise teaduse areng, teadus noorsoo kommunistlikust kasvatusest ja haridusest, teadus, mis juhindub oma arengus bolševistliku partei poliitikast rahvahariduse küsimuste kohta. Meie teaduslikud uurimismeetodid on suunatud lapse tundmaõppimisele tema kasvatamise ja õpetamise protsessis, nõukogude kooli rikkalike töökogemuste üldistamisega, mis on kogunenud 30-aastase olemasolu vältel. Luua ehtsat marksistlikku laste kasvatamise teadust on võimatu ilma laste põhjaliku tundmaõppimiseta, ilma et seda tundma õppida, kuidas laps areneb vaimselt ja füüsiliselt õpetus- ja kasvatusprotsessis.

Neid meetodeid ei saa läbi töötada ilma elava pedagoogilise protsessi, tema positiivsete ja negatiivsete külgede kõige hoolikama läbiuurimiseta.

Koos sellega on meil unustatud niisugune tähtis kasvatuslik lapse isiksust kujundav tegur nagu sotsiaalne keskkond ja selle tundmaõppimise meetodid. Seda olukorda tuleb seletada selle asjaoluga, et omal ajal rumala, antileninliku kooli väljasuremise teooria kandjad ja hiljem pedoloogid ignoreerisid kooli juhtivat osa laste kasvatuses ja puhusid keskkonna mõju piirilt suureks. Seejuures vaadeldi keskkonda ainult lapsele eitava mõju seisukohast. Meie partei Keskkomitee oma otsustes mõistis hukka need ebateaduslikud väljamõeldised. Kuid UK(b)P KK otsustest ei järgne sugugi, et pedagoogiline teadus peaks ignoreerima ühiskondlikku keskkonda kui kasvatus-

tegurit. Koolile kuulub juhtiv osa laste kasvatamisel, kuid mitte ainult kool ei kasvata, vaid ka perekond ja kogu ühiskondlik keskkond. Meie nõukogude elu eripärasused seisnevad selles, et ühiskondlikku keskkonda ei seata koolile kui millelegi võõrale, vaenulikule vastu. Lausa vastupidiselt. Meie sotsiaalne keskkond — see on nõukogude sotsialistlik kord tema ilmunisvormide kogu rikkuses ja mitmekülg-suses, see on inimeste keev loov tegevus uue ühiskonna loomisel. Meie keskkonnas on ka negatiivseid nähteid, kuid mitte need ei määra meie tegelikkust. Tööliste, kolhoosnike, intelligenti sangarlik töö sotsialistliku ühiskonna töödrühkijate mitmekülgne majanduslik, poliitiline ja kultuuriline elu — see moodustab meie ühiskondliku keskkonna. Meie ühiskondlik keskkond muutub partei teadliku juhtimise tulemusena. Muutes ja ümber tehes keskkonda muudab ja kujundab nõukogude inimene ka ennast ümber.

Meie nõukogude kool töötab sotsialistlikus keskkonnas ja pedagoogika ei saa ignoreerida seda keskkonda. Kasutades ära kõik keskkonna rikkused, võib suure eduga teostada laste kommunistlikku kasvatust. Tundes keskkonna negatiivseid mõjusid (kapitalismi igandid inimeste teadvuses), tuleb võõrale mõjule vastu seada kooli positiivsed mõjud.

Sel viisil, missugust pedagoogilise teaduse osa ka võtta, näeme, et iga kasvatusliku ja haridustöö ülesannete lahendamine on seotud tihedaimalt poliitikaga. Pedagoogika teooria seos poliitikaga annab pedagoogikale suuremat elujõudu, teeb ta eesmärgikindlaks, seob ta sotsialistliku ülesehitustöö praktikaga. Nõukogude riigi poliitika, määratelles kasvatus eesmärgid ja ülesanded, on pedagoogilise teaduse aluseks.

Poliitika, olles pedagoogika aluseks, tema määravaks ja suunavaks jõuks, ei asenda viimast ega kõrvalda seda. Meil on esinenud katseid asendada pedagoogikat poliitikaga, üles ehitada kasvatus sotsioloogiat. Kõik see viis pedagoogika kui teaduse eitamisele, millel on oma uurimisobjekt ja oma uurimismeetodid. Me teame, et nõukogude pedagoogika vaatlusobjektiks on noorsugu kõige tema füüsilise arenemise iseärasustega, uue vaimse maailmaga, mille on sünnitanud sotsialistlik kord, noorsugu, kes on kasvatatud nii koolis kui perekonnas. Pedagoogika laienemine kogu inimese sotsiaalse kujunemise püüdeni kaotab igasugused piirid poliitika ja pedagoogika vahel. V. I. Lenin hoiatas pedagoogika ja poliitika segamise ohtude eest. Oma artiklis „Pedagoogika ja poliitika segamisest“ näitas ta otseselt niisuguse segamise kahjule ja ütles, et sotsiaaldemokraatide poliitilises tegevuses on pedagoogika elemente, kuid sotsiaaldemokraatide tegevus on esijoones poliitiline tegevus. Noorsoo kasvatamine on aga pedagoogiline tegevus, kuid tihedasti seotud poliitikaga ja poliitikast määratletud.

Kodanlikus ühiskonnas asuvad kõik ühiskondliku teaduse alad poliitika ja valitsevate klasside vahetu mõju all, ja vististi kõige tajutavamalt avaldub see (poliitika) pedagoogikas, sest noorsoo kasvatamise

küsimused omandavad erilist tähtsust. Kapitalismi kaasaegses staadiumis valitsevate klasside poliitiline mõju pedagoogikale viib pedagoogika reaktsiooni eesmärkide alistamisele.

Meie maal toimub üleminek sotsialismilt kommunismile. Kommunismi tootvate jõudude loomine on võimalik ainult sotsialistliku ühiskonna töötajate kõigi jõudude kõigekülge arendamise puhul. Meil luuakse tingimused niisuguseks arenguks, mis kindlustab nõukogude inimeste vaimse üleoleku kodanlise ühiskonna inimeste üle. Nõukogude riigi poliitika on poliitika, mis väljendab kogu rahva huvisid ja ta on suunatud kultuuri, sealhulgas ka pedagoogika mitmekülge arengu soodustamisele.

Nõukogude riigi poliitika põhineb teadusel ja seepärast on ta vaenulik igasugustele ebateaduslikele moonutusile, mis tungivad läbi kodanlikust maailmavaatest, kodanlikust pedagoogikast.

Nõukogude pedagoogika on otse vastupidine kaasaegsele kodanlisele reaktsioonilisele pedagoogikale. Nõukogude pedagoogika eesmärgiks on kasvatada noorsugu kõrgeima, kommunistliku moraali vaimus, arendada üllaid sõpruse ja seltsimehelikkuse tundeid, ustavust ja ennastsalgavat rahva teenimist, viha reaktsiooni vastu.

Tööst metoodilistes ringides.

V. ORDLIK.

Varsti pärast Nõukogude Eesti vabastamist fašistlikest okupantidest, 27. detsembril 1944. a., andis Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EK(b)P KK määruse koolide töö parandamise abinõude kohta. Kuigi selle määruse andmisest on möödunud kaks ja pool aastat, on selles ülestõstetud küsimused praegugi aktuaalsed. Määruses antud juhised on ja jäävad meile õppe- ja kasvatustöös alusteks. Eriti tuleb sellest määrusest välja tõsta osa, mis esitab põhilised nõuded õpetajate kvalifikatsiooni tõstmise kohta. Määruses on öeldud: „Nende eesmärkide saavutamiseks peab nõukogude õpetaja ise olema kõrgesti haritud, peab alaliselt tõstma oma teadmisi, täiendama õppemeetodeid, olema väga nõudlik enda ja oma õpilaste suhtes.

Selle määruse alusel Eesti NSV hariduse rahvakomissar oma käskkirjas nr. 19 5. jaan. 1945. a. p. 7 käsib: „Õpetajail süstemaatilisel tõsta oma pedagoogilist ja metoodilist kvalifikatsiooni, laiendada oma teaduslikku silmaringi õpetatavate ainete alal, silmas pidades seda, et õpetajal lasub täielik vastutus teostatava õppetöö tõhususe ja selle õppetöö tulemuste eest. Õpetajail läbi mõelda plaanides käsitletav aine, hoolikalt ette valmistada iga õppetund, õpetada metoodiliselt ja sisuliselt õigesti, arvestades vastava klassi arenemisastet, äratades õpilastes huvi ja armastust aine vastu, mitte lubades õpetusel laskuda kuiva formalismi ja surnud skolastika tasemele.“

Vajadus õpetajaskonna kvalifikatsiooni tõstmisest eriti ideelis-poliitilisel alal kerkis teravalt üles pärast UK(b)P Keskkomitee ja EK(b)P KK otsusi ideoloogilise töö kohta.

Väga kaalukas ja tähtis osa õpetajate kvalifikatsiooni tõstmise töös lasub õpetajate metoodilistel ringidel ja aineseksioonidel, mis töötavad ENSV hariduse rahvakomissari poolt 1. aug. 1945. a. antud määruse alusel (ilmunud ajalehes „Nõukogude Õpetaja“ nr. 31, 10. aug. 1945. a.).

Nii võivad metoodilised ringid tagasi vaadata juba ligi kaheaastasele tööle. Ei ole üleliigne heita pilku tänaseni tehtud tööle ja märkida nende saavutusi ning esinenud puudusi.

Põhimääruse järgi kuuluvad metoodilisse ringi õpetajad, kelle töökoht ei asu ringi keskkohast kaugemal kui 8 kilomeetrit. Ringi keskuks määratakse kool, mis omab kvalifitseeritud pedagoogilisi kaadreid.

Nagu tegelik elu on näidanud, osutub kõige sobivamaks metoodilise ringi piirkonnaks valla või maakondliku alluvusega linna administratiivala. On ju sama valla või linna õpetajail palju ühiseid huviseid ja muresid, mida saab säärasel juhul edukalt lahendada. Kui aga mõne kooli asukoht on tunduvalt ligemal naabervalla metoodilise ringi keskusele, siis on loomulik see kool arvata ligemalasuva metoodilise ringi piirkonda. Kuid seda moodust tuleb rakendada ainult erandjuhtumel, kuna paratamatult säärane kool tükib jääma oma valla teiste koolide elust eraldatuks.

Kuna metoodiliste ringide piirkonnad määratakse kohaliku haridusosakonna poolt, siis on vajalik nüüd aegsasti haridusosakondadel see küsimus uuesti läbi vaadata ja, kui vajalik, teha vastavad ümberkorraldused. Koolide inspektorite seisukohti selle juures tuleb eriti arvestada.

Metoodiliste ringide töö sõltub väga suurel määral ringi juhatajast, kes määratakse kohaliku haridusosakonna juhataja poolt. Suureks puuduseks on, kui õppeaasta kestel haridusosakonna juhataja jätab kõik metoodilise ringi juhtimisse puutuvad küsimused ainult kohaliku pedagoogilise kabineti juhataja hooleks. Metoodiliste ringide määrus näeb ette aruannete esitamist haridusosakonnale ja on täiesti loomulik ja vajalik, et haridusosakonna juhataja pidevalt jälgib metoodiliste ringide ja nende juhatajate tööd, ning astub kohe vajalikke samme, kui kusagil töö lonkama hakkab. Sellele küsimusele ei ole senini peaaegu ükski haridusosakonna juhataja küllaldaselt tähelepanu pühendanud, millest olenevalt küllalt suur arv metoodilisi ringe töötab formalistlikult. Vaevalt annavad metoodilise ringi liikmeile midagi positiivset kvalifikatsiooni tõstmisel säärased koosolekud, kus piirdutakse vaid mõne artikli ettelugemisega ajakirjast „Nõukogude Kool“ või ajalehest „Nõukogude Õpetaja“, ilma et seda arutataks ja süvendataks. On iseenesest mõistetav, et sääraselt töötavate metoo-

diliste ringide juhatajad peavad aruannetes kaebama osavõtu loiduse üle.

Iga metoodilise ringi töö otseseks kontrollijaks ja abistajaks on see koolide inspektor, kelle tööpiirkonda metoodiline ring kuulub. Kui mõni metoodiline ring ei tööta vajaliku efektiivsusega, näitab see, et vastava inspektori töös esineb tähelepandavaid lünki. Üheks paremaks metoodiliseks ringiks on näiteks Järva-Jaani Metoodiline Ring (juhataja sm. Torro). Et mainitud ring oma töös on jõudnud praegusele tasemele, selles on hinnatavaid teeneid Järvamaa koolide inspektoril sm. Altorgil, kellele töö selle ja teiste tema tööpiirkonda kuuluvate metoodiliste ringide abistamisel on otseseks südameasjaks. Kahjuks aga mõningad koolide inspektorid ei mõista veel metoodiliste ringide osatähtsust koolide töö parandamisel täiel määral hinnata. Nad ei võta kokkutulikuist osa, ei esine neil lektoreina ega tea seetõttu ka, mida teised seal teevad.

Senine töö metoodilistes ringides on peamiselt piirdunud:

1. loengutega ideelis-poliitilistel, pedagoogilistel ja metoodilistel teemadel,
2. lahtiste ja näitetundide külastamise ning arutlemisega,
3. õpetajate individuaalse õppimise (UK(b)P ajaloo lühikursus, nõukogude pedagoogika, psühholoogia ja vene või eesti keel) abistamisega.

Tunduvalt vähem on tegeldud õppekavade ja õpikute ning koolipidude repertuaaride analüüsimisega, mõne kooli, üksiku õpetaja või mõne aine õpetamist peegeldavate näituste korraldamisega, näidistööplaanide koostamisega, ekskursioonide korraldamisega. Et töö ei muutuks ühekülseks, selleks on töövormide mitmekesistamine tingimata vajalik. Uhele tahaks siinkohal tähelepanu juhtida, mida seni olemasolevail andmeil veel kusagil teostatud ei ole, nimelt koolimuseumi (kodukoha-museumi) kollektiivsele organiseerimisele ringi keske või mõne teise kooli juures. Juba ruumide kitsikuse tõttu ei ole esitsa võimalik iga kooli juurde muuseumi organiseerida. Ka eksponaatide esialgne vähesus, kui need ei ole koondatud üle valla ühe kooli juurde, ei anna mingit ülevaadet. Kui aga need koondada kõik ühe metoodilise ringi kuuluva kooli juurde, siis on võimalik võrdlemisi kiirelt saavutada küllalt ülevaatlik kogu. Kogutud eksponaadid võib soovi korral jätta deponeerituiks. Nii jääb võimalus edaspidi, kui avaneb võimalus oma kooli juures asutada muuseum, saada esemed tagasi.

Ka tuleb juba praegu mõelda metoodilise ringi ulatuses õppevahendite valmistamise päevade organiseerimisele. Nende korraldamiseks sobivaimana tundub augustikuu keskpaik. Praegusel ajal on raske sääraseid päevi organiseerida maakondlikus ulatuses. Seda näitavad Tartumaa Pedagoogilise Kabineti möödunud aasta kogemused. Kuid väiksemas ulatuses on nad edukalt teostatavad. Läänemaa Pedagoogiline Kabinet on sellest õigesti aru saanud ja korraldas juunikuu alguses metoodiliste ringide juhatajaile vastava instrueerimis-kokku-

tuleku, kus anti juhiseid, mida ja kuidas teha. Igas metoodilises ringis leidub õpetajaid, kes saavad selliste kohalikkude kursuste juhatamisega hakkama. Materjalide muretsemine ei sünnita ületamatuid raskusi, kui ringi liikmeil on aegsasti teada, mida läheb vaja. Väga palju on võimalik saada kohtadelt. Mõningat on soovitatav muretseda ühiselt, milleks ülesanded tulevad liikmete vahel aegsasti ära jagada ja neile vajalikud summad kasutamiseks anda. Väga mitmesugust vajalikku materjali on küllalt piisavalt saada suurematest linnadest, eriti Tallinnast.

Õppetöö lõppemisel ja kogu õppeaasta vältel tuleb metoodiliste ringide juhatajail senisest rohkem tähelepanu pöörata mitmesuguste materjalide kogumisele ja talletamisele. On vajalik ja loomulik, et nii loengute käsikirjad, näitetundide konspektid jne. säilitatakse ringi arhiivis. Lisaks neile tuleb koguda kõigilt ringi kuuluvailt koolidelt õppe- ja kasvatustöö plaanimisse jne. kuuluvat materjali. Kogutud materjaliga on võimalik abistada vähemkogenud õpetajaid nende töös, samuti saab seda kasutada uurimustel ja loengute koostamisel. On väga hea, kui metoodilise ringi tarvitada on kogenumate õpetajate juhtimisel töötanud õpilaste vihikute kogud, milles peegeldub kogu aasta, isegi aastate töö mitmesugustes õppeainetes. Samuti tulevad talletada õpetajate poolt leiutatud või valmistatud uudsed õppevahendid, vähemalt nendest joonised koos seletuskirjadega. Väärtuslikke materjale annavad ka ajalehtede väljalõigete kogud. Tööd jaotades nende kogumine ei valmista ringi liikmeile nimetamisväärset raskust. Selleks ja üldiseks tarvitamiseks ajalehtede ning -kirjade tellimine metoodilisele ringile on väga soovitatav. Teistes liiduvabariikides ilmuvate väljaannete tellimiseks on vaja metoodilise ringi juhatajal juba aegsasti astuda samme vastava limiidi saamiseks. Ajalehtede ja muude väljaannete tellimine on seotud kuludega. Metoodilisel ringil aga ei ole eelarvelisi summasid. Siin saab ametiühing omas liinis metoodilist ringi tõhusalt abistada.

Uhele metoodiliste ringide töö tõhustamise vormile tahan siinkohal tähelepanu juhtida, mida edukalt vennasvabariikides kasutatakse. Nimelt kutsutakse pedagoogiliste kabinettide poolt iga kuu kord (harilikult iga kuu esimesel laupäeval) metoodilise ringi juhatajad kokku, kus neid instrueeritakse selles, mida ette kanda selle kuu metoodiliste ringide koosolekul. Selleks peetakse ringide juhatajaile loenguid ideelis-poliitilistel, pedagoogilistel ja metoodilistel teemadel ning antakse muid vajalikke juhiseid. Seda moodust tuleks meil hakata teiste töövormide seas kasutama. Seejuures on aga vaja anda loenguist konsept, mis tunduvalt hõlbustab tööd.

Midagi seesarnast on Läänemaa Pedagoogiline Kabinet juba korra teostanud. Haapsalus ühe välislektori loeng peaaegu stenografeeriti ja saadeti paljundatult kõigile metoodilistele ringidele. Ka Saaremaa Pedagoogiline Kabinet saadab välja loengute jaoks materjale ja konsepte.

Kui instrueerimiskoosolekul piirduakse ainult loengute esitamisega, siis ei ole vajalik, et sellest võtaks osa alati metoodilise ringi juhataja. Veel paremaid tagajärgi saavutatakse, kui osavõtjaks määratakse ringi poolt vastava aineala parim tundja.

Halvavalt on mõjunud metoodiliste ringide plaanitu töötamine. Haaratakse kord siit, kord sealt ja loomulikult jäävad töö tulemused nõrgaks. Juhuslikkuse vältimiseks tuleb teha kõik vajalik. Esmajoones peavad haridusosakondade juhatajad koos inspektoritega ning kohaliku pedagoogilise kabineti juhatajaga juba kaadrite komplekteerimise ajal jälgima, et iga metoodilise ringi piirkonnas oleks õpetajaid, kes on võimelised metoodilist ringi juhtima. Metoodiliste ringide juhatajate määramine eelolevaks õppeaastaks peab sündima hiljemalt augustikuu esimestel päevadel, et neil oleks aega ja võimalust teha vajalikke ettevalmistustöid. Ka on neid siis võimalik instrueerida õppetöö alguse eel toimuvail õpetajate kokkutulekute ajal.

Ettevalmistustöödel pearaskus langeb aastaplaani koostamisele. Selles peab ringi juhatajaid tunduvalt abistama kohaliku pedagoogilise kabineti juhataja, kes juba varakult peab koos haridusosakonnaga, parteiorganisatsioonidega, ametiühinguga ja eesrindlikumate õpetajatega koostama eeloleva aasta juhend-tööplaani ja selle aegsasti metoodiliste ringide juhatajaile teatavaks tegema. On soovitatav üksikute või kogu maakonna metoodiliste ringide kogu õppeaasta töös asetada ühele või paarile küsimusele eriline rõhk. Nii tuleb üldistada ideelis-poliitilisi, samuti ka pedagoogilisi ja metoodilisi küsimusi. Viimaste valdkonnast tuleb senisest suuremal määral tõsta tulipunkti töö liitklassides. Kuigi maaoludes koolitöö teostub peamiselt liitklassides, ei ole selle töö tõhustamisele pühendatud kuigi suurel määral tähelepanu. Samuti tuleb senisest veel suuremat rõhku panna küsimustele, mis on seoses 4. stalinliku viisaastaku plaaniga ja selle täitmisega. Eriti tuleb seda vaadelda õppe- ja kasvatustööga sidumise seisukohast. Et kaasaja teadusest mahajäämist likvideerida, tuleb õppeaasta kestel metoodilistes ringides ka küsimusi kaasaegse teaduse valdkonnast võtta vaatlusele. Näiteks aine ehitusest. Kuigi sellest viimasel ajal on mõndagi kirjutatud, siiski ei saa väita, et õpetajad omaksid sellest ümarat pilti. Kuid see ei ole ainuke küsimus. Teadus sammub igal alal hiiglasammudega edasi ja meie peame temaga sammu pidama.

Kuna metoodiliste ringide juures töötavad ka ainesektsioonid, siis on vajalik, et ka neile tehakse teatavaks küsimused, millele soovitakse eeloleval õppeaastal pearaskus asetada. Koolide inspektorite revideerimistulemused annavad siin väärtuslikku materjali.

Metoodiliste ringide juhatajail on nii kergem koostada aastatööplaani projekti. Kuigi tööplaani arutatakse läbi ja võetakse vastu ringi esimesel koosolekul (septembrikuus), on projekti küllalt üksikasjalik koostamine tingimata tarvilik. Sellela kujuneb aastatööplaani kindlasti juhuslikuks.

Kohe aastatööplaani metoodilise ringi üldkoosoleku poolt vastuvõt-

mise järel tuleb selles ettenähtud loengud ja muud tööülesanded jagada ringi liikmete vahel, et asjaosalised saaksid varakult eeltöödega alustada. Kui seda ei tehta, siis on paratamatu, et tööplaani jääb täitmata, kuna hiljem on raske leida ühe või teise ürituse teostajat. Loengu koostamine näiteks ei ole vilunuimalgi paari päeva jooksul võimalik, pealegi õpetajal maaoludes, kus ainuüksi materjalide hankimine võtab väga palju aega.

Lektorite kindlakstegemisel on vaja määrata neile kaasreferente ja sageli ka oponente. Nende olemasolu elustab tunduvalt loengutele järgnevaid arutlusi ja läbirääkimisi. Tuleb aga hoolitseda, et kaasreferendid ja oponentid saaksid loengu sisuga küllalt varakult enne ettekannet tutvuneda.

Samuti tuleb kohe sügisel määrata kindlaks, missugused õpikud võetakse analüüsimisele. See töö peab olema alati vajalikult põhjalik. Õpiku põhjalikum analüüsimine tuleb anda väiksemale õpetajate rühmale, näiteks ainesektsioonile, kelle liikmete hulgast üks määratakse aruandjaks. Peetagu silmas, et seda tööd on vaja teha vajaliku sügavusega. Kvantiteet ei ole niivõrd tähtis kui kvaliteet.

Ka välislektorite hankimisel (partei ja kommunistlike noorte kohalikest juhtivaist tegelasist, Õpetajate Täiendusinstituudist, koolide inspektoreist, mõnest naaberringist jne.) on oluline kindla plaani järgi töötamine. Kaugemalt inimestel ei ole võimalik välja sõita kiirkutssete peale.

Et meetodilise ringi juhataja töökoormus ei muutuks liiga raskeks, tuleb esimesel töökoosolekul valida temale abi, sekretär ja vajaduse korral teisigi ametiisikuid. Need koos ringi juhatajaga moodustavad meetodilise ringi juhatuse.

Meetodilise ringi esimesel koosolekul tulevad kindlaks määrata kokkutulekute ajad ja kohad. Tööle tuleb kasuks, kui meetodiline ring peab oma kokkutulekuid iga kuu kindlal päeval, näiteks 2. pühapäeval. Etteteadmised laseb õpetajail ja teistel kõiki muid üritusi, mis õpetajaid võivad takistada, juba aegsasti teistele aegadele planeerida. Kindlaksmääratud kuupäevast tuleb teatada kohalikule täitevkomiteele ja organisatsioonidele ning sõbralikult saavutada nende päevade respektierimist. Aega õpetajaile enesetäiendamiseks ei keelata ega tohigi keelata. Vaja on selle töö tähtsust laiematele hulkadele selgitada.

Nagu kogemused on näidanud, on eriti tulemusrikkad olnud need meetodiliste ringide koosolekud, mis on toimunud pühapäevadel kord ühe, kord teise ringi piirkonda kuuluva kooli juures, kusjuures külalisi vastuvõttev kool on töötanud kõikide klassidega esmaspäevase tunniplaani alusel. Esmaspäev selles koolis jääb sel juhul puhkepäevaks. Hommikupoolel külastavad meetodilise ringi liikmed oma huvialaseid tunde, millest osa võetakse hiljem koosolekul arutlusele. Millised just, see peab ringi liikmeile olema tööleasumisel teada.

Pärastlõunal toimuvad loengud, tundide arutlused ja muud üritused. Nii järjekorras tutvunevad metoodilise ringi liikmed kõigi oma piirkonda kuuluvate koolide ja õpetajate tööga. Et see oleks võimalikult ülevaatlik, siis kool, kuhu koondutakse, korraldab vihikutest, seinalehtedest, käsitöödest jne. metoodilise ringi liikmeile näitusi. Nii pühendatakse terve päev metoodilise ringi tööle.

Sellisel korraldatavad metoodiliste ringide kokkutulekud tulevad kooskõlastada kohaliku haridusosakonnaga ja puhkepäeva üleviimiseks nõutada nõusolek.

Kui kokkutulekuid korraldatakse üks kord kuus, nagu see sünnib enamikus maalasuvais metoodilistes ringides, siis tuleb õppeaasta kestel igal metoodilise ringi piirkonda kuuluval koolil külalisi vastu võtta vaid 1—2 korda, mis ei muutu kuidagi koormavaks. Uht küllalt tähtsat piasjasja ei tohi sellisel korraldatud kokkutulekute juures unustada, nimelt kokkutulnute toitlustamist. Uhine lõuna aitab kõigiti kaasa heade töötulemuste saavutamiseks. On koole, kus selle ülesande on sel puhul võtnud enesele kooli lastevanematekomitee, mis annab tunnistust eeskujulikust koostööst kooli ja kodu vahel.

Mõni sõna tuleb siinkohal pühendada plaanide kooskõlastamisele Hariduse- ja Kunstiteadlaste Ametiühingu kohaliku komiteega. Paljudes maakondades on metoodilise ringi ja ametiühingu kohaliku komitee piirkonnad samad. Töö kooskõlastamine on samuti vajalik. Seejuures aga ei tohi minna selleni, nagu seda on tehtud Tartumaal, kus metoodilistes ringides tehtud töö loetakse ka ametiühingus tehtud tööks ja vastupidi. Tartumaal seetõttu üks ja sama töö võetakse mõlemas liinis arvele ja kantakse ka aruannetesse. Selline arusaamine koostööst on ebaõige. Ei saa metoodiliste ringide ja ametiühingu tööd samastada, kuigi sisusse tungimata võib töös õpetajaskonnaga leida suurt kokkusattumist. Eksiarusaamiste vältimiseks tulevad mõlema organisatsiooni ülesanded teravalt piiritella. Sama töö tegemiseks ei looda kaht organisatsiooni! Kui me meenutame, et Hariduse- ja Kunstiteadlaste Ametiühingusse kuuluvad peale õpetajate veel kõik teised koolitöötajad, aga ka partei ja kommunistlike noorte asutustes, kunsti, kirjanduse ja teaduse alal, kultuurharidusasutustes (teatrites, rahvamajades, muuseumides jne.), kinodes jne. töötajad, siis on meile selge, et kohaliku ametiühingu komitee töö ei saa piirduda ainult metoodilise ringi kuuluvate õpetajatega. Õpetajad on vaid üks osa ametiühingu kohaliku komitee liikmeskonnast. Et ametiühingu koosolekuid peetakse samal päeval ja kohal kui metoodilise ringi koosolekuidki, see on kindlasti otstarbekohane, kuna näiteks vallas õpetajad moodustavad ametiühingus kandvama ja juhtivama osa. Ametiühingu töö on aga halvasti organiseeritud, kui see ei hõlma kogu liikmeskonda. Vaevalt aga saavad huvitada spetsiaalsed pedagoogilised ja metoodilised ettekanded, samuti ka eriti õpetajaskonnale peetud ideelis-poliitilised loengud kogu ametiühingu peret. Kuna nad ei anna midagi või annavad väga vähe õpetajaskonnast eemalseisjaile, siis täiesti loomulikult

ei võta neist mitte-õpetajad osa. Töötada nii nagu seda tehakse Tartumaal, on vaid näitajate forsseerimine sisulise töö asemel.

Juba viidetest eelpool nähtub, et töö metoodilistes ringides sõltub väga suurel määral juhtimisest kohaliku pedagoogilise kabineti poolt. Juhtimise osas lonkab pedagoogiliste kabinetide töö veel kahel jalal. Metoodiliste ringide juhatajad on seni pidanud töötama peamiselt oma parema tundmise järgi. Pedagoogiliste kabinetide juhtimise osas peab olukord kiiresti paranema. Metoodiliste ringide töö parandamine peab algama pedagoogiliste kabinetide töö parandamisest.

Töö juhtimiseks peab pedagoogilistel kabinetidel olema täielik ülevaade tehtud ja tehtavast tööst. Seepärast peab iga metoodiline ring esitama ära kirja haridusosakonnale saadetavaist aruandest ja tööplaanest pedagoogilisele kabinetile. Metoodiliste ringide määruks ei ole küll otseselt öeldud, kes ringide tööplaanid kinnitab. On vaid öeldud, et nende tööd kontrollib vastava rajooni koolide inspektor. Sellest lähtudes tulevad tööplaanid esitada kinnitamiseks haridusosakonna kaudu koolide inspektorile. Väga soovitatav on, kui seda tehtaks koos pedagoogilise kabineti juhatajaga.

Aruandluseks vajalikkude vormide väljatöötamises võib aluseks võtta Tartumaa Pedagoogilise Kabineti juhataja sm. Pütsepa poolt ajalehes „Nõukogude Õpetaja“ (nr. 30, 26. juulil 1946. a.) esitatud vorme. Olgu vaid siinkohal tähendatud, et neis loengute jagamine ideelis-poliitiliseks ja poliitiliseks ei ole otstarbekohane.

Kokkuvõttena võib öelda, et enamikus metoodilistes ringides on tehtud küllalt tunnustavat tööd ja nad on seetõttu saanud õpetajate kvalifikatsiooni tõstmise töö olulisiks kandjaks. On vaja ainult seda tööd muuta veelgi sisukamaks, milleks tuleb kasutada kõiki võimalusi.

Kuidas tõsta lugemistehnika taset ja arendada ilmekat lugemist.

A. IVASK.

Mitmesugused tähelepanekud näitavad, et lugemise tase meie koolides üldiselt ei seisa vajalikul kõrgusel; seda kinnitavad ka koolide inspektorite aruanded revideerimise tulemuste kohta. Põhjusena tuuakse ette eranditult õpetajate madalat kvalifikatsiooni ning vähest metoodilist vilumust.

Lugema-õpetamise protsess koosneb paljudest metoodilistest küsimustest. Need puudutavad mitte ainult esimese klassi tööd, sest lugemistehnika omandamine ning ilmeka lugemise arendamine hõlmab kõiki õppeaastaid ning peaaegu kõiki aineid.

Lugemise tehnikast saab juttu olla alles siis, kui tähed on juba selged ja tähtede kombinatsioonid õpilasele enam raskusi ei valmista,

kui kirjavahemärkide tähendus on tuttav ja õige hääldamine on kor-
duva harjutamisega omandatud ning lugeja loetu mõttest suudab aru
saada. Selleni muidugi jõutakse siis, kui seljataga on juba palju
vaeva- ja vastutusrikast tööd. Mida suurema hoolega, paremate mee-
toditega see on tehtud, seda tõhusamad ja püsivamad on tulemused.
Lugemistehnika viimistlemine, millele kaasub üsna varsti ilmekas
lugemine, ei lõpe õieti kunagi, sest ikka suudame saavutada uusi võite
lugemise kiiruses, puhtuses, ilmekuses. Seda tööd peab iga õpetaja ka
enese juures jätkama ja viimistlema, et esitada lugemisvalu ja luule-
tusi eeskujulikult, meisterlikult.

Kuidas tegelikult arendada lugemistehnikat? Kujutleme otsest töö-
protsessi. Kavas on lugemistehnika arendamine. Õpetaja on pala
eelmisel päeval ette kandnud, vanemais klassides pole see alati nõu-
tavgi. Vähetuntud või võõrad sõnad on seletatud, nad on vihku kirju-
tatud.

Leitakse esineja, vabatahtlik või klassikollektiivi poolt soovitatud,
eelmisel korral kindlaks määratud või õpetaja poolt nimetatud.

Esineja, tundes oma kohustuse tähtsust, püüab anda oma parima nii
välisest küljest kui ka peaeesmärgi — lugemistehnika poolest. Valvsad
jälgijad, soovides tõepoolest näha parimat ja abistada oma töökaas-
last, märgivad siiski võimalikke puudusi esinemises, millest soovita-
takse järgmisel korral vabaneda. Näiteks:

1. Lugemise tehniline külg: a) komistas „Sangarlikud nõukogude
võitlejad vallutasid äkk-rünnakuga vaenlase tu-gevasti kindlusta-
tud vastu-panu-pesad...”

b) eksis (kuid parandas ise ära): „Sangarlikud nõukogude (väed)
võitlejad vallutasid (äkilise) äkkrünnakuga vaenlase (tugevad) tuge-
vasti kindlustatud (vastupanijad) vastupanupesad...”

c) valetas (suurim vigadest, loeb valesti, jättes parandamata, loeb
edasi) näit.: „Sangarlikud nõukogude väed vallutasid äkilise rünnakuga
vaenlased tugevasti kindlustades vastupanu pesas...”

d) asetas sõna rõhu valesti, näit.: „Nõukogude”, „äkkrünnakuga”,
„vastupanupesad”;

e) ei pea silmas koma ega punkti. Koma juures toon tõuseb, välja-
arvatud otsese kõne mõned erandid, punkti puhul langeb, madaldub.
(Näidata, kuidas hääldame „koma”, asetades rõhu a-le, ja „p u n k t”,
kui lause etteütluksel neid nimetame.)

2. Kuuldavus: oli paras.

Liiga vaikse lugemise puhul jääksid tagumistes pinkides istuvaile
õpilastele niihästi lugemise väärtused kui ka vead varjatuks. Liiga
valju lugemise puhul segaks meid kuulamast hääle kõla, resonants;
liiga vali hääle väsitab ja erutab.

3. Tempo: kiirus oli valitud mitte vastav oma võimetele. Peamiselt
liigest ruttamisest tekkiski komistamine, eksimine, valetamine (va-
lesti rõhutamine — harvemini).

4. Ilmekus: oli puudulik, luges monotoonselt, ei avastanud lauserõhku, ei suutnud ennast kujutleda rääkija osas, käsuandjana, käsu-täitjana, vanakesena, lapsena, vaenlase vangilangenud sõdurina, ei imiteerinud kuulipilduja tärinat, kuuli plaksakut, mürsu raksatust, ei hüüdnud mehiselt „hurraa!“. Õpetajal tuleb seda näidata, võimalikult mitmes variandis ja lasta õpilastel valida parim, seda põhjendada; võib lasta ka mõnel heal lugejal ette näidata, varieerida, leida parim, kogu klassiga harjutada.

Võimeid lugemises võib proovida ja talente avastada elutuid asju isikustavais lookestes, kus räägivad, vaidlevad näit. kellaosuti, kella-pomm, -vedru, -rattad jne. (tuntud looke meie lugemikust), üldse dia-logirikastes palades. Sellistes lookestes on fantaasiale antud suur vabadus ilmekuse harjutamiseks. Kasutagem seda, võistelgem!

5. Väline esinemine: oli korrektne — kummardus, hoiak, rüht; ainult kuuetasku üks klapp oli sees, teine väljas.

6. Hinne kujundatakse mitmel viisil. Tavaliselt lugeja võtab ise sõna oma esinemise puhul (enesekriitika) ja ütleb ka loodetava hinde.

Pärast seda küsib õpetaja: „Kes soovib sõna?“ Normaalse töömeele-olu juures leidub alati arvustajaid. Kui mõnesugusel põhjusel aga sõnasoovijaid ei ole, nimetab õpetaja siiski mõne õpilase, kes peab ettekannet hindama. Kui esineja enesekriitika korras kõik väärtused on esile tõstnud, kõiki puudusi õigesti analüüsinud, oma tööle õig-lase hinde andnud, siis võib leppida koguni, kui sõnasaanu vastab, et ühineb esineja arvustusega või seisukohtadega. Vastasel korral aga esitab oma eriarvamused, põhjendab need, toob näiteid, esitab küsi-musi ja annab omapoolse hinde.

Asjatutesse vaidlustesse, piasiasjadesse kaldumise hoiab aga õpetaja valvas silm juba eos ära.

Vääralt talitab õpetaja, kui ta lugemistehnika arendamisel ise pa-randab kõik õpilasel esinevad vead, mida mõnikord lugeja ei võta vaevaks parandadagi (korrata). Sellega lülitatakse tööst välja kogu klassikollektiiv, kellele kaasõpilase esinemise kontrollimine on sama tähtsaks tööks kui esinejale enesele. Ettelugemise ühise kontrollimi-sega arendatakse nõukogude kodanikule nii väärtuslikku kriitika-, enesekriitika- ja kontrollimisvõimet.

Seepärast on loomulik selline töökorraldus, kus esinejat kontrollivad kaasõpilased; kuid samal ajal teostub kontroll ka õpetaja poolt, sest sageli kipuvad õpilased vigu vahele jätma („läbi laskma“). Märgitud vigu kaasõpilased siiski ise ei paranda, vaid märkustega: Vale! Ei ole nii! Viga!, sunnivad lugeja oma vigu tähele panema ja võimalikult ka parandama. See sunnib õpilasi kodus lugemispalu tõhusalt ette val-mistama ja klassis kaasõpilase ettelugemist tähelepanelikult jälgima. Ainult tõsise raskuse puhul tuleb vigu ka parandada ja lasta lugejal õiget vormi korrata.

See on maksev eriti ka võõrkeelte lugemistehnika õpetamisel, kus sellise esinemise, masskontrolli, „läbi lastud“ vigade arvu ja tüübistiku

varal saab väärtuslikke tähelepanekuid õpetuse lünkade või kordamise vajaduse kohta.

Tavaliselt võtab asjalik arvustus ainult 1—2 minutit, kuid jätab mulje, et tööd on igakülgset jälgitud ja et seda ka üksmeelselt ja õiglaselt hinnatakse.

Ettekande arvustus kujuneks siis järgmiseks:

- 1) Lugemistehnika — väga hea (ei komistanud, ei eksinud ega valestanud, rõhutas sõnad õigesti, hääldas ja pidas õigesti kirjavahe-märgid).
- 2) Kuuldavus — paras (väga hea).
- 3) Tempo — paras (väga hea).
- 4) Ilmekus — väga hea (aimas järele vastavalt tegelaste iseloomu, elasime kaasa — kiskus kaasa, lauserõhud õiged).
- 5) Väline esinemine — väga hea (rüht hea liikumises, seisul, kindel ja meeldiv kummardus).
- 6) Üldhinne — võiks hinnata: „viis“.

Heade lugejate sagedane esinemine ja nende juurdekasv on omavahel seoses. Hea eeskuju on suurem kasvatustegur kui sage laitmine, vigade otsimine ning nurisemine. Aga ei tohi ka abivajajaid unustada, vaid neilegi tuleb osutada vajalist tähelepanu.

Õpilasi, kes oskavad luuletusi hästi deklameerida, on alati vähem. Ei maksagi lasta nõrgal lugejal esineda klassi ees. See ei tule kasuks ei kuulajale ega esinejale.

Luule kui sõnalise kunsti kõrgemaid vorme nõuab vastavaid eeldusi. Sedasama nõuab ka ilmekas lugemine üldse, seepärast ei saagi kõigist eranditult ka ilmekaid lugejaid.

Arvustus aga peab luuletuse esitelu puhul püüdma esile tuua just õnnestunud, haaravamaid kohti.

Koolis tuleb tegelda peamiselt päheõpitud luuletuste ettekandmise ja arvustusega, seetõttu võiks kujuneda arvustus (vastavalt eale ja klassile) järgmiselt:

1. Oskus — väga hea (oli täiesti pähe õpitud).
2. Tempo — paras (väga hea).
3. Kuuldavus — paras (väga hea).
4. Ilmekus — väga hea (eriti hästi õnnestunud kohad märkida).

Saateliigutused — žestid sobivad, eriti meeldivad (kus?). Üldiselt ettekanne piltlik, kaasakiskuv, haarav, kujundav.

5. Väline esinemine — väga hea (veatu).

6. Võiks hinnata: „viis“.

See oleks skeem, mille raames arvustus peaks püsima, sest ta annab peategurid hinde kujundamisel ja peaasi, õpilased ise on teadlikud, millest ning kuidas kujundatakse töö hinne, et nõukogude koolis hinnatakse iga õpilast tegelike töötulemuste järgi. Juba kooliühiskonnas peavad nõukogude noored kogema sotsialistliku ühiskonna põhimõtet: „Igaühelt tema võimete järgi ja igaühele tema töö järgi!“.

Distsipliini kasvatamine I klassis.

A. E. ADRIANOVA.

Distsipliini kasvatamisega algame sellest momendist, kui laps astub esmakordselt üle koolimaja läve. Esimene koolitulek, esimesed muljed jäävad väga kauaks meelde mitte ainult lapsele endale, vaid ka tema vanemaile ja omavad suurt mõju edaspidisele suhtumisele kooli ja arvamisele koolis valitsevast korrast ja distsipliinist.

Sellepärast, valmistudes laste vastuvõtuks, püüdsime igal pool luua puhtust ja korda selleks, et juba väline olukord aitaks kaasa õpilaste kultuurse käitumise kasvatamiseks. Töö täpse plaanimisega ja üldise korraldusega me püüdsime ära hoida segadust ja ärevust, eriti laste sissekirjutamise päevil, arstliku kontrolli puhul, eeltutvunemisel lastega ja esimesel õppetegevusel. Pedagoogilistel nõupidamistel töötasime välja ühtsed nõudmised õpilaste käitumise kohta õppetundides ja väljaspool. Me koostasime õpetaja märkmiku, kus leidis kogu kooli ja üksikute klasside õppepäeva jaotus, samuti ka täpsustatud kultuurse käitumise normid ja maneerid, milliseid me kõik taotlesime kasvatada oma õpilasis.

Tulnud perekonnast kooli, ei suuda lapsed esialgu mõista erinevat olukorda kodus ja koolis ega ka käitumisreeglite täit tõsidust.

Nemad — püsimatud, liikuivad, emotsionaalsed — soovivad harilikult otseselt suhelda õpetajatega nii, nagu see oli kodus vanematega ja teiste neid ümbritsevate täiskasvanutega. Kui laps taipab või on veendunud, et leidis õige vastuse kogu klassile esitatud küsimusele, siis ta ütleb seda otsekohe valjusti; täitnud mõne ülesande, lahkub ta kohe omalt kohalt ja ruttab õpetaja juurde, et saada temalt kinnitust ja hinnangut; mõnikord on tal aga lihtsalt tahtmine tõusta, jalutada mööda klassi, istuda sõbra juurde, pöörduda ümber, tõusta püsti ja valjusti jutelda õppetunni ajal.

Kord, ühel esimestest joonistustundidest, kui klassis valitses täielik vaikus, kuulen korraga — keegi laulab. „Kes laulab?“ küsin. Vaikus. „Kes laulab?“ küsin teist korda, silmitsedes klassi. Siis märkan tüdrukukest, ta vaatab minule selgete imestunud silmadega. „Mina,“ sosistab ta, ilmselt mitte mõistes, milles ta eksis. Töö oli meeltmööda ja talle tuli isu veeretada viisikest nii, nagu ta oli seda nähtavasti harjunud tegema kodus.

Lapsed rikuvad tihti distsipliini mitte ainult sellepärast, et nad ei tea käitumisreegleid, vaid et nad ei oska neid õigesti täita.

Kui mu 7-aastane õde tuli esmakordselt kooli, ei suutnud ta kaua mõista, miks teeb õpetaja talle nii tihti märkusi.

„Marusja, ära aja juttu!“ teeb õpetaja märkuse.

„Ma ei aja juttu, ma küsisin nuga pliiaitsi teritamiseks,“ seletab Marusja.

„Marusja, sa jälle jutustad,“ teeb õpetaja teistkordse märkuse.

„Ma ei jutusta,“ õigustab end Marusja, „mul läks tindiplekk vihule ja ma küsisin kuivatuspaberit, minu oma on üleni tindine.“

„Ma ei aja juttu,“ vastab ta ka kolmanda, neljanda ja viienda märkuse puhul, püüdes selgitada tema kõnelemiste vajalikkust.

Et tunnis ei tohi vallatada ja juttu ajada, seda Marusja teadis. Sellest kõneldi talle korduvalt kodus ja seda nõuet kordas õpetaja alates esimesest päevast.

Aga ta oli sügavalt erutatud õpetaja, tema arvates, mitte õiglastest märkustest, millega teda süüdistati, kui ta sugugi ei ajanud juttu, vaid küsis, vastas, ütles, näitas ja selgitas seda, mis oli vaja, ja mis kõige tähtsam, see kõik oli ju hädavajalikult seotud tunniga.

Sellepärast ma tutvustan juba esimesel koolipäeval, esimesel õppetunnil õpilasi põhiliste käitumisreeglitega koolis. Püüan viia nende teadvuseni, et kooli korra täitmine on vajalik edukaks õppetööks. Ma seletan lastele, et kool ei ole kodu, kus võib hüüatada, tõusta ja minna, nagu tahad; et kui klassis kõik hakkavad kõnelema valjusti, läheb kisaks; et kui kodus tõused, lükkad tooli, tõukad jalaga, siis ei märkagi seda, aga klassis on see juba korrarikumine. Oma seletuse tõestamiseks ma lasen harilikult, kui klassis on täielik vaikus, lastel kõigil ainult lehitseda paberit, ainult igal sosistada sõna „tasa“ ja kuulata, kuidas see kostub. Niisugune selgitus ja näide on lapsele uudseks avastuseks.

Minu edaspidine töö on kooli korda puutuvate teadmiste ringi avardamine ja kindlate harjumuste ning vilumuste loomine organiseeritud ja kultuurseks käitumiseks.

„Harjumused on teine iseloom“, ütleb rahvatarkus. On teada, et lapseas omandatud harjumused on väga tugevad ja mõjuvad inimese iseloomu kujunemisele, tema tegevusele, tema kõlbelisele, vaimsele ja füüsilisele arenemisele. Väärtuslike harjumuste kujundamine füüsilisel, moraalsel ja intellektuaalsel alal on olulisemaid ülesandeid kasvatustöös. Kasvataja võib anda õige suuna nii ühes kui teises harjumuses. Seejuures teab iga kasvataja oma kogemustest, et kui last õigel ajal ei juhi headele harjumustele, arenevad temas halvad, milledele vastavalt ta hakkab käituma. Nii näiteks, kui õpetaja ei õpeta õpilast tõstma kätt vaikides ainult siis, kui õpetaja pöördub küsimusega kogu klassi poole, või kui õpilasele on vajalik õpetaja abi, kujuneb õpilasel halb komme tõsta kätt teiste õpilaste vastuste ja õpetaja seletuste ajal.

Harjumus sirutada kätt, kunas aga pähe tuleb, ja sinna juurde veel hüüda „Mina ütlen!“ või „Küsi mind!“ segab õppetööd ja on elementaarse viisakusreegli „ära sega kõnelejat“ rikkumine, mis omakorda kujuneb kasuliku harjumuse „oska rahulikult ära kuulata võõrast kõnet“ kujunemise takistuseks.

Kasvatades lastes vajalikku vilumust töös ja käitumises kollektiivi

liikmena, õpetasin ma iga last ja klassi õigesti täitma kooli distsipliini ja õppetöö nõudmisi.

„Kõigeks, mida õpilane peab teadma, tuleb teda õpetada,“ ütles Jan Amos Komensky. „Tõepoolest oleks julm sundida inimest tegema seda,“ jätkab ta, „mida sina tahad, kuid tema ei tea, mis sa temalt nõuad.“

Sellepärast, iga oma nõude, iga pakutava harjumuse ma püüdsin viia lapse teadvuseni, põhjendades selle vajalikkust, aidates last selle omandamisel ja näidates paremaid täitmisviise. Seejuures juhtisin ma erilist tähelepanu täitmise täpsusele, lubamata selles suhtes lapsele vähimatki kõrvalekaldumist.

Nii näiteks, ma sean ülesandeks arendada õpilasis harjumust valmistuda tunniks, s. t. tuua kohale kõik antud tunniks vajalikud õppeabinõud ja koristada laualt kõik liigsed asjad. Ma seletan lastele selle harjumuse vajalikkust, tõstan nende huvi selle omandamise vastu, toon neile näiteid lendurite, parašütistide ja tuletõrjujate töö organiseeritusest, täpsusest ja korralikkusest.

Sellejärel näitan lastele, kuidas tuleb ruttu, askeldusteta koristada laualt mittevajalikud asjad ja panna kohale kõik, mis tarvis.

Selle tegevuse ma jagan osadeks, tuues jälle näiteid lendureist ja parašütistidest, nende iga liigutuse ettearvestusest, selle täpsusest ja selgest ettevalmistusest, oskusest harukordselt kiiresti olla valmis tööks. Kui tähtis on see ka igapähe jaoks meist! Eks ole meelitatv ära õppida niisugune liigutuste täpsus ja oskus kiireks valmisolekuks!

Üks — vasema käega paneme mittevajaliku raamatu laualae kasse, kaks — paremaga võtame vajaliku vihu ja paneme ta lauale. Kolm — võtame vajaliku raamatu, jne.

Et kinnitada seda harjumust, tuleb teha mitte väga pikki aga küllalt sagedasi harjutusi.

On teada, et lapse igasugune tegevus sünnib esialgu suurte pingutustega ja pikkamööda, siis aga, kordamiste tõttu nõuab sama tegevus ikka vähem ja vähem aega ning pingutust ja lõpuks muutub nagu mitteteadlikuks aktiks, s. o. ta toimub harjumusena.

Sellepärast välja töötades vajalikke töö ja kollektiivis käitumisharjumusi, teen mina oma praktikas erilisi harjutusi, mis aitavad automatiseerida harjumusi. Neile harjutustele püüan anda huvitavat ja kaasakiskuvat vormi, mis stimuleerib nende kordumist.

Vilumuse ja harjumuste arendamiseks ma töötan süstemaatiliselt, pidevalt taotledes ja järelejätmata kontrollides nõutud tegevuse õiget ja täpset täitmist.

Õpilaste väline käitumine ja nende liigutuste koordineerimine.

Esimestel päevadel ma tegelesin õpilaste välise käitumise ja nende liigutuste koordineerimise kasvatamisega.

Ma õpetasin lapsi käratult ja kaaslastega tõuklemata tõusma, istuma, lauast kuuldamatult lahkuma ja liikuma klassis rahulikult, õige kehahoiakuga, vehkimata kätega, jalgadega kaapimata ning kolistamata.

Ma õpetasin lapsi täiskasvanutele vastates ja nendega kõneldes seisma sirgelt, jalad koos, käed kõrval, lubamata õõtsutada oma keha ja toetada seinale, tahvlile, oma koolipingile või õpetaja lauale.

Ma õpetasin lapsi kiiresti ja käratult rivistuma, lubamata üksteise haaramist, kätega tõukamist või surumist vastu seinale.

Lugedes kaks — lapsed tõusevad pinkidelt; kaks — seisavad üksteise selja taha; kolm — asetavad käed eelmise õlgadele ja joonduvad; neli — lasevad käed alla.

Ma õpetasin lapsi jalgu paigal hoides, käändumata küljele ja vajumata lauale, sirgelt istuma. Ma ei lubanud neile teha mitte vajalikke ja sobimatuid liigutusi kätega, nagu näppida juukseid, veeretada paberist kuulikesi või põhjuseta hoida käes mõnda eset, urgitseda nina ja kõrvu, imeda sõrmi, närida küüsi jne.

Kasvatades lastele õigeid liigutusi, ma õpetan neile ühtlasi oskust olla „liikumata“, hoidma tagasi puhanguid liigutuses, kõnes ja otstarbetuis küsimusis.

Kõikide nende harjumuste kasvatamine toimus kogu õppeaasta kestel kogu õppetöös.

„Vaikuse minutid“.

Üldiseks reguleeritud liigutuste arendamiseks ma korraldasin nn. „vaikuse minutid“, millised võtsin üle J. I. Faussek'i lasteaia tööst. „Vaikuse minut“ ehk nagu nimetab J. I. Faussek, „vaikuse õppetund“, toimub järgmiselt. Tahvlile kirjutatakse sõna „vaikus“, või riputatakse ülesse tabelikene sama sõnaga. Õpilased, lugenud seda sõna, peavad kohe momentaalselt jätma töö, lõpetama kõneluse, panema käed lauale ja istuma väga, väga vaikselt.

Absoluutselt vaikust ei saa klassis kohe ja see nõuab õpetajalt hoolikat ja tähelepanelikku tööd. Luues „vaikust“ ma pööran tähelepanu ka enese käitumisele. Riputades üles tabelikese sinna ilusasti kirjutatud sõnaga „vaikus“ või kirjutades selle sõna tahvlile, ma astun rahulikult kõrvale, seisan nähtaval kohal ja ootan kirjaliku üleskutse täitmist. Vaikselt, peaaegu sosistades ma juhin laste tähelepanu õigele hoiakule, suletud suuga hingamisele, jalgadele jne. Ma ei kiirusta lapsi, ma tean, et oskust end kiiresti koguda ei saa kohe, et see nõuab aega ja harjutusi. Ja tõesti, esialgu lapsed paigale jäädes teevad palju käre, liigutavad toole, plaksutavad raamatutega ja kordavad asjatult sõna „vaikus, vaikus“. Järkjärgult aga muutuvad korrapäratud liigutused rahulikumaks ja mõne aja pärast on küllalt, kui kirjutad sõna „vaikus“ tahvlile, pöördud klassi poole ja juba lapsed otse tarduvad

kohale, suunavad pilgud minule ja teritatud kuulmise ning tähelepanuga ootavad minu korraldusi.

Et neid välja viia sellest pingutatud olukorrast, ma harilikult käsin neid sirutatud seljaga istuda vabalt või pea kummardunud lauale asetatud kätele vaikselt istuda kahe-kolme minuti jooksul. Mõnikord ma käsin neil tähelepanelikult kuulatada ja jätta meelde, mida nad kuulevad.

„Keegi läks trepist.“ — „Mina kuulen Maria Ivanovna häält (õpetaja naaberklassist).“ — „Tramm helistab.“ — „Kell tiksus.“ — „Auto sõitis mööda“ — teatavad sosinal mulle lapsed, keda küsisin. Nad on üllatatud sellest helide rohkusest, mida nad kuulevad ja millele nad ei omistanud mingit tähelepanu tavalises linna kärarikkas olukorras.

Sügisel ja kevadel ma „vaikuse minutil“ avan Neeva kaldapoolse akna. Meile kostuvad aurikute viled, mootorpaadi põrin, vee loksumine, varblaste siutumine, möödujate sammud, tuule kohin ja kusa-gilt kaugelt kajavad sõjaväelaste marsihelid.

Meie tunneme vaikuse ja puhkuse minutite tõelikku naudingut. Neil minuteil lapsed kuulatavad peale välishelide ka oma isiklikke mõtteid.

„Kui sinine on taevas! Pilved ujuvad täiesti kuuldamatult! Kuhu nad ujuvad!“ kõneleb üks.

„Mulle meenus luuletus „Uniselt langevad lehed“, lisab teine.

„Mulle meenus suvi. Kui hea oli!“

„Seesugused rahu ja vaikuse tingimuses läbiviidud harjutused annavad lapsele mulje isolatsiooni ja sisemise kontsentratsiooni, mis jätab tema teadvusse sügava jälje,“ ütleb J. I. Faussek oma pikaajalise vaatluse põhjal.

Võttes aluseks J. I. Fausseki kogemusi, annan ma lastele vaikuse minutite ajal ka ettekujutuse aja kestvusest.

Küsin lastelt: „Palju aega me katsume istuda vaikides ja liikumata?“

„Kümme minutit, kakskümmend minutit, pool tundi!“ hüüavad nad.

„Istume alguses siiski ühe minuti,“ teen ettepaneku. Ma vaatan kellale, lapsed istuvad vaikides ja liikumatult ühe minuti ja on väga imestunud selle pikkusest. „Oh, missugune pikk minut!“

Et näidata, palju võib teha ühe minuti jooksul, kirjutan tahvlile ühesilbilisi sõnu (aed, kass, supp, kriit, pale, laud, sulg) ja palun lapsi valmistuda kirjutamiseks. Algab minut. Ütlen: „Kirjutage, ärge rutake,“ ja vaatan kella. Möödub minut, peatan neid: „Küllalt.“ Selgub, et minuti kestel on võimalik ruttamata kirjutada kolm-neli sõna laiade joonte vahele (1 cm) ja kuus-seitse kitsaste joonte vahele ($\frac{1}{2}$ cm). Lastes tekib lugupidamine selle ühe minuti vastu.

Sageli korraldan „vaikuse minutil“ harjutusi laste liigutuste koordineerimiseks. Ütlen sosinal kord ühe, kord teise lapse nime. Kuuldes oma nime, tõuseb laps oma kohalt, püüdes mitte puudutada oma pinginaabrit, tõugata pinki või lauda ja tuleb astudes varvastel, käratult minu juurde. Lapse kogu keha ja ilme väljendab sel hetkel ainult üht

soovi, ühte püüet: olla võimalikult vähe kuuldav. Ta koordineerib ja reguleerib kõiki oma liigutusi, kogu klass jälgib hinge kinni pidades iga ta sammu, iga ta liigutust. Ta tuleb minu juurde ja sama vaikselt läheb tagasi ning istub oma kohale.

Mõnikord annan ma sosinal mingi korralduse väljakutsunud õpila-sele. Ta peab selle täitma ja läheb siis kohale. „Vaikselt võta raamat ja anna mulle!“ — „Ava uks!“ — „Mine tahvli juurde!“ jne.

„Vaikuse minuteid“ ma kasutan tunnis kui üht võtet lastele puhkuse andmiseks. Teen seda tunni keskel ja lõpul 2—6 minutini, nii kuidas on vajadus. „Vaikuse minutid“ ei ole mitte ainult füüsiline puhkus närvisüsteemile, vaid ka hea gümnaстика pidurdavaile tahtkeskus-tele,“ ütleb J. I. Faussek.

Õigesti organiseeritud „vaikuse minutid“ kasvatavad lastes enese-valitsemist, oskust tähelepanelikult kuulata ja kuulda iga õpetaja vaikse häälega või vaikse sosinaga öeldud sõna, oskust püsida kollektiivina ka tavalise töö ajal — „see kõik suurel määral kergendab korrastada kogu tema isiksust, kõiki tema motoorseid ja psüühilisi jõude,“ ütleb M. Montessori.

Osata rivistuda.

Et õpetada õpilasi käratult tõusma, käima klassis ja kiiresti rivis-tuma, selleks korraldasin mitmesuguseid harjutusi.

Ruttu ja organiseeritult rivistumise õpetamiseks ma kasutasin järg-misi võtteid: annan kogu klassile korralduse valmistuda, s. t. istuda otse. Ootan ära absoluutse vaikuse. Hoiatan, et vaatan kella ja mär-gin, missugune rida paremini ja organiseeritumalt rivistub.

Vaikse häälega kutsun välja mõne rea. Vaatan sekundiosutit ja loen kuuldavalt sekundeid 10, 15, 17, 20.

„Tubli, esimene rida rivistus 20 sekundiga.“ Aga nüüd vaatame, kui-das te tagasi lähete. 1, 4, 5, 6 sekundit. „Hästi, istusite käratult!“ — „Vaatame, kuidas rivistub kolmas rida.“ Jne.

Kärrikka ja organiseerimatu tõusmise ja jalgadega kolistamise pu-hul saadan kogu rea tagasi, kutsun neid siis välja viimasena ja arvan juurde esimese, ebaõnnestunud katse aja.

Harjutuse resultaadid teatan kogu klassile.

Samal viisil ma õpetan kiiret ja vaikset raamatute, vihkude ja kir-jutustarvete lauale asetamist, nende ära panemist ja ranitsatega lah-kumist klassist.

Ma ei peatu pikemalt nende harjumuste suurel tähtsusel õpilaste elus nii koolis kui kodus. Ütlen ainult, et tänu oskusele täita õpetaja korraldusi, poolteise kuu pärast, oktoobris, kui meil tuli õhukaitse manöövrite ajal vastava signaali kohaselt „Keemiline häire“ rivistuda ja lahkuda klassist, minu klassi lapsed võtsid hääletult ja liigse askel-dusteta oma ranitsad ja rivistusid 40 sekundi jooksul.

Ja millise suure tähtsuse omasid need harjumused Suure Isamaasõja ajal, blokaadi päevil, kui tundide üleviimisel pommivarjendisse tuli meil vahete-vahel ühe hommiku jooksul 6—8 korda koguda asjad ja lahkuda klassist.

Klassi tulemine ja lahkumine.

Õpetasin lapsi organiseeritult ja rahulikult tulema klassi ja lahkuma sealt. Tulles klassi, peavad lapsed rahulikult, tõuklemata ja vallatusteta minema otse oma kohale. Organiseeritud klassi tulek säästab aega ja annab lastele kindla töömeeleolu.

Lapsed lahkuvad klassist ainult pärast minu sõnu „Minge vaheaajale!“ „Võite minna!“ või „Tund lõppes, võite minna!“ Ma ei luba tõusmist enne, kui selleks olen andnud loa.

Et kasvatada lastes enesevalitsemist ja kujundada neile harjumust lahkuda klassist ainult peale õpetaja sellekohaste sõnade, ma aasta algul sihilikult hoian lapsi peale helistamist klassis $\frac{1}{2}$ —1 minutit.

Õpilased peavad lahkuma klassist vaikselt, käratult ja vallatusteta. Kindlaksmääratud reeglite igasuguse rikkumise ma katkestan jalamaid. Harilikult kutsun kohe tagasi „unustaja“ õpilase ja käsin uuesti kas tulla klassi või lahkuda sealt. Vahete-vahel kutsume appi mõne kaasõpilase, kes näitab, kuidas tuleb käituda.

Need harjutused on suure sotsiaalse ja individuaalse väärtusega ning omandatakse laste poolt kergesti.

Klassist lahkumine õppetöö ajal.

Ma ei takista klassist lahkumist õppetunni ajal, kuid korraldan nii, et lahkumine klassist esineb erandjuhuna.

Juba esimesel koolipäeval seletan õpilasile vaheaaja mõtet.

Enne vaheaaja minekut tuletan esialgu veel kord meelde, et nad ka-sutaksid vaheaega õigesti, kuna lahkumine klassist õppetunni ajal se-gab meie ühist tööd.

Ettevalmistus tunniks.

„Tulla kooli, kaasas kõik vajalikud õpikud, kirjutustarbed ja enne õpetaja tulekut panna valmis kõik mis vaja tunniks“ — selle õpetami-seks seadsin sisse järgmise korra. Tulnud hommikul klassi, on õpilane kohustatud kõigepealt panema lauale kõik oma kaasasolevad tarbed ja tühja ranitsa asetama laekasse. Seejärel kindlas korras asetada sinna ka laualt õppetarbed: vasemale — kõik õpikud, paremale — kaust vihikutega ja keskele pinal. Niisugune kord säästab aega tunni ettevalmistamisel, annab võimaluse ruttu kätte saada vajaminevaid asju, võimaldab kohe avastada laste poolt kaasa toodud mittevajalikke esemeid (viled, naelad, pildikesed jne.), mis juhivad kõrvale tähele-panu ja võivad ahvatella korrast kõrvalekaldumisele.

Õpetan lapsi korrastama ka oma töökohta. Lasen enne tunde teha lauualaeka tühjaks ja kõrvaldada sealt kõik, mis on liigne.

Püüdsin viia lapsed teadvuseni, et edukaks õppetöök on vajalik teatav tingimus — kõikide õppeabinõude valmisolek tunniks, s. o. pliiaats olgu teritatud, õpikud ja vihikud olgu täiesti tarvitamiskorras jne.

Riputasin klassi nimestiku, kus oli õppetegevuseks vajaminevate esemete loetelu.

Pea meeles, et pead kooli kaasa tooma: pliiaatsi — lihtsa, sinise ja punase, sulepea sulega, sulepuhastaja, joonlaua, kausta vihikutega, raamatud tunniplaani kohaselt.

Kontrolli oma ranitsat õhtul!

Tundide ettevalmistamise kindlakstegemiseks panin klassi välja tunniplaani, millest täpselt kinni pean. Kui lapsed veel ei oska lugeda, siis teatan 3—5 minutit enne tunde, missugune tund on järgmine, ja minu korralduse järele koristavad lapsed laualt, mis on liigne, ja panevad valmis vajaliku järgmiseks tunniks.

Jutustades lastele suurtest inimestest ja Suure Isamaasõja kangelastest, ma rõhutan iga kord nende oskust valmistuda tööks ja selle ettevalmistuse suurt tähtsust heaks tööks ja täpseks ülesande täitmiseks.

Mõnikord tutvustan jutustusi ja luuletusi, kus naerdakse välja korratust ja lohakust. Kasutades näiteks S. I. Maršaki raamatust „Raamat raamatu kohta“ luuletust, kus Grišat on tabanud suur õnnetus: vaja on lahendada ülesannet, aga õpik on kadunud. Ei aita otsimine voodi, laua, tabureti, diivani ja kušeti alt. Ei leidu kadunut ka ahjus, ämbris ega koerakuudis. Griša meel on kibe ja otse hale, aga mitte ei tea, kust õpikut leida.

Õpilased naeravad sel juhul lõbusalt Griša õnnetuse üle, aga selle luuletuse „kangelane“ ei taha küll keegi olla.

Esimestel päevadel ma kontrollin igal hommikul, kas igal õpilasel on kaasas tarviminevad õppetarbed. Ja alles siis, kui eksimused muutuvad harva esinevaiks, usaldan selle ülesande korrapidajale.

Nõudes korda õpilasilt, püüan eriti hoida korda ja puhtust omal laual. Korraldan juba hommikul oma töökohta nii, et mul kõik oleks käepärast. Valmistun hoolikalt tundideks, püüdes kõike hästi läbi mõelda ja ette näha.

Ma ei kirjuta pikki konspekte. Mulle kui pikaajalise staažiga pedagoogile, nad ei ole tarvilikud, aga mul on alati täpne plaan õppeveerandiks, nädalaks ja päevaks, kus ainete järgi on märgitud tunni sisu, meetod ja kord (materjali jaotus loogilises järjestuses).

Märgin ka, keda on vaja küsida, ja valmistan vajalikud õppeabinõud tunniks.

Joonised, raskemad üleskirjutused, diagrammid, mis on ette nähtud plaanis, ma varem joonistan ja teen valmis koolivihu lehele, see kõik tagab voolava ja täpse tunnikäigu.

Lüngad tunnis, kus õpetaja otsib „kasutatud“ teksti või muud abinõud, ja „püstijalu“ mõtleb välja tunni käiku, hajutab laste tähelepanu

ja rikub distsipliini, samal ajal aga mõjub halva kasvatusliku eeskujuna.

„Õpetaja on õpilasele kõige õpetlikumaks ja imeväärsemaks näitliku õpetamise objektiks,“ ütleb Diesterweg.

Seda ei tohi me kunagi unustada.

Hoolikas suhtumine asjadesse.

Juba esimesil päevil, tutvustades lapsi kooli varandusega ja üksikute asjade nimetustega, ma seletan neile ka käitumisreegli „Hoi a kooli varandust. Suhtu hoolsalt oma ja kaasõpilaste asjadesse,“ täitmise tarvilikkust. Lapsed kordavad minuga koos luuletust, milles kõneldakse, kuidas hoida koolitarbeid ja asju, sest need on kõik tööga saadud. Koos arutame läbi, kuidas on võimalik kooli varandust paremini hoida.

Meil koolilauad on värvitud sinakashalliks. See suurendab meie klassis heledat pinda ja annab võimaluse jälgida puhtust.

Iga tindipoti ees on kartongist või tarvitatud vihkude värvilistest kaantest katted, mida lapsed kaunistavad mitmesuguste geomeetrislike joonistustega. Need katted kaitsevad lauda tindiplekkide eest.

Kasvatades lastes hoolikat suhtumist koolitarvetesse, ei kasuta ma kunagi ise ega anna ka lastele kasutamiseks määratud ja katkisi, remonti vajavaid õppeabinõusid. Ainult siis, kui on puhastatud plekid, kleebitud ja parandatud katkised kohad, võetakse nad uuesti tarvitusele. Ma jälgin alati, missuguses seisukorras neid välja antakse ja tagasi saadakse.

Õpetades lapsi hoidma õpikuid ja õppetarbeid, ma õpetan neid panema raamatuile katepabereid, tegema viitu (tähiseid) ja teritama pliiatsit. Näitan neile, kuidas raamatut korralikult käsitada, lehitseda, teha kergesti puhastatavaid märkeid jne. Õpetan panema vihke kausta vahele nii, et nad ei kortsuks ega murduks neil nurgad. Igal nädalal, laupäeviti, panevad lapsed välja kõik oma raamatud ning õppetarbed ja ma vaatan järele nende seisukorra, seda hinnates ja näidates, kuidas tuleb parandada puudusi.

Harjutamine korrale.

Ma püüan välja arendada endas ja lastes harjumust korrale ja oskust võtta tarvitusele abinõud puuduste kõrvaldamiseks mitte segades enda ega õpilaste tööd.

Ma jälgin süstemaatiliselt, et õpilased enne kojuminekut korraldaksid koolilauad, õppeabinõud ja kogu klassi.

Ka ise ei välju ma enne klassist, kui ei ole korras minu laud ja õppeabinõude kapp. Ma õpetan iga last pidama korras oma asju, mida ta kasutab töös. Toetudes näidetele meie klassi laste elust, ma püüan

teha igauht teadlikuks, kui tähtis see on selleks, et säästa aja ja jõu kulu ja kui palju asjatuid raskusi töös tekib korralagedusest.

Laste harjutamine korrale kasvatab neis täpsust, täitlikkust, töö kultuuri ja säästab nii õpetaja kui ka õpilase aega.

Harjutada süsteemikindlust ja korda, see tähendab kasvatada süsteematilist mõtlemist — ütleb üks pedagoogika reegleid.

Viisakuse ja kommete kasvatamine.

Kasvatades lastes viisakust ja häid kombeid, ma õpetasin neid ter- vitama täiskasvanuid ja kaasõpilasi ja jumalaga jätma; tõusma, kui õpetaja kutsub, ja mitte enne istuma, kui õpetaja käsib; vastates ja kõneldes õpetasin neid vaatama sellele, kellega kõneldakse; vabanda- ma nende ees, keda kogemata tõugati või tülitati; viisakalt andma asju õpetajale ja kaasõpilastele; pakkuma istet täiskasvanuile; tõstma üles kukkunud asju; andma teed möödaminejale; katkestamata kuulama ära vastust ja täiskasvanute või kaasõpilaste kõnet jne.

Tõsta kätt ajal, kui kõneleb õpetaja või kaasõpilane, loetakse meil sama lubamatuks veaks, kui katkestada kõnelejat. Õpetades lastele viisakust, ma allakriipsutatult peatan oma jutustuse, kui märkan mõne õpilase ülestõstetud kätt. „Sa tahad mulle ütelda midagi tähtsat,“ ütlen säärasel korral vaikselt, „ma kuulan sind,“ või: „Sa tõstsid käe, see tähendab, ütlesid mulle: „Küllalt!“ Nüüd tahan mina rääkida! On see nii?“

Harilikult segadusse sattunud õpilane vabandab kohe ja langetab käe. Märgates ebaviisakust kaasõpilaste poolt, lapsed aimavad mind järele ja ka peatuvad jutustamises.

Kord Aljoša C., kes alati täpipealt täitis kõik meie reeglid, jutustas loetud pala. Samal ajal Vova A. ütles talle mõned sõnad ette. Aljoša peatus ja sõnas täie väarikusega: „Sa tahad jutustada minu asemel. Palun!“ — „Vabanda, olin tagasihoidmatu!“ ümises Vova A.

Harjutades kannatlikult ära kuulama teisi, ma kasvatan lastes enese- valitsemist, tähelepanu ja austamist inimeste vastu, mis on väga tähtis distsipliini saavutamiseks tunnis, elus ja kollektiivis.

Kuna ma ei luba peatada mind seletuse ajal, siis ma arvestan sel- lega, et 7—8-aastased lapsed ei suuda mõista ja meeles pidada pikki seletusi, näiteid ja juhiseid, ja pöördun seepärast klassi poole lühike- ses, selges ja arusaadavas vormis.

Vene keele tunnis ma harjutasin lapsi andma üksteisele küsimusi ja kuulama vastuseid, järgides seejuures kõiki viisakuse nõudeid. Juhtub vahel, et kaks satuvad korruga kõnelema, siis üks peab kohe vaban- dama ja andma teisele võimaluse lõpetada.

Kasvatades last viisakusele, ma jälginis tähelepanelikult lapse väli- must, näoilmet, ta käitumist ja kombeid. Ma juhin sellele lapse enese tähelepanu ja näitan talle eeskujusid, millede poole ta peaks püüdma.

Kui laps vastates tundi ei vaata mulle otsa või teeb seda altkulmu, kui tal nina pole korras, kui ta tuli minu juurde kortsus kulmul ja mossis huultega, kui ta vahib kõneldes ringi, kui ta ei paku istet täiskasvanule, kui ta võttis midagi küsimata, kui ta haigutab, kui ta vahib ammuli sui, närib huuli, tembutab jne., — siis ma teen talle kohe märkuse ja kutsun ta korrale.

„Ma ei saa sinuga, Borja, seni kõnelda, kui sul on niisugune nägu. Tee ta kohe lahkemaks! Nii, nüüd on meeldiv sinuga kõnelda!“

Või lihtsalt: „Vasja, pühi oma nina! Tõuse, kui kõneled täiskasvanuga! Võta käed taskust!“

Kõiki märkusi ma teen heatahtliku, rahuliku, aga käskiva tooniga, lubamata vasturääkimist ja mitte-kuulekust õpilase poolt. Parandades puudusi ja halbu harjumusi ma arvestan alati õpilaste individuaalsete kalduvustega ja sellega, et puudused ei kao ühekorraga.

Ma ei juhi lapse tähelepanu korraga mitmele puudusele, püüan hoida arvukaist märkusist ja järelejätmatust ühe või teise vea märkimisest, sest sel viisil kogu kasvatustöö muutuks lausa nurisemiseks ja rahulolematuseks, tekitaks lastes vastumeelsustunde nii õpetaja kui ka kooli vastu ja põhjustaks lastes soovi teha mõndagi „kiuste“.

Kogemused näitavad, et sagedate märkustega ei saada positiivseid tagajärgi, aga just vastupidi, tõstes esile seda, mis on head ja hinnates seda, mida me tahame tugevdada lapses. Tihti ma sunnin lapsi tegema soovitud sellega, et tõstan esile elava eeskuju: „Kui viisakas on Diima! Ta kunagi ei võta midagi küsimata.“ Või: „Vaadake, Nadežda Viktorovna,“ ütlen ma oma töökaaslasele, keda nimelt kutsusin klassi, „kui toredad lapsed mul klassis on: kõigil ninad puhtad (nende sõnade juures harilikult kõik lapsed hakkavad pühkima nina), näod lahked, silmad rõõmsad.“

Ma praegugi ei suuda hoida naeratust, meenutades neid momente ja kujutledes neid nii naljakaid rõõmsaid ja lahkeid nägusid, mis kõigest hingest tahtsid olla minu ütluse väärilised.

Armsad lapsed, kui usalduslikud ja siirad on nad selles eas!

Nõudes viisakust lastelt, ma püüan ise olla neile elavaks eeskujuks. Ma ei luba endale vajaduseta katkestada õpilase jutustust, tarvitada vulgaarseid väljendusi oma kõnes lastega, eriti aga nende ebaõnnestunud tööde hindamisel ja arusaamatuste puhul mõningate lastega.

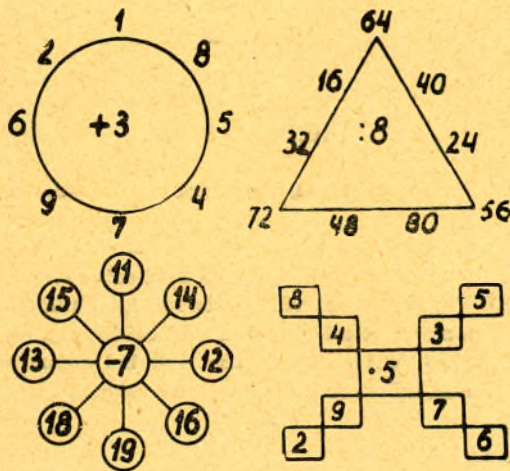
Siiras ja loomulik viisakuses avaldub austus inimese vastu. Kasvatades austust enese vastu, püüan ma väljendada ka austust laste vastu.

OMAVALMISTATUD ÕPPEVAHENDEID

II

Arvutuskaardid võimaldavad hästi õpilaste iseseisvat arvutamist. Nad valmistatakse postkaardi formaadis, kirjutatakse neile mitmesuguseid (ka sõnalisi) ülesandeid. Kaardid tuleb järjekorras nummerdada, et õpilased võiksid kergesti leida neile veel tundmata kaarte.

Eri liigi arvutuskaardikesi saame, kui paigutame neile ülesanded mingisuguse kujundina (figuurina). Kui sääraseid kujundeid valmistada suuremas määras klassiõppevahendina, siis võib harjutuste ajal keskarvu vahetada, kinnitades tema kohale teise arvu (võimaluse korral ka teise tehtemärgiga).

Joon. 10. Figuraalseid arvutuskaarte.

Huvitavad on ka arvutuskaardid, millele tuleb antud reegli kohaselt täita ruudukesed. Näit, joon. 11 tuleb kirjutada ruudukesse sobivad arvud, nii et igas suunas, ka mööda diagonaale, oleks arvude summa 15. Joonisel 12 aga täita ruudukesed kõrvalolevate arvudega nii, et nende korrutis ülalt alla ja vasakult paremale oleks ikka 60. Sääraseid nn. „maagilisi“ ruute võib koostada mitmesuguseid.

Summa 15

2	7	
9		1

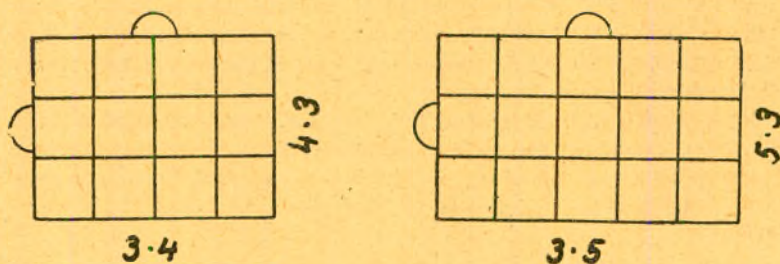
Joon. 11.

Korrutis 60

4	3		2	2	3
5			5	6	10

Joon. 12.

Korrutamise kommutatiivsusega tutvuvad lapsed järgmiste õppevahendite abil, mis valmistatakse kartongist (vinerist). Riputades neid (tahvlile) ühe või teise sanga abil, saame vastavalt kujud: 3.4 või 4.3; 3.5 või 5.3 jne. (joon. 13).

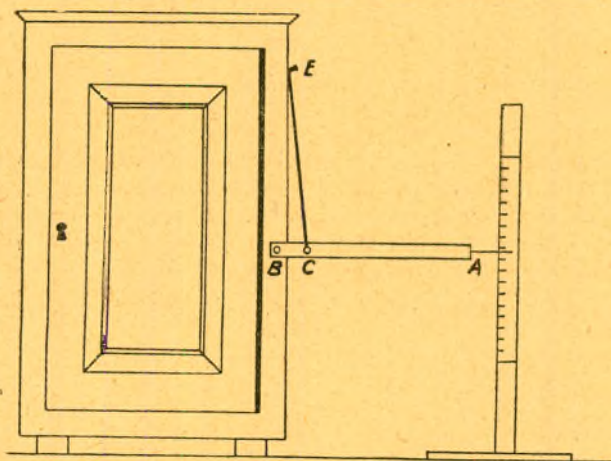
Joon. 13

III. Füüsika.

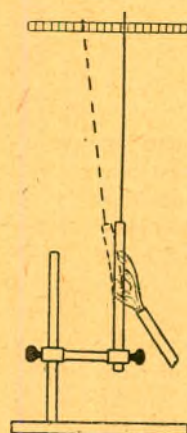
1. Kehade paisumine soojuse mõjul.

Mitmesugusest ainekst traatide pikenemist võime näidata järgmiselt (joon. 1):

Kinnitame 60—80 cm pikkuse traadi ühe otsa kapi seina sisse löödud naela E külge ja teise otsa 80—100 cm pika kepi või joonlaua otsast umbes 8—10 cm kaugusel punktis C. Kepi või joonlaua otsa lähedal on auk, millest läbiulatuv pulk või nael B on löödud ukse sisse. Kepi või joonlaua otsa A kohal hoiaime vertikaalselt mõõtu- dega varustatud joonlaua, millel on näha kepi otsa nihkumine, kui traati soojendame

Joon. 1.

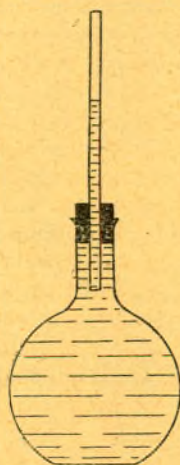

Joon. 2.

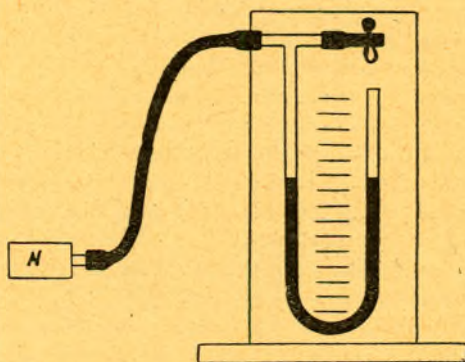
tiku või küünla leegiga. Soovitamam on see seadis ehitada mitte kapile, vaid selleks valmistatud puust statiivile.

Klaastoru paindumist soojuse mõjul võime demonstreerida järgmise katsega. Umbes 1 cm-se läbimõõduga ja 20—30 cm pika klaastoru ühte otsa paneme korgi, millest on pikk, sirge puust varras või pilliroog läbi pistetud (joon. 2). Toru teise otsa kinnitame statiivi külge, (asetada statiivi näpitsa ja klaastoru vahele kummivoolik, korki, turvast või muud pehmet ainet, et näpits klaastoru puruks ei pigistaks). Kui soojendada leegiga klaastoru ühte külge, siis pikeneb see toru külge enam, mis on leegis, ja toru kõverdub ning osuti ots nihkub. Nihke suurust võime osuti otsa kohal hoitud joonlaualt lugeda.

Vedelikkude paisumist võime demonstreerida järgmise omavalmistatud riistaga (joon. 3). Valime õhukeste seintega klaaspudeli (maht 100—200 cm³), täi-

Joon. 3.

Joon. 4.

dame ta veega ja suleme korgiga, mida läbib umbes 30 cm pikkune klaastoru. Vesi tuleb värvida ja pudel täita nii, et vedelik ulatub klaastorusse. Soojendades pudelit kas piirituslambil või soojas vees, näeme, et vedeliku tase torus tõuseb. Esialgne tase märkida torukesele kinnitatud paberiribaga.

Õhu paisumist saame näidata, tõmmates pudeli otsa kummivooliku või, kui voolik on peenike, siis pistes pahupidi käänatud kummivooliku otsa pudeli suhu. Hoides vooliku teise otsa vee all ja soojendades pudelit käes hoides või soojas vees, märkavad õpilased, kuidas osa õhku pudelist lahkub ja mullidena veest välja tungib. Kui puudub kummivoolik, võime pudelisuu ka lihtsalt vee all hoida.

Pudeliga saame ka õhu paisumiskoeffitsienti määrata. Soojendame pudelit sooja vee vannis nii kaua, et pudelis olev õhk omandab sama temperatuuri, mis on ümbritseval veel. Osa õhku soojendamisel lahkub pudelist. Mõõdame vee temperatuuri. Olgu see t_2° . Suleme pudeli õhukindlalt korgiga. Pistame siis

puudeli suu teise, lahtisesse anumasse vee alla, mille temperatuur on sama, mis toa õhul, olgu see t_1° . Võtame vee all puudelit korgi. Puudelis olev õhk jahtub toa temperatuurini ja atmosfäärirõhk surub sinna vett. Mõõtes puudelisse tunginud vee ruumala v_1 , ja puudeli ruumala V_0 võime arvutada õhu paisumiskoeffitsiendi a .

$$V_0 \text{ cm}^3 \text{ õhku soojendades } (t_2 - t_1)^\circ \text{ võrra paisus } v_1 \text{ cm}^3, \text{ seega } a = \frac{V_0 (t_2 - t_1)}{v_1}$$

2. Termoskoop ja katseid temaga.

Väga tarvilik õppevahend temperatuuri vahede näitamiseks on termoskoop. Temperatuuri muutused on tema abil tervele klassile nähtavad ja ta on väga tundlik riist. Tema näitaja N ehitamiseks joota tinaga õhukindlalt kingakreemi karbile kaas. Karbi küljele joodame toru, mille otsa tõmbame kummivooliku (joonis nr. 4).

Kummivooliku teise otsa ühendame kas vesi- või petrooleummanomeetriga (U-toru manomeeter). Manomeetri ühendame T-toru abil näitajaga ja välisõhuga. Viimase ühendustee varustame kas kraaniga või lühikese kummivoolikuga, mida võime sulgeda ja avada näiteks pesunäpitsaga, et välja lasta osa õhku juhul, kui õhk näitajas nii palju paisub, et kipub vedelikku manomeetri torust välja ajama. Ka on välisõhuga ühendava toru avamisega võimalik enne vaatluse algust viia vedeliku pinnad mõlemas manomeetri torus ühekõrgusele. Kui manomeeter puudub ega ole ka võimalust selle valmistamiseks, siis võtame selle asemel kahe kaelaga või laia kaelaga puudeli, kinnitame ta küljeli asendis statiivile ning ühendame termoskoobi näitaja kummivooliku abil puudeli ülemist ava katvast korgist läbi tuleva toruga. Puudeli alumist ava katvast korgist läbi tuleva toru ühendame kummivooliku abil kaldu asetatud klaastoruga, mille taha asetame mõõduskaala. Puudeli täidame poolest saadik värvitud vee või piiritusega.

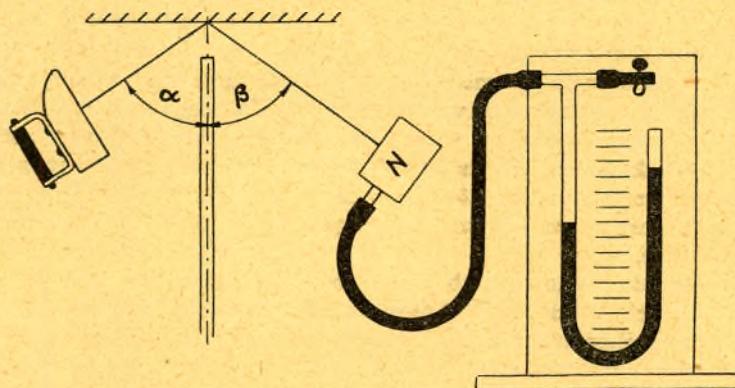
Soovitav on teha kaks täiesti ühesugust termoskoopi. Kahe termoskoobiga on võimalik demonstreerida järgmisi katseid:

a) Sama suurel raua- ja tinatükil on erinev soojusmahtuvus. Katse on kirjeldatud raamatus: J. Lang ja A. Mitt, Füüsika keskkooli IX kl. (lk. 74).

b) Tumeda- ja heleda pinnaga kehad omavad erinevat kiirgamis- ja neelamisvõimet. Kiirgamisvõime demonstreerimiseks võtame plekist anuma (soovitav on risttahukakujuline), mille ühe külje teeme läikivaks, teise külje tahmame, hoides anumad küünla või petrooleumilambi leegil. Anuma täidame keeva veega. Hoides ühe termoskoobi näitaja ühel, teise teisel pool anumad — anumad ühekaugusel — näeme, et see termoskoop, mille näitajat hoiame anuma tahmatud külje pool, näitab suuremat temperatuuri tõusu. Seega tahmatud pind kiirgab rohkem soojust. Et näidata, et tume pind ka neelab rohkem soojuskiiri, selleks võtame anuma, mille seinad on ühesuguse heledusega ja täidame ta keeva veega. Ühe termoskoobi näitaja tahmame, teise jätame läikivaks. Hoides mõlema termoskoobi näitajat keeva veega täidetud anumad ühekaugusel üks ühel, teine teisel pool anumad näeme, et tahmatud näitajaga termoskoop näitab suuremat temperatuuri tõusu kui läikiva näitajaga termoskoop. Seega näeme, et tume keha neelab enam soojuskiiri, kui läikiv.

c) Soojuskiirte levimine mitmesugustes keskkondades. Soojuskiirgust saatvaks kehaks võtame kuuma triikraua või, veel parem on katmata

hõõtraatidega elektripliidi, lülitades selle ette lükatreostaadi, mille takistust võime nii muuta, et elektripliit kas nähtavalt või nähtamatult hõõguks. Triikraua või elektripliidi kinnitame statiivile nii, et kuum pind oleks vertikaalne, sest siis ei mõju termoskoobi näitajale konvektsiooni teel levinud soojus. Lähendades või eemaldades kuumast triikrauast termoskoobi näitajat näeme, et kauguse kasvamisega nõrgeneb kiirgamise teel saadud soojus. Asetades kuuma triikraua ja termoskoobi näitaja vahele tüki kartongi, näeme, et kiirgus sellest läbi ei tungi ja termoskoop ei näita temperatuuri tõusu. Kui asendada kartong klaasplaadiga, siis ei näita samuti termoskoop temperatuuri tõusu. Sellest järeldame, et klaas ei lase soojus- ehk infrapunaseid kiiri läbi. Kui aga elektripliit annab ka nähtavat kiirgust, siis on

Joon. 5.

märgata termoskoobiga temperatuuri tõusu; seega nähtavad kiired tungivad läbi klaasi. Kui on olemas vilgukiviplaat, siis võime näidata, et see laseb nähtamatuid soojuskiiri läbi. Selle näitamiseks teeme vineerist või papist ekraanisse nii suure akna, mida katavad termoskoobi näitaja ja katame akna vilgukivist lehega. Lastes kuumalt triikraualt soojuskiiri langeda vilgukivist akna taga asuvalle termoskoobi näitajale näeme, et termoskoop näitab temperatuuri tõusu.

d) Soojuskiirte peegeldumine. Et näidata soojuskiirte ehk infrapunaste kiirte peegeldumist, asetame kuuma triikraua ja termoskoobi näitaja vahele tüki vineeri. Termoskoop temperatuuri tõusu ei näita. Siis asetame ekraani serva lähedale metallplaadi — peegli (joonis nr. 5), mis ei pruugi läikivile olla, kuna soojuskiirte lainepikkus on suur ja seepärast nad peegelduvad ka mittediledalt pinnalt.

Pöörame peeglit nii, et soojuskiirte langemisnurk oleks võrdne peegeldumisnurgaga; näeme, et termoskoobi manomeetri torus vedelik tõuseb; see tähendab, et näitajale langeb meie silmale nähtamatuid soojuskiiri.

Kasutades ühte termoskoopi on võimalik klassile nähtavaks teha jää sulamis- ja vee keemistemperatuuri jäävust. Katsel tuleb termoskoopi jälgida

ja vee soojenemise puhul aeg-ajalt õhku näitajast välja lasta, et ta vedelikku manomeetri torust välja ei lükkaks, ja jahtumise korral välisõhku juurde lasta, et manomeetri torust vedelik näitajasse ei tungiks.

3. Alaldaja.

Vähe on kooli elektrikursuses katseid, mida võib korraldada vahelduva vooluga. Koolis on enam vaja alalist voolu. Asulates, kus on vahelduv vool, võime seda muuta alaliseks vooluks alaldaja abil. Selleks on sobivam kergesti valmistatav elektrolüütiline alaldaja.

Võtta võimalikult suure mahuga klaas- või portselanpurk (3—4 l), kuhu elektrolüüdiks valada küllastunud söögisooda vesilahust. Paremini on lahus valmistada destilleeritud veega. Kui see puudub, siis võib võtta vihma- või lüüevett. Kahjulik on, kui lahus sisaldab keedusoola või mõnda muud klooriühendit. Elektrolüüdiks võib olla ka 10% line süsihappu-ammooniumi vesilahus. Selle vesilahusega alaldaja alaldab ka siis, kui elektrolüüdi temperatuur on võrdne keemistemperatuuriga, kuna soodaveega alaldaja alaldab kuni temperatuurini 60°—70°. Elektrolüüdi temperatuuri tõusust (Joule'i soojus) on põhjustatud nõue võimalikult suur purk valida, kuna sel korral temperatuur aeglaselt tõuseb. Liitrilise purgiga alaldaja töötab 2—3 tundi, siis tuleb teda jahtuda lasta.

Uheks elektroodiks (anood) peab olema keemiliselt võimalikult puhas alumiinium, mida ei saa asendada mingi teise ainega. Alaldamine edeneb seda paremini, mida puhtam on alumiinium. Teiseks elektroodiks (katoodiks) võib olla kas raud, seatina või süsi. Vedelikku ulatuvad elektroodide teravad servad ja otsad tulevad ümmarguseks viilida.

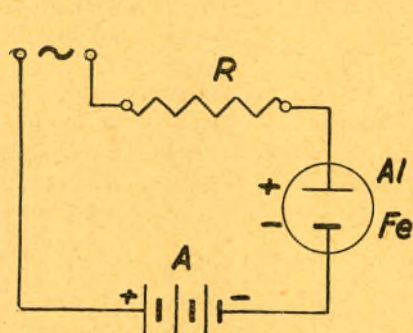
Materjali, millest saab ehitada sooda veega töötav alaldaja, leidub igas majapidamises. Anoodiks võib võtta alumiiniumlusika või mõne muu alumiiniumist eseme, alumiiniumpleki riba või traadi. Katoodiks kõlbab raudnael, raudtoru või elektri leeklambi süsi. Elektroodid kinnitada parafiiniga ülevalatud puust kaane külge nii, et nad purgi töstmisel üksteise vastu ei puutu ega anna lühiühendust. Alaldaja töötamisel alumiinium kulub ja teda tuleb uuendada. Kui on alumiiniumtraati ja niisugust kummivoolikut, mida saab tõmmata tihedalt traadi peale, siis lükata alumiiniumtraat kummivoolikusse, jättes vedelikku ulatuvat otsa 1—2 cm pikkuselt torust välja. Olenevalt sellest, kas tahame nõrgemat või tugevamat alaldatud voolu saada, lükame lühemalt või pikemalt traati voolikust välja. Kui kummivoolikut väljaulatuv traadi ots on ära kulunud, lükame kulumata traati kummivoolikust välja (ei taha hästi liikuda!). Ka võime jämedama (umb. 2,5 mm) alumiiniumtraadi asetada peenese klaastorusse nii, et ta alumine ots klaastorust välja ulatub, seda rohkem, mida tugevamat voolu tahame saada. Traat ei pruugi klaastorus tihedalt olla. Klaastoru koos alumiiniumtraadiga asetame umb. 1,5 cm-lise läbimõõduga raudtorusse, millesse on gaasi väljapääsemiseks mitmesugustele kõrgustele puuritud 3 või 4 auku. Raudtoru jääb katoodiks, alumiiniumtraat — anoodiks. Soovitav on võtta pikem tükk alumiiniumtraati, mille purgist väljaulatuv ots tagavarana keerdudesse keerata, nii et traadi alumine ots kulumisel võib uut traati juurde lasta.

Alaldaja purgina võime kasutada ka raudplekist nõu (näiteks konservikarp). Sel

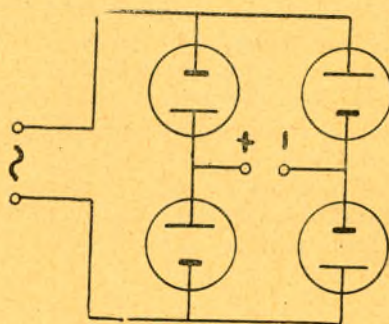
korral on vaja ainult üks elektrood — alumiinium, teiseks on purk ise, mis on siis vooluga ühendatud ning mida alaldaja töötamise ajal ei tohi puutada ega teise kohta tõsta. Ka tuleb valvata, et alumiiniumelektrood ei puutu vastu nõu põhja ega seinä, mil puhul tekib lühiühendus.

Kui alaldaja töötab, siis elektrolüüt muutub sogaseks ja põhjas tekib sade. Aeg-ajalt tuleb sade purgist välja valada ja purk puhastada. Sadet tekib vähem, kui raud enne alaldaja tööle rakendamist läikivalt puhtaks tehakse.

Alaldamisele tuleva voolu pinget tuleb enne alaldajasse juhtimist transformeerida 30—40 voldini. Kui transformaator puudub, siis lülitada alaldajaga järjestikku sobiv reostaat, arvestades ehitatud alaldaja takistust. Lülitused teha joonisel nr. 6 toodud

Joon. 6.

Joon. 7.

skeemi järgi. Joonisel on R reostaat ja A on akumulaatorite patarei või muu alalist voolu tarvitav riist.

Ühe purgiga alaldaja annab vahelduvast voolust ainult poolperioodi, kuna teine poolperiood kaduma läheb. Seepärast pole saadud alaline vool küllalt pidev. Kui vahelduva voolu sagedus on 50, siis saame alaldaja abil 50 ühesuunalist voolutõuget sekundis. Uhtlasema alalise voolu saame, kui kasutame ka teist poolperioodi, mis ühe purgiga alaldaja puhul kaduma läheb. Sel korral tuleb kasutada neljast üksikpurgist koosnevat alaldajat, kus ühendused nii teha nagu joonisel nr. 7 toodud skeemil näha on. Selle ühendusviisi juures pööratakse see poolperioodi ümber, mis ühe purgiga alaldaja puhul kaduma läheb ja me saame püsivama alalise voolu — 100 ühesuunalist voolutõuget sekundis, kui vahelduvvoolu sagedus oli 50.

On soovitatav, et füüsika õpetajad, kellel koolis puudub parem füüsikakabineti varustus, hakkaksid siin kirjeldatud kui ka teisi lihtsaid katsevahendeid valmistama ja nendega katsetama. Riistade valmistamisel on soovitatav kasutada võimalikult rohkem õpilaste abi, mis neis huvi ja armastust füüsika vastu äratav. Vajaliku ehitusmaterjali saab igapäevases elus mittetarvisminevatest asjadest, mida harilikult ära visatakse, näiteks tühjad saapakreemi karbid, pudelid jne. Osta tuleb traati, naelu, elektrikaablit, kummivoolikut ja klaastorusid. Neid artikleid on kauplustes müügil. Kord muretsetud katseseadist ei või osadena teise katse juures uuesti ära tarvitada, vaid kõik asjad, mis on ühe peatüki juurde kuuluvateks katseteks vajalikud, tuleb

ühte kasti kokku panna ja varustada vastava sildiga. Niiviisi ei ole vajalik järgmisel aastal katseriistade muretsemisega jälle otsast alata, vaid võib olemasolevatele uusi juurde ehitada. Nii täieneb ajajooksul kooli füüsika kabinet otstarbekohaste ja odavate riistadega ning on mõne aasta möödumisel juba küllalt täielik, et kõiki füüsika peatükke õpetada katseliselt ja viia läbi õpilaste laboratoorsed tööd.

4. Elektrostaatikast.

Elektrostaatika katsete paremaks läbiviimise ajaks on külm aastaaeg: jaanuari- ja veebruarikuu, kui õhus leidub väga vähe vee auru (väike absoluutne niiskus). Hästi õnnestuvad nad külma ilmaga soojaks köetud toas, kus õhk väga kuiv on.

Elektrostaatika katsete jaoks ehitada kaks ühesugust ja ühesuurust elektrooskoopi (joonised vt. „Nõukogude Kool“ 1946, nr. 4, lk. 257).

Kooli katseteks lihtne kondensaator on Leydeni purk, kuigi teda tehnikas ei kasutata. Tedagi on kerge valmistada. Katta teeklaas või klaaspurk seest- ja väljast-poolt $\frac{2}{3}$ — $\frac{3}{4}$ kõrguselt tinapaberiga. Purgi põhjale asetada spiraali keeratud traat (et ta püsti seisaks), mille sirge ots purgist välja ulatub.

Terve rida huvitavaid katseid elektrostaatikast, mida saab teha ajalehega, on kirjeldatud raamatus Я. И. Перельман: „Физика на каждом шагу.“

Toimetuse kolleegium: J. Seilental (vast. toimetaja), J. Käis, E. Murdmaa, A. Pint, A. Raud, S. Vapper. Toimetus: Tallinn, Tõnismägi 11. Ladumisele antud 24. juunil 1947. Trükkimisele antud 19. juulil 1947. Paber 67×95 cm $\frac{1}{16}$. Trükiarv 2975. Trükitähti poognas 47 100. Trükipoognaid 4. Arvutuspoognaid 4,86. MB-02545. Tellimise nr. 962. Trükikoda „Punane Täht“, Tallinn.

Ilmub 1 kord kuus. Uksiknumbri hind 5 rubla. Tellimishinnad: 6 kuud — 30 rubla, 12 kuud — 60 rubla.

Väljaandja: RK Ajalehtede Kirjastus, Tallinn.

На эстонском языке. „Ньюкогуде Коол“ (Советская школа)
орган Мин. Просв. ЭССР.